

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Diplomová práce

Lužice a Slezsko jako součást České koruny

Daniel Turoň

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Lužice a Slezsko jako součást České koruny zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen 2013

.....

Poděkování

Mnohokrát bych tímto chtěl poděkovat svým rodičům za podporu při mém vysokoškolském studiu, dále pak paní profesorce Lence Bobkové, bez jejíž knih bych nebyl schopen tuto práci zpracovat. Dále bych chtěl poděkovat vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Petrovi Beránkovi, za jeho pomoc a ochotu při zpracovávání této práce.

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Země Koruny české.....	6
2. 1. Pojem Koruna království českého	9
3. Lužice jako součást České koruny	10
3. 1. Horní a Dolní Lužice	10
3. 2. Lužičtí Srbové - Surbi	11
3. 3. Lužice v dobách Přemyslovců.....	13
3. 4. Připojení Budyšínska a Zhořelecka.....	14
3. 5. Velký státoprávní den Karla IV.....	16
3. 6. Jak Karel IV. vykoupil Dolní Lužici ze zástavy a pak ji koupil.....	18
3. 7. Středověká města a správa Horní Lužice, Šestiměstí.....	21
3. 7. 1. Šestiměstí	23
3. 8. Od posledních Lucemburků k husitským válkám a po nich	25
3. 8. 1. První územní ztráta České koruny v Dolní Lužici.....	27
3. 9. Dva čeští králové	27
3. 10. Stavy a města.....	28
3. 11. Horní Lužice – Land und Städte.....	29
3. 12. Zemské stavy Dolní Lužice	30
3. 13. Posilování samostatnosti Horní Lužice a Dolní Lužice	31
3. 14. Za Habsburků od roku 1526.....	32
3. 14. 1. Horní Lužice	32
3. 14. 2. Dolní Lužice	34
3. 15. Soudy Dolní Lužice.....	35
3. 16. Soudy Horní Lužice.....	35
3. 17. Pönfall - první stavovský odboj v Horní Lužici	37
3. 18. Apelační soud v Praze	38

3. 19. Šmalkaldská válka v Dolní Lužici.....	39
3. 20. Boj o práva stavů Horní Lužice.....	39
3. 21. Daně.....	41
3. 22. Boj o práva stavů Dolní Lužice	42
3. 23. Stavovské povstání	43
3. 24. Odstoupení Lužic Sasku	45
3. 25. Kdy přestaly být Lužice formálně a právně součástí České koruny ...	46
4. Právní aspekty připojení Horní a Dolní Lužice k českému státu a jejich ztráty	47
4. 1. Listina o Budyšínsku	47
4. 2. Listina o Zhořelecku.....	48
4. 3. Listina o inkorporaci Budyšínska, Zhořelecka a Slezska.....	48
4. 4. Listina o potvrzení inkorporace Budyšínska, Zhořelecka a Slezska	50
4. 5. Návrh zákoníku Maiestas Carolina	51
4. 6. Listina o připojení Dolní Lužice	52
4. 7. Traditionsrezess	52
5. Slezsko jako součást České koruny.....	54
5. 1. Slezsko.....	54
5. 2. Slezská knížectví	54
5. 3. Slezsko za Přemyslovců	56
5. 4. Expanze Jana Lucemburského do Slezska	57
5. 5. Připojení slezských knížectví k České koruně	62
5. 6. Slezsko v dobách husitů	64
5. 7. Slezsko za husitského krále	66
5. 8. Kompromis dvou králů.....	68
5. 9. Korvínova správa ve Slezsku	69
5. 10. Slezsko za Jagellonců	70

5. 11. Opava versus Vratislav	74
5. 12. Reformace ve Slezsku	75
5. 13. Nástup Habsburků	75
5. 14. Majestát pro Slezsko	76
5. 15. České stavovské povstání ve Slezsku.....	77
5. 16. Třicetiletá válka ve Slezsku.....	78
5. 17. Centralizace a posílení panovnické moci	79
5. 18. Třicetiletá válka, pražský mír	79
5. 19. Vestfálský mír, zemská zřízení, městská práva.....	80
5. 20. Rekatolizace	82
5. 21. Čarodějnické procesy	82
5. 22. Pragmatická sankce	83
5. 23. Válka o dědictví rakouské	83
5. 24. První slezská válka	83
5. 25. Druhá slezská válka.....	85
5. 25. 1. Rakouské Slezsko po druhé slezské válce	87
5. 26. Sedmiletá válka	87
6. Právní aspekty územních změn Slezska.....	89
7. Závěr	92

1. Úvod

Ve své diplomové práci předkládám nástin dějin vedlejších zemí Koruny české, obou Lužic a Slezska ve vztahu k centru České koruny a k panovníkovi. Tyto tři severní země dlouhá staletí sdílely stejné osudy s Čechami a Moravou a zároveň se svými specifiky vzdalovaly od českého království, jak samostatnou ekonomikou, náboženstvím, zvyky i jazykem, kterým hovořilo jejich obyvatelstvo. Zatímco v Čechách a na Moravě se mluvilo česky a úřední řečí byla čeština, v Lužicích se mluvilo německy a jen menšina lužických Srbů používala lužickou srbštinu. Ve Slezsku bylo složení obyvatelstva ještě pestřejšího původu – německého, polského, českého a židovského a většina lidí mluvila německy.

Pohnuté dějiny Horní a Dolní Lužice a Slezska spjaté s českým státem, začaly připojením, inkorporací Horní Lužice a Slezska k České koruně slavnou listinou Karla IV. ze dne 7. dubna 1348. Dolní Lužici pak Karel IV. inkorporoval listinou z 1. srpna 1370.

Horní a Dolní Lužice a Slezsko, tato rozsáhlá, strategicky důležitá a ekonomicky rozvinutá území nezůstala součástí českého státu natrvalo, navěky, jak zamýšlel a rozhodl zakladatel České koruny český král a římský císař Karel IV.

Horní a Dolní Lužice následkem tragické nezodpovědnosti císaře Ferdinanda II. a vypočítavé chamtivosti saského kurfiřta Jana Jiřího Saského se staly součástí Saska, a to podepsáním pražského míru dne 30. května 1635. Lužice byly odtrženy od České koruny natrvalo. Slezsko se stalo obětí násilné anexe pruským králem Fridrichem II. dne 16. prosince 1740, kdy jeho armáda vtrhla do Slezska. Definitivní prohru ve slezských válkách a ztrátu území Slezska ve prospěch Pruska stvrdila Marie Terezie podpisem drážďanského míru ze dne 25. prosince 1745.

V České koruně, která byla součástí Rakouské říše, zůstala jen malá část Slezska, a to Opavsko, Těšínsko, Krnovsko a část Niska. Jsou v našem státě dodnes.

2. Země Koruny české

Od 14. století byly slezská knížectví a obě Lužice součástí českého království. Úsilí českých panovníků (zejm. Přemysla Otakara II. a Václava II.) o rozšíření svých panství, jejichž původním jádrem byly Čechy a Morava, vyvrcholilo ve 14. století velkou teritoriální expanzí Jana Lucemburského a jeho syna Karla IV. Výsledkem

jejich snah o posílení rodové moci byl velký územní rozmach českého království. Pod nově zavedené označení země Koruny české patřily – království české, markrabství moravské, biskupství olomoucké, knížectví opavské, slezská knížectví, zejména Vratislavsko a Hlohovsko, Horní a Dolní Lužice, Braniborsko, Chebsko – území pod přímou svrchovaností českého panovníka. Dále sem patřila část Horní Falce, drobná zahraniční léna, bezprostředně nesousedící s českým královstvím, zejména v Sasku, Horní Falci a Míšni (feuda extra curtem tj. léna mimo dvůr, resp. mimo vymezené pole), dále Lucembursko, kde vládl Václav, polorodý bratr Karla IV.

Jako souhrnné označení pro všechna území, na kterých vládli Jan Lucemburský a pak Karel IV. začal Karel IV. pravidelně užívat slovní spojení Česká koruna nebo Koruna česká ve významu český stát, respektive české soustátí, ale výraz stát středověká čeština neznala.¹

Souborem listin, datovaných 7. dubna 1348 majících prakticky platnost ústavních zákonů vtiskl Karel IV. českému soustátí pevnou podobu a právně je scelil do útvaru nazvaného Corona Regni Bohemiae – Koruna království českého. Pojem koruna jako označení státu, království nebo královské moci, byl ve Francii, kde měli Lucemburkové silné vazby, obvyklý. Lucemburkové zřejmě převzali zvyklosti francouzské dvorské kanceláře.² V Čechách se tímto výrazem rozumělo nejen označené území ve smyslu teritoriálním, ale i osobní podklad existence státu, tj. král a šlechta. Odtud se považuje za vlastní jádro státu království české a markrabství moravské, zatímco ostatní země jsou do státu, přivtěleny, inkorporovány.³ Takovými inkorporovanými zeměmi byly obě Lužice a slezská knížectví.

Země, které patřily do územně politického svazku Česká koruna, se označují jako korunní země. Území ležící mimo Čechy a Moravu, bývají označována jako vedlejší korunní země. Řadí se k nim slezská knížectví a obě Lužice.

Patronem a sjednocujícím symbolem České koruny byl sv. Václav, který představoval slavný přemyslovský původ Karla IV. a dávnou, a slavnou minulost

¹ RADA, Ivan, VANÍČEK, Vratislav, ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny zemí Koruny české I*. Praha: Paseka, 1992. s. 113.

² BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV*. Praha: Havran 2006. s. 5, 35.

³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s. 1999. s. 34.

českých zemí. Český panovnický diadém svatováclavská koruna, kterou Karel IV. nechal zhotovit, je symbolem české státnosti natrvalo.

Karel IV. pak pojmu koruna vtiskl ještě význam státopravní. Česká koruna byla chápána jako věčně trvajících instituce nadřazená panovníkovi.⁴

„Stát české koruny tak začíná vystupovat jako právní osoba, nezávislá již jen na osobě panovníka a nadřazená jak králi, tak stavům.“⁵

„Dne 7. dubna 1348 vydal Karel IV. 14 státopravních listin. Čtrnáctou listinou zahájil činnost studia generale – prvního vysokého učení ve střední Evropě. Ve stejný den zpečetil Karel IV. ještě dalších 13 listin, jimiž upevnil postavení českého státu. Vedle potvrzení starších dokumentů, jejichž platnost tím byla znovu proklamována, obsahuje soubor dvě státopravní listiny“⁶, později pojmenované majestáta, „které preferují termín Koruna království českého, jež se stává oficiálním pojmenováním stávající lucemburské říše, míněno českého státu. Proto lze datum 7. dubna 1348 považovat za počátek existence České koruny, byť její budování spadá do předchozích desetiletí.“

Termín Corona regni Bohemiae Karel IV. důsledně užíval ve svých pozdějších ustanoveních. Takto označoval veškerou moc českého krále nad zeměmi, kterým vládl, a to v obecném slova smyslu, bez vazby na dynastii. Česká koruna byla chápána jako věčná instituce stojící nad konkrétním panovníkem. Podoba tohoto středověkého státu se v následujících staletích proměňovala, postupně odpadly drobné državy v říši a Braniborsko.⁷

Obě Lužice zůstaly pevně svázány s Českou korunou do roku 1635, kdy se jako české léno dostaly do rukou saských Wettinů. Většinu slezského území byla nucena postoupit Marie Terezie Prusku roku 1742. Poslední drobné državy v říši definitivně

⁴ BOBKOVÁ, Lenka. Vedlejší země České koruny jako téma současné české, německé a polské historiografie. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 7.

⁵ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s., 1999. s. 35.

⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 6.

⁷ BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 6, 8.

odpadly po rozpadu Svaté říše římské roku 1806. Pojem česká koruna právně zanikl ustanovením Československé republiky v roce 1918.⁸

2. 1. Pojem Koruna království českého

Termín „corona“ se u nás poprvé objevil ve 13. století ve dvou listinách pro špitál johanitů na Malé Straně. Stylizátor listin zřejmě pocházel z Francie, kde výraz corona byl užíván ve významu přímé vlády krále. Tento výraz se znovu objevil za Jana Lucemburského. V Janově listině pro Zhořelecko ze dne 19. května 1329 byl poprvé ve státoprávním smyslu použit pojem corona ve spojení „corona et mensa“ (koruna a stůl) a plně začal být využíván Karlem IV., který mu dal konkrétní státoprávní obsah. I v Karlově pojetí zahrnovala koruna sféru královské moci, ale i označení pro nově vzniklý územně politický útvar, jenž je institucionálně stavěn vedle panovníka, s kterým je však současně nedílně spojen.

Král je zodpovědný za zachování celistvosti České koruny, jejíž součástí – neboli korunní země – skládají slib věrnosti, nejen českému králi, českému království, ale i koruně tohoto království, která je instituce trvalá, věčná, nadčasová, bez ohledu na osobu panovníka, který právě vládne. Tento naddynastický princip vložil Karel IV. do ustanovení inkorporačních listin o připojení nových území a jejich neoddělitelnosti od českého království. Vláda nad určitým územím patří vždy českému králi, ať se jím stane kdokoliv. V tomto smyslu je třeba chápat nadčasovost České koruny. Koruna českého království stojí nad konkrétním vládcem jako instituce, jako stát, tedy středověký stát. Neoddělitelnost nově získaných území od České koruny zakotvená v inkorporačních listinách měla zajistit trvalost a neměnnost České koruny. Jelikož se jednalo o středověkou instituci, byl zachován faktický, možno říci majetkoprávní poměr krále vůči jednotlivým inkorporovaným zemím. Ten vztah byl různý. Vůči některým zemím vystupoval král jako bezprostřední vládce (obě Lužice, knížectví vratislavské, svídnicko - javorské a Hlohovsko). Jsou to přímé državy. Jiné držel z titulu lenního pána jako vznešená královská léna (většina slezských knížectví). Další území králi patřila jako říšská léna (Braniborsko) a poslední byly zástavy (Chebsko).

⁸ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca, 2010. s. 8

V zemích, nad nimiž vládl český král bezprostředně a dědičně, jmenoval svým zástupcem hejtmana nebo fojta z řad české šlechty. Vnitřní správu země měly na starosti instituce a úřady, do kterých král jmenoval místní šlechtice. Králi skládaly tyto země prostřednictvím svých zástupců korporativní holdovací přísahu, kterou panovník akceptoval potvrzením všech práv a privilegií dané země, případně dalších subjektů, zejména měst. V případě lenní svrchovanosti skládali králi lenní slib (slavnostní přísahu věrnosti) držitel a vládce země, který sám zodpovídal za její chod. Vůči českému králi jako lennímu pánovi, vazal plnil povinnosti, ke kterým se zavázal v lenním listu (v reverzu). Od 40. let 14. století lenní knížata slibují stát se vazaly českého krále a českého království.⁹

Ve starších lenních reverzech (slibech) slezských knížat Janu Lucemburskému prohlašují vazalové podřízenost jen českému králi. Ale pak následují lenní listy Jana Lucemburského určené Leškovi Ratibořskému a Kazimíru Těšínskému, v nichž král knížata zavazuje stát se „vazaly našimi a našeho českého království“.¹⁰

Listiny, jimiž slezská knížata přijímala lenní svrchovanost českého krále jsou opsány v České kronice Příbíkova Pulkavy z Radenína.¹¹

3. Lužice jako součást České koruny

3. 1. Horní a Dolní Lužice

Vždy šlo o dvě odlišné země s vlastní politicko - správní soustavou a to i v době, kdy měly společného panovníka. Obývané dvěma etniky Němci a Lužickými Srby. Názvy Horní a Dolní Lužice pocházejí až z 15. století, dříve Horní Lužice byla nazývána Budyšínsko a Zhořelecko a Dolní Lužice nazývána jen Lužice. Obě země nikdy nedosáhly samostatnosti. Do 1635 byly součástí Koruny české. V současné době patří Horní Lužice z větší části do německé spolkové země Sasko, malá část do spolkové země Braniborsko. Dolní Lužice je již od roku 1815 přičleněna k Braniborsku. Středem obou Lužic protéká Spréva a Lužická Nisa, která od roku

⁹BOBKOVÁ, Lenka. *Česká koruna na sklonku středověku*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca, 2010. s. 28, 29.

¹⁰BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. s. 86.

¹¹BLÁHOVÁ, Marie. *Mezi Čechami a Polskem*. in BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II*. Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2005. s. 319.

1945 tvoří státní hranici, mezi Spolkovou republikou Německo a Polskem. Polské části obou Lužic jsou jako výsledek 2. světové války obývány Poláky.

Dnes německá část Horní Lužice má rozlohu 4500 km² a žije zde asi 630 tisíc obyvatel. Německu náležející Dolní Lužice má asi 760 tisíc obyvatel. Vedle německy hovořícího obyvatelstva přetrvala v obou Lužicích menšina Lužických Srbů. V obou Lužicích se k nim hlásí asi 60 tisíc obyvatel, ale jen zhruba polovina používá srbský jazyk. O původním hustém slovanském osídlení vypovídají místní názvy např. hlavní město Horní Lužice Budissin (srbsky Budyšin) užívalo tento slovanský název do roku 1868, kdy byl přijat germanizovaný název Bautzen. Náboženským vyznáním jsou obyvatelé obou Lužic převážně Luteráni. Jen mezi Budyšínem, Kamencem a Hoyersverdou žijí katolíci. Znaky obou zemí se ustálily ve 14. století v souvislosti se začleněním obou zemí do českého království. Horní Lužice má ve znaku zlatou hradbu v modrém poli. Na znaku Dolní Lužice je červený býk ve stříbrném poli. Znaky můžeme spatřit na fasádě Staroměstské mostecké věže v Praze.¹²

3. 2. Lužičtí Srbové - Surbi

Na území Lužic pronikaly slovanské kmeny již v osmém a devátém století. Slované pěstovali řemesla, usedlé zemědělství a stavěli hradiska. Nejstarší zmínka o obyvatelstvu zvaném Surbi je ve Fradegarově kronice, která popisuje slovanské kmeny v sedmém století a tzv. Bavorský geograf v polovině devátého století popsal území „regio Surbi“. Osudný pro Surbi – Lužické Slované byl vznik římské říše, jejímž prvním králem se stal saský vévoda Jindřich I. Ptáčník. Jeho nástupce Ota I. se nechal roku 962 v Římě korunovat císařem a založil rod Otonů se sídlem v Magdeburku. Od začátku vedli Otoni výboje do slovanských území. Jejich expanzi popsal kronikář Thietmar v desátém století. Celé kmeny byly údajně vyvražděny, jiné musely platit tribut. Známým z lužických pověstí je hrabě Gero I. (937 - 965), který si krutě podmaňoval území mezi Labem a Sálou až k Odře, které roku 959 připojil k říši. Výrazem podřízení bylo odvádění poplatků. Roku 937 k sobě pozval třicet slovanských knížat a nechal je povraždit. Útlak vedl k opakovaným povstáním Slovanů (939, 950, 963), jež byla vždy tvrdě potlačena. Kronikář Widukind uvádí, že Gero zvítězil nad Lužičany a přivedl je do nejtuzšího otroctví. Ota I. rozdělil po smrti

¹² BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 8-12

hraběte Gera I. jím získané území na tři marky (markrabství) – severní, míšeňskou a východní, která zahrnovala i Lužice. Správce sídlil na hradě v Míšni. Stále přicházelo německé obyvatelstvo a založilo si správní a obrannou organizaci, jejímž nejvýraznějším rysem byly tzv. burgwardy (hradní okrsky) k obraně hranic a dobytých území. Středem byl hrad a kolem deset až dvacet vesnic. Mnohé burgwardy vznikly na místech starých slovanských sídlišť a hradů. Srbské obyvatelstvo bylo podrobno. Pozvedlo se podle pověstí a písní z 19. století, jen když Srbové vojensky podpořili polského knížete Boleslava Chrabrého, který vládl nad Lužicemi sedm let (1018 – 1025). Po jeho smrti se Lužice vrátily do svazku s říší. Roku 1086 vstoupili do historie Lužic čeští Přemyslovci.

V dalších stoletích slovanského obyvatelstva v Lužicích stále ubývalo. Pokračovala kolonizace a přicházeli Němci. Města byla převážně německá, ve městech Dolní Lužice bylo jen malé procento Srbů. Zachovaly se doklady o členství Srbů v řemeslnických ceších, nicméně se projevovaly snahy k potlačení slovanského etnika a zmenšení jeho vlivu na chod měst a vedení cechů. Cechy od kandidátů žádaly doklad o německém původu. Slovanské obyvatelstvo převažovalo nadále kolem Luckau, Calau, Chotěbuze a Gubenu. Srbštinu používali i duchovní v této oblasti a kázali v jazyce věřících, ale církevní organizace ve slovanském jazyku se nerozvinula.¹³ Lužice spadaly pod míšeňské biskupství, které užívalo němčinu. Vyšší vrstvy mluvily už ve středověku jen německy.

V Horní Lužici bylo srbské obyvatelstvo v okolí Budyšína, Kamence, Hoyerswerdy až ke Spremburgu. Srbsky hovořili nejen chudí, ale i venkovské střední vrstvy a bohatí sedláci. V Budyšíně a v Kamenci se srbští řemeslníci jen zřídka dostali do městské rady nebo do cechu. Naopak pro četné srbské vesnice náležející míšeňskému biskupovi v okolí Stolpenu existoval vlastní srbský soud v Gödě, kde jednali srbští soudci v srbštině.¹⁴

¹³ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 17 – 21.

¹⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 91, 92.

3. 3. Lužice v dobách Přemyslovců

Čeští panovníci z rodu Přemyslovců si činili nároky na Lužice již od 11. století. Roku 1086 císař římský Jindřich IV. za věrné služby Vratislavovi II. přenechal královský titul a Budyšínsko.

Vratislav II. provdal svojí dceru Juditu hraběti Wiprechtovi z Groitzsch a dal jí Budyšínsko věnem.

Wiprecht získal roku 1123 Míšeňsko a Dolní Lužici a stal se jejich markrabětem. Rod Groitzsch ale vymřel, roku 1135 zemřel Wiprechtův syn, bezdětný a velké dědictví připadlo Konrádu I. z Wettinu. Budyšínsko nebylo vráceno českým panovníkům jako odumřelé léno.

Za 23 let se o Budyšínsko – tj. o někdejší věno české princezny – přihlásil český panovník Vladislav II. Za účast ve vojenské výpravě Friedricha I. Barbarossy do Itálie získal roku 1158 královský titul a zřejmě potvrzení nároků na Budyšínsko.

V Barbarossově listině z ledna roku 1158 není Budyšínsko jmenováno, ale Přemyslovcí prokazatelně následujících sto let nad Horní Lužicí vládli a přispěli jejímu rozvoji. Položili základy ke královským (zeměpanským) městům Budyšín, Zhořelec, Löbau a Lubáň.

Václav I. provdal dceru Boženu za braniborského markraběte Otu III. z rodu Askánců (roku 1234) a Horní Lužice byla Askáncům předána jako zástava za nezaplacené věno Boženy Přemyslovny. Bohužel, se ale nezachovaly žádné dokumenty.

Až král Karel IV. v listině z 7. dubna 1348 píše, že Budyšínsko a Zhořelecko, jež odedávna patřilo k českému království, Přemysl II. přenechal braniborským markrabím.¹⁵ Na jakých majetkoprávních základech vládla Askánců v Horní Lužici spočívala, nelze přesně určit. Mohlo se ze zástavy na věno stát v 60. letech 13. století léno, které přijímala braniborská markrabata od českého krále. Listiny však chybí.

Kronikář Karla IV. Přibík Pulkava z Radenína soudí, že Ota V. Braniborský z rodu Askánců si roku 1283 vynutil bezprostřední držbu Horní Lužice jako podmínku vydání Václava II. z jeho poručnictví. Tedy aby se mohl Václav II. z Braniborska vrátit do Čech, zřekl se lenních práv ke Zhořelecku a Budyšínsku, a tak by Askánci drželi zemi jako říšské léno. To nelze listinně doložit.

¹⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 31 – 35.

V Dolní Lužici jen krátce vládl český král Vratislav I. (1075-1081). V zemi stále bojovali o moc různé hraběcí rody. Velké dědictví po markraběti Wiprechtovi z Groitzsch (+ 1135) Konrád I. z Wettinu rozdělil mezi svých 6 synů a Wettini ovládli Dolní Lužici.

Roku 1210 Konrádem II. lužická větev Wettinů vymřela a Dolní Lužice přešla jako léno na míšenské Wettiny (Ditrich IV. a Jindřich Jasný).

Úspěšná vláda Wettinů byla vystřídána po roce 1288 kritickým obdobím, Diezmann Wettin prodal Dolní Lužici roku 1301 magdeburskému arcibiskupovi a přijal jí od něj zpět jako léno.

O Dolní Lužici usilovali ale i Braniborští Askánci, kteří měli už Horní Lužici (po roce 1253, možná 1283) a chtěli i Dolní Lužici, aby vytvořili souvislé území od českých hranic až po Meklenbursko.

Dne 13. ledna 1303 Heřman Braniborský docílil odstoupení východní částí Dolní Lužice, rok poté koupil od Diezmana Wettina i Dolní Lužici.

Magdeburský arcibiskup se svými nároky neuspěl. Lužici udělil římský král Albrecht I. Habsburský v léno braniborským Askáncům. Ale Wettini chtěli Dolní Lužici zpět. Začal zápas, který skončil roku 1312 smírem. Míšeňští markrabě Wettini se vzdali Dolní Lužice ve prospěch braniborského markraběte Waldemara Askánského.

Braniborští Askánci vládli od roku 1253 (nebo možná od roku 1283) v Horní Lužici a od roku 1312 vládli i v Dolní Lužici.¹⁶

3. 4. Připojení Budyšínska a Zhořelecka

Roku 1319 Waldemarovou smrtí rod braniborských Askánců vymřel. Začal boj o jejich rozsáhlé dědictví, které zahrnovalo Braniborsko a obě Lužice. Výsledkem zápasu bylo, že Ludvík IV. Bavorský získal Braniborsko a tím další kurfiřtský hlas. Rudolf Saský z rodu Askánců získal Dolní Lužici. O Horní Lužici se hlásili dva zájemci – český král Jan Lucemburský a slezský kníže Jindřich Javorský.

Jan Lucemburský opíral svůj nárok o dávná práva Přemyslovců k Horní Lužici, jež znovu nabyla platnosti vyměněním braniborských markrabat Askánců.

Jindřich Javorský se dovolával dědictví po matce, která pocházela z Askánského rodu. Za ženu měl českou princeznu Anežku (dceru Václava II.), na jejíž věno marně

¹⁶ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 32 – 35.

čekal. Snad se tedy domníval, že i kdyby platila práva českého krále na Horní Lužici, měla by mu tato země patřit jako zástava za nevyplacené věno, obdobně jako tomu bylo po roce 1253 v případě sňatku Oty III. s princeznou Boženou Přemyslovnou.

V létě roku 1319 většinu západní Dolní Lužice vojensky obsadil Rudolf Saský. Východní cíp Dolní Lužice a Zhořelecko vojensky opanoval Jindřich Javorský. Ale k válce nedošlo. Jindřich Javorský a Jan Lucemburský dohodli kompromis.

Jan Lucemburský obsadil Budyšínsko. Byl tam vítán. Měl příznivce mezi hornolužickou šlechtou a hlavně ve zdejších městech, která čekala od Jana Lucemburského podporu, jakou jim kdysi poskytovali Přemyslovci. Představitelé Budyšínska se dostavili do Prahy a složili českému králi Janovi Lucemburskému hold, čili slavnostní přísahu.

Stalo se to zřejmě na Staroměstském náměstí před domem u Kamenného zvonu. Podle zvyklostí po holdovacím rituálu král vydal svým novým poddaným 31. srpna 1319 listinu o připojení Budyšínska.¹⁷ Listina o Budyšínsku je pojednána v kapitole právní aspekty.

Dne 22. 9. 1319 se Jindřich Javorský a Jan Lucemburský setkali a sepsali dohodu o rozdělení Horní Lužice, přičemž Budyšínsko připadlo českému králi a Jindřichovi Javorskému připadlo Zhořelecko a Lubáň, které mu měly zůstat jen na doživotí. Za nezaplacené věno jeho české manželky přenechal Jan Jindřichovi doživotně ještě Žitavsko.

Dne 13. září 1320 udělil římský král Ludvík Bavorský Janu Lucemburskému jako českému králi v léno markrabství a zemi Budyšínskou spolu s městem Kamenec, osazené slovanským obyvatelstvem, žijícím zde dodnes. Kamenec se tím stal natrvalo součástí Horní Lužice.¹⁸

V dalších letech Jan Lucemburský usiloval o připojení Zhořelecka diplomatickou cestou.

Na počátku roku 1329 vypravili Zhořelečtí poselstvo za třináctiletým princem Karlem do Paříže (kde byl od roku 1323 vychováván), aby mu složilo hold jako následníkovi trůnu. Tento akt ovlivnil další diplomatická jednání. Jindřich Javorský

¹⁷ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 50, 51.

¹⁸ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 33.

ustoupil požadavkům českého krále nepochybně i pod dojmem masového přechodu slezských knížat pod Janovu svrchovanost (viz dále Slezsko).

Smlouva o uvolnění Zhořelecka byla podepsána dne 3. května 1329 ve Vratislavi. Jindřich Javorský dostal výměnou města Trutnov a Dvůr Králové, hrady a další zboží v Horní Lužici a východní díl Dolní Lužice, kterou opanoval v roce 1319. Tato zboží odkázal bezdětný vévoda Jindřich Javorský roku 1337 českému králi. Jeho vůle se naplnila roku 1346, kdy zemřel. Listina o Zhořelecku je pojednána v kapitole Právní aspekty připojení Horní a Dolní Lužice k českému státu a jejich ztráty.

Od roku 1329 se Horní Lužice ocitla pod přímou vládou českého krále Jana Lucemburského.¹⁹ Svou úspěšnou územní politikou položil základy České koruny, která byla dobudována jeho synem Karlem IV.²⁰

Po smrti Jana Lucemburského jeho syn český král a od roku 1346 i římský král Karel IV. pokračoval v politice získávání dalších území a zároveň dbal o státoprávní zajištění dříve i nově nabytých území pod názvem Koruna království českého.

3. 5. Velký státoprávní den Karla IV.

Jako římský král vydal a vyhlásil Karel IV. na vznešeném slavnostním shromáždění o Božím hodu velikonočním dne 7. 4. 1348 soubor čtrnácti listin, jimiž chtěl zakotvit státoprávní postavení českého středověkého státu a vymezit ho vůči svaté říši římské. Všechny listiny jsou psány latinsky na vysoké úrovni znalosti latiny, práva a tehdejších politických poměrů. Třináct uvedených listin spojovala žádost o potvrzení starobylých práv českého království vyslovená českými pány v čele s pražským arcibiskupem Arnoštem z Pardubic, markrabětem moravským Janem Jindřichem (bratrem Karla IV.) a opavským vévodou Mikulášem II.

Konfirmační charakter mělo jedenáct listin, přičemž devět se týkalo poměru království k říši římské. Kromě obecného potvrzení dříve získaných privilegií k nim patřila např. konfirmace listiny Fridricha Barbarossy udělující královský titul Přemyslovi Vladislavovi II., potvrzení kurfiřtského hlasu a arcibiskupského úřadu českému králi a především okomentovaná zásadní listina Fridricha II. Barbarossy

¹⁹ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 34, 35. dále v BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice.* Praha: Libri, 2008. s. 52.

²⁰ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006. s. 58

tzv. Zlatá bula sicilská z roku 1212, která stvrzuje svébytné postavení českého království v rámci říše římské, dědičnost královského titulu a právo Čechů zvolit si českého krále, vymřeli vládnoucí dynastie po meči i po přeslici. Pět listin bylo vyhotoveno dvojmo, jednou pod majestátní voskovou pečetí a jednou pod zlatou pečetí, zlatou bulou Karla IV.²¹ Čtrnáctá listina se zlatou bulou je o založení vysokého učení v Praze.

Dvě velmi důležité státoprávní listiny potvrzující územní celistvost České koruny však neměly zlatou pečeť. První byla o Moravě. Morava byla proklamována jako léno České koruny, čímž měla být vyloučena její podřízenost říši římské. Morava však byla chápána nikoliv jako celek, zahrnovala tři útvary, a to markrabství moravské, opavské vévodství a olomoucké biskupství. Tyto tři celky byly přímo podřízeny českému králi, jemuž mělo území připadnout zpět, pokud by rodina držitele léna vymřela. Druhou listinou Karel IV. inkorporoval (přivtělil) na věčné časy k České koruně slezská knížectví (získaná Lucemburky do té doby) a Budyšínsko se Zhořeleckem.²²

Historické vztahy k českému království připomínala formulace, již se připojují marky budyšínská a zhořelecká se všemi městy, hrady a příslušenstvím, tj. zboží, které „*ad regnum et coronam Boemiae ab antiquo pertinuit*“, které království a Koruně české odedávna patřily.²³ Obě listiny o Moravě a o přivtělení Slezska a Horní Lužice deklarují, na jakých principech byl mocensko teritoriální celek zvaný Corona regni Bohemiae, budován. Koruna měla představovat svazek zemí pod ústřední mocí českého krále.

Státoprávní charakter listin ze dne 7. 4. 1348 a vlastně jejich váhu jako právních norem dokládá i opakující se formální skladba každé listiny. Každá listina obsahuje konfirmaci – stvrzovací formulí, kterou Karel IV. schvaluje a stvrzuje to co je nebo má být na základě jeho plné moci římského krále. Dále listina obsahuje zdůvodnění (zpravidla obsáhlé). Např. u listiny o Horní Lužici – že tato území odedávna patřila České koruně, odkdy a proč. Naposled listina obsahuje sankci – postih za nedodržení nebo porušení předchozích ustanovení: „*Všichni, kdo by se ustanovením protivili, což*

²¹ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IVa*. Praha: Paseka. 2003. s. 234, 235.

²² BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006. s. 54. 61.

²³ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IVa*. Praha: Paseka. 2003. ISBN 80-7185-501-4. s. 235. Dále v BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 58.

necht' se nestane, ti, vedle rozhořčení naší římské Východní, jemuž se, to ať si uvědomí, v závažné míře vystavují, složí do pokladny naší a Římského království tisíc hřiven ryzího zlata, z nichž polovina se nenávratně dostane dvoru či komoře naší a našich nástupců, římských králů a císařů, zatímco druhá připadne těm, kdo utrpěli křivdu.“²⁴

Stejná pokuta má postihnout i ty, kdo by se protivili ustanovením obsaženým ve dvou listinách o uspořádání České koruny, tedy o Moravě a o inkorporaci Slezska a Horní Lužice.²⁵

Listina o inkorporaci Slezska, Budyšínska a Zhořelecka obsahuje ještě kromě konfirmace a zdůvodnění i formuli slavnostního přivtělení, čili inkorporace.

Po císařské korunovaci v Římě na Boží hod velikonoční 5. dubna 1355 se v listinách poprvé začal Karel titulovat IV. (Carolus Quartus), protože se posvěcením papežem stal císařem římským.

Inkorporaci slezských knížectví, Budyšínska a Zhořelecka si Karel IV. nechal potvrdit od kurfiřtů a od nejvyšších říšských knížat na říšském sněmu v Norimberku a v Metách roku 1355 a 1356. Karel dále 9. října 1355 vydal v Praze potvrzení inkorporace pro Slezsko a Horní Lužici z roku 1348. Tentokrát Karel IV. inkorporaci potvrdil jako římský císař. (viz. kapitola Právní aspekty...)

3. 6. Jak Karel IV. vykoupil Dolní Lužici ze zástavy a pak ji koupil

Karel IV. neměl zpočátku pevné postavení jako římský král. Chtěl ho sesadit klan Wittelsbachů – 6 synů a další příbuzní bývalého zemřelého římského císaře Ludvíka Bavora (†1347). Rod byl v církevní klatbě, ze které se snažil dostat a zachránit své územní a mocenské pozice. Karlovi oponenti byli zejména Ludvík Bavorský (†1361), Ludvík Říman (†1365), Ota Braniborský, zvaný Líný (†1379). Dokonce dosáhli zvolení postupně dvou protikrálů, které chtěli dosadit na Karlův trůn. Karel, aby uchránil svou římskou korunu, použil nejen mistrné diplomacie, ale i „kejkliřských“ triků. Jeden takový se vztahuje k připojení Dolní Lužice ke Koruně

²⁴ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006. s. 58.

²⁵ *Tamtéž*

české. Od roku 1339 ovládali braniborští Wittelsbachové Dolní Lužici. Karel IV. chtěl Dolní Lužici i Braniborsko. V srpnu 1348 se na dvoře magdeburského arcibiskupa objevil stařec, který prohlašoval, že je markrabětem Waldemarem, posledním vládcem Branibor z rodu Askánců. Prý nezemřel roku 1319, ale vydal se za pokáním do Svaté země, a pak žil jako poustevník. Rozhodl se vrátit a zbavit vlády v Braniborsku Ludvíka Bavorského, syna kacíře Ludvíka Bavora (byl v papežské klatbě).

Údajného Waldemara uznal arcibiskup magdeburský, pak Rudolf Saský a obrátili se na Karla, aby ožvlému markraběti vrátil vládu nad jeho zeměmi. Karel IV. se vypravil do Braniborska s řadou předních šlechticů a tam Lžiwaldemara uznal. Udělil mu v léno braniborskou marku, nechal si dodatečně potvrdit Waldemarov kurfiřtský souhlas se svou už provedenou volbou za krále římského (1346) a přijal od něho jako důkaz vděčnosti Dolní Lužici a udělil mu jí zpět v léno (2. října 1348).²⁶

Podpořil jeho falešný nárok vojenskou výpravou do Braniborska, ale Ludvík Braniborský se ubránil a Dolní Lužice odmítla Karlovi IV. vzdát hold. Poté Karel s Wittelsbachi jednal, sliboval i to, co splnit nemohl, například zprostit rod Wittelsbachů papežské klatby. Smířil se s Ludvíkem Bavorským a v únoru roku 1350 proběhlo v Budyšině lucembursko - wittelsbašské vyrovnání, kterého se zúčastnila elita střední a severní Evropy. Byly uzavřeny dohody s Wittelsbachi i s míšeňskými Wettiny. Karel IV. v nich uznal nároky Ludvíka Bavorského a jeho bratří Ludvíka Římana a Oty na braniborské markrabství s kurfiřtským hlasem a na Dolní Lužici. Zvláštní listinou Wittelsbachové rezignovali na Horní Lužici a na dolnolužická zboží, která připadla k české koruně po smrti Jindřicha Javorského (†1346). Braniborští Wittelsbachové pak uznali Karla IV. za římského krále, a složili mu hold a zavázali se vydat mu jimi dosud zadržované říšské korunovační klenoty. O ty Karlovi také šlo. Karel odňal lenní práva k markrabství braniborskému falešnému Waldemarovi. Nakonec odsoudili Lžiwaldemara jako nepravého na říšském sněmu v Norimberku, v dubnu roku 1350. Teprve pak mohl Karel uvést Wittelsbachi v právoplatné držení marky, kterou jim udělil a přidal ještě Tyrolsko, o které již usilovat nechtěl. Karel Wittelsbachi vystrašil, a pak si je smířil tím, že jim

²⁶ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české IVa*. Praha: Paseka. 2003. s. 238, 239, 252. Dále v HORA - HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí díl II*. Praha: Baronet. 1995. s. 166

velkomyslně udělil to, co bylo jejich. „*Natáhl ruku ke smíru a ta byla stisknuta, hlavní sok se takřka přes noc stal přítelem.*“²⁷

Ve své kurfiřtské hodnosti Ludvík Bavorský obsluhoval Karla IV. při hostině po druhé říšské korunovaci v Cáchách (24. července 1349), jako arcikomorník říšský. Karlova šance k získání Dolní Lužice přišla roku 1363, kdy došlo mezi Wittelsbachy ke sporu o dědictví, ve kterém byli Ludvík Říman a Oto poškozeni. Požádali Karla o pomoc, a ten toho využil ke zvýšení svého vlivu. Uzavřel s nimi dědickou smlouvu, v níž se bratři zavázali, že zemrou - li bez dědiců, přejde země braniborská a lužická, včetně kurfiřtského hlasu na císařova syna Václava (*1361). Ludvík Říman byl podruhé ženatý a bezdětný. Otovi Karel nabídl za ženu svou dcerku Elišku, která po své matce Anně Svídnické byla dědičkou držav svého bezdětného strýce Bolka II. Svídnického. Svatební smlouva počítala s eventualitou, že by v případě smrti bratra Václava mohla Eliška zdědit Svídnicko a Javorsko a pro takový případ se měl Ota zavázat, že postoupí českému králi Dolní Lužici. Současně markrabí dali Karlovi a Bolkovi II. Svídnickému možnost vykoupit Dolní Lužici z míšeňské zástavy za 21 tisíc hřiven (5250 kg) ryzího stříbra a 10 tisíc kop pražských grošů (1500 kg stříbra), přičemž polovinu měli míšeňští markrabí Wettini dostat do jednoho roku. Pro zajímavost dle dnešních cen stříbra by se jednalo o částku cca 12 milionů korun českých. Již 1. 11. 1364 Wettini potvrdili zaplacení celé dlužné částky.²⁸ Bolek II. Svídnický zaplatil 9 tisíc kop pražských grošů, za což mu Dolní Lužice zůstala k doživotnímu užívání a pak měla přejít do rukou českého krále, což se stalo 28. 7. 1368, kdy Bolek zemřel.

V květnu 1365 zemřel Ludvík Říman a Ota V. zůstal jediným braniborským markrabětem. Karel IV. ho připravil o nevěstu Elišku i o naději na Svídnicko. Oženil ho se svojí starší dcerou Kateřinou, vdovou po Rudolfu Habsburském, která neměla na Svídnicko nároky. Roku 1367 přiměl svého zetě Otu, kterému chyběla finanční hotovost, k odprodeji veškerých práv k Dolní Lužici za 21 tisíc hřiven ryzího stříbra a za 21 tisíc kop pražských grošů, k čemuž dal souhlas i stávající držitel zástavy Dolní Lužice, Bolek II. Svídnický.

²⁷ HORA - HOŘEJŠ, Petr. Toulky českou minulostí díl II. Praha: Baronet. 1995. s. 166.

²⁸ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 68,69. Dále v BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny země Koruny české IVA*. Praha: Paseka. 2003. s. 373.

V městě Guben se Václav IV. s pražským arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi setkali s braniborským markrabětem Otou a svídnickým vévodou Bolkem II. Listinou z 11. října 1367 prodal markrabě Ota králi Václavovi a České koruně marku a Knížectví lužické. Vévoda Bolek však měl Lužici držet doživotně, což se také stalo, neboť zemřel 28. července 1368.²⁹ Dolní Lužice hladce přešla do rukou českého krále Václava IV.

Velké finanční náklady na odstupné Dolní Lužice a zaplacení dluhů, které na ní ještě vážly, uhradil Karel IV. během let 1368 – 1371 z berní (daní), zejména českých měst a měst Horní Lužice. Vévoda svídnický Bolek II. zanechal velké dluhy. Aby je Karel IV. zaplatil, jak si stěžuje kronikář Beneš Krabice z Weitmile, uložil obecní berni v Čechách, a to bez souhlasu zemského sněmu.³⁰ Dolní Lužici císař Karel IV. inkorporoval ze své císařské moci k České koruně listinou ze dne 1. srpna 1370, o které pojednává kapitola Právní aspekty připojení Horní a Dolní Lužice k českému státu a jejich ztráty.

Po vydání této listiny Karel ještě pokračoval v nákupu dalších panství v Dolní Lužici.³¹ Po koupi Braniborska roku 1373 Karlovi nezbylo mnoho času. Zemřel 29. listopadu 1378.

Za Jana Lucemburského a Karla IV. se český stát rozrostl asi na dvojnásobek své původní rozlohy. Na vybudování obrovského rodového majetku vynaložil Karel IV. nesmírné úsilí a veliké peníze, avšak plán založit trvalou lucemburskou říši ztroskotal. Lucemburský rod vymřel po meči už Zikmundem. Země České koruny se společně s dalšími územími staly základem mnohonárodnostního státu Jagellonců a pak Habsburků. Ovoce Karlova úsilí tedy nakonec sklízeli členové jiných dynastií.³²

3. 7. Středověká města a správa Horní Lužice, Šestiměstí

Panovníka v obou Lužicích zastupoval jmenovaný zemský fojt, úřadem v Budyšině (na hradě Ortenburg) a v Dolní Lužici měl fojt sídlo proměnlivé. Šlo o výnosný a vážený úřad, který zastávali přední čeští šlechtici, působící hlavně na pražském dvoře daleko od obou Lužic.

²⁹ SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419*. Praha: Svoboda, 1986. s. 59.

³⁰ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IVa*. Praha: Paseka, 2003. s. 407.

³¹ BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IVa*. Praha: Paseka, 2003. s. 373, 407. dále v BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006. s. 73, 74, 89.

³² HORA - HOŘEJŠ, Petr. *Toulky českou minulostí díl II*. Praha: Baronet, 1995. s. 166.

Povinnosti správce země vykonávali na místě podfojtové a další úředníci z řad místní šlechty.

Po připojení Lužic k České koruně jim zůstala zachována zemská práva a privilegia. Přibyly soudy. K řádnému soudu, který zasedal pravidelně v Budyšíně, se zřídil dvorský soud a fojtský soud (pro civilní a lenní záležitosti šlechty).

Zemský fojt nebo jeho zástupce zasedal při řešení sporů před dědičným rychtářem tj. ve věcech lenní šlechty usazené v některých z městských vikpild. Vikpilda bylo rozsáhlé území kolem svobodného zeměpanského města zahrnující nejen selské usedlosti, ale i drobné šlechtické majetky, na němž platila soudně správní pravomoc města.

Města Horní Lužice vznikla z tržních center a osad již během 13. století. Podmínkou právní existence města byla městská privilegia, která uděloval pán města (král, klášter, jiný církevní hodnostář, světský feudál). Obsahem privilegia byla organizace a správa, povinnosti obyvatel, právo, kterým se měli obyvatelé řídit, výkon vlastního soudnictví, právo vydávat si vlastní předpisy. Bez privilegií nebylo město právnickou osobou v dnešním slova smyslu, tj. nebylo městem vůbec (byla to osada). Privilegia dostávala města při založení nebo i později. K potrestání měst jim jejich pán privilegia odnímal (viz. Pänfall). Privilegia měst byla hospodářská - právo tržní, mílové, várečné, právo výročního trhu. Privilegia právní - městský soud, samospráva a privilegia obranná - hradby.³³ Hlavním smyslem privilegií hospodářských, tj. monopolu tržního a výrobního, bylo znemožnění konkurence obchodu a řemesel na statcích feudálních vrchností ve vikpildě.³⁴

Městskou samosprávu vykonávaly městské rady. Vedle nich, ale měl rozhodující slovo rychtář (Richter), později zvaný dědičný rychtář (Erbrichter) zastupující zájmy panovníka (zeměpána). Od konce 13. století byly v převaze městské rady s konšely v čele s purkmistrem. Složení podléhalo schválení (jmenování) zeměpánem případně zemským fojtem.

O rozmach hornolužických měst se zasloužilo jejich umístění na jedné z nejdůležitějších středověkých cest tzv. Horní (Královská) cesta. Vedla ze Saska přes

³³ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s. 1999. s. 39 - 41.

³⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 36.

Erfurt, Lipsko, Drážďany, Horní Lužici do Slezska a odtud na sever Evropy nebo na východ do Haliče.

Na této cestě leželo pět nejvýznamnějších měst (Kamenec, Budyšín, Löbau, Zhořelec a Lubáň). Z Čech k Horní cestě vedla Žitavská cesta do Zhořelce nebo do Budyšína.³⁵

Zeměpanská města měla nejen samosprávu, ale i vlastní soudy, které se řídily magdeburským právem. Až do roku 1548, kdy byl v Praze ustaven apelační soud, se města obracela o radu k soudu k tzv. kmetské stolici v Magdeburgu, který fungoval i jako odvolací (vrchní) soud, nejen pro města Lužic a Slezska, ale i města severních Čech a Moravy, a to přes opakované zákazy českých panovníků odvolávat se do ciziny (např. Václav IV.).³⁶

Hornolužická města v čele s Budyšínem a Zhořelcem vedla spory s místní šlechtou o uplatňování soudních pravomocí. Šlechta podléhala zemským soudům. Drobní leníci ve vikpildách zeměpanských měst byli pod soudní pravomocí těchto měst.

Neustále se opakovaly loupeže na obchodních cestách, na nichž se zřejmě podíleli drobní šlechtici, dokonce i z Čech. Města vinila šlechtu, že není ochotná potrestat viníky z vlastních řad. Napětí mezi městy a šlechtou pokračovalo až do poloviny 16. století.

3. 7. 1. Šestiměstí

Měštům se zdálo, že zemská správa nehájí jejich zájmy. Proto se roku 1339 Zhořelec, Budyšín, Kamenec a Löbau rozhodly - se souhlasem krále Jana Lucemburského vytvořit městský svaz se slezskými městy Vratislaví, Středou, Hlohovem, Střelínem a Olawou. Uzavřen na 20 let a měl dbát o zachování míru v zemi. Spolek se neosvědčil a rozpadl se. Již roku 1346 se hornolužická města rozhodla vytvořit nový svaz, tentokrát s českou Žitavou.

V Löbau 21. srpna 1346 se dohodla města Budyšín, Zhořelec, Kamenec, Löbau, Lubáň a Žitava na ustavení městského svazu k posílení zemského míru. Podle počtu členů se spolek nazval Šestiměstí.

Král Jan Lucemburský padl 16. srpna roku 1346 u Kresčaku. V té době fakticky vládl v králově zastoupení jeho syn Karel (od roku 1341). A ten spolek podpořil až

³⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 36.

³⁶ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s. 1999. s. 90.

roku 1355. Dbal, aby jeho moc a vliv nepřesáhly hranice Horní Lužice a Žitavy. Žitava se od té doby stále sbližovala s Horní Lužicí a definitivně se přimkla k Horní Lužici za husitských válek.³⁷

Města Horní Lužice za Karla IV. rozkvétala, zejm. Budyšín, kde Karel na hradě Ortenburg pořádal diplomatické schůzky (1350, 1364). Císařovy pobyty byly cílené jak z hlediska zabezpečení strategické pozice v blízkosti Dolní Lužice jako nástupního prostoru pro útok na Braniborsko a hlavně z důvodů finančních.

Na hornolužická města se Karel opakovaně obracel se žádostmi o půjčky a vzniklé ztráty se snažil vynahradit udělením nových privilegií.

Vedle Budyšína vzkvétal hlavně Zhořelec, který Karel IV. na konci své vlády (1377) určil za sídlo svého nejmladšího syna Jana, povýšeného na zhořeleckého vévodu. Důležité byly soudní pravomoci a to jak městského soudu v rámci vikpildy, tak soudu královského zemského, který existoval i po zániku vévodství smrtí Jana Zhořeleckého (1396) a stal se pro město prestižní záležitostí. Ve Zhořelci se udržela ražba drobných mincí, feniků. Město podporovalo Karla IV. finančními podporami a půjčkami.

Města si stěžovala na šlechtu, kterou vinila z podpory loupeživých band a z nespravedlivých soudních výroků nad dopadenými škůdci. Na podzim roku 1355 povolil Karel IV. městům Šestiměstí vystupovat silou proti rušitelům míru v zemi.³⁸ V listině z 26. září 1355 císař Karel IV. přikazoval spálit všechny dvory a hrady zemských škůdců a nabádal Šestiměstí, aby bez jeho vědomí nestavělo nové hrady ani nové tvrze. V případě nutnosti mohla města sama rušit dvorce a tvrze loupeživých rytířů a měla rázně vystupovat proti všem škůdcům a násilníkům v zemi. Ti pak měli být souzeni dle obvyklého práva pouze před soudci Šestiměstí. Fojtové měli být v tomto městům nápomocni. Kritickou situaci, kdy byly loupeživé případy na denním pořádku, dokládá listina z 29. června 1357. V ní Karel přikazoval Šestiměstí, na dnešní poměry dost cynicky, aby za každého zajatého měšťana

³⁷ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 54.

³⁸ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 56, 57.

nevyplácelo více nežli čtyři kopy pražských grošů, neboť cena požadovaná loupežníky za zajaté měšťany je mnohdy „neúměrně nadhodnocena“.³⁹

Karel IV. schválil zřízení zvláštního (tajného) soudu Šestiměstí, tzv. Fehmgericht, který měl vynášet rozsudky urychleně a bez ohledu na stav (urozenost) delikventa.

Ekonomický rozmach měst a rozšiřování jejich pravomocí přinesl konkurenční boj mezi městy kvůli obchodu s borytem barvířským a s pivem a kvůli obchodním cestám. Rozpory vznikaly i uvnitř měst. Bohatí řemeslníci se snažili dostat do městských rad, kde dosud zasedali jen členové tradičních patricijských rodin, kteří je tam nechtěli a docházelo i k násilným šarvátkám ve Zhořelci roku 1396 a 1405. Velké nepokoje vypukly i v Budyšíně, jemuž sice Václav IV. roku 1391 dovolil, aby v radě byli zastoupeni i řemeslníci, ale trvaly spory o práva šenkování piva a vína. Roku 1405 došlo ke krvavým událostem, které skončily popravami.⁴⁰

3. 8. Od posledních Lucemburků k husitským válkám a po nich

Český král Václav IV. po smrti svého otce Karla IV. zápasil s nedostatkem financí a bratrancem Joštem Moravským. Ten postupně od něj získal v léno Braniborsko (1397), Žitavsko a Dolní Lužici (1398) do doživotního užívání. Horní Lužici markrabě Jošt nezískal, ta díky Šestiměstí zůstala Václavovi IV. věrná. Václav IV. v Horní Lužici řešil spory měst se šlechtou a potvrdil zvláštní soud nad rušiteli zemského míru tzv. Fehmgericht. Řešil i konflikty vzniklé z obsazování městských rad zástupci řemeslníků. Trvaly spory o šenkování piva a vína.

V Dolní Lužici, která byla ve správě Jošta, také klid nebyl. Množily se loupeživé případy. Byl to projev slabé zeměpanské vlády. Vliv českého krále slábl. Po Joštově smrti přešla Dolní Lužice zpět do rukou Václava IV., který 22. února 1411 vydal v Praze listinu, v níž slíbil prelátům, pánům, rytířům a měšťanům Dolní Lužice, že zemi nikdy neodtrhne od Koruny české, což roku 1413 potvrdil také Zikmund, který prakticky zemi spravoval. Jeho spolehlivým pomocníkem byl zemský fojt vybraný z místní šlechty, Hans z Polence (1414 – 1437), jemuž Zikmund Lužici roku 1422 zastavil. Hans z Polence v roli fojta a zároveň zástavního pána, měl za husitských

³⁹ NĚMEC, Richard. *Ojvín – Mons imperialis? Architektura jako prostředek reprezentace politické moci*. In BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II*. Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2005. s. 347.

⁴⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 61, 62.

válek těžkou pozici. „Svízelnou finanční situaci řešil zástavami zboží, což nepřispívalo ke stabilitě jeho vlády ani celistvosti země“.⁴¹

Dolní Lužice bojovala proti husitům spolu s Horní Lužicí. Roku 1429 vpadli husité i do Dolní Lužice a vypalovali kláštery a města. Roku 1430 Hans z Polence vyzýval všechny pány, many i města, aby si klid vykoupili složením výpalného. Vedle husitů řádili i loupeživé bandy, takže nebylo bezpečno ani na cestách. Hans z Polence zemřel roku 1437 a zanechal Dolní Lužici rozvrácenou a bez královské ochrany.

Po smrti Václava IV. (1419) uznala Horní Lužice i Dolní Lužice svým pánem Zikmunda Lucemburského, který byl roku 1420 korunován českým králem, ale již v červnu 1421 na čáslavském sněmu byl husity odmítnut a nahrazen novou zemskou vládou, jíž tvořili z poloviny zástupci měst, a z poloviny zástupci šlechty. Místo krále hledali husité takzvaného zemského správce.⁴² Čáslavský sněm přijal zemský zákon Čtyři artikuly pražské, základní právní dokument husitského hnutí.

Vedlejší korunní země, tedy zejména Lužice a Slezsko, které uznávaly Zikmunda za českého krále, se staly základnou pro Zikmundovy vojenské akce proti husitům. První křížovou výpravu vyhlásil Zikmund už 17. 3. 1420 ve Vratislavi. Města Horní Lužice se musela sama bránit proti husitům a ještě poskytovat Zikmundovi vojenskou pomoc. Za to se jim odvděčoval udělováním privilegií, například konání výročních trhů, výběr cel, užívání znaku Zhořelci. Dohodami s českými stavy na sněmu v Jihlavě dne 14. srpna 1436 se pod vládou Zikmunda opět ocitla celá Česká koruna. Po husitských válkách však nastala změna. Ve všech korunních zemích se vytvářely stavovské korporace, které se staly reprezentanty své země.

Po smrti císaře Zikmunda roku 1437 vládl jen do října 1439 Albrecht Habsburský, který zemřel. Za českého krále byl zvolen jeho syn Ladislav Pohrobek (* 22. 2. 1440). Byl malé dítě, a proto se v Čechách jako zemský správce prosadil Jiří z Poděbrad. Kvůli svému kališnictví nebyl ve vedlejších zemích Koruny české dobře přijímán. Zvláště ve Vratislavi (druhé největší město Koruny české) byl považován za kacíře.

Po smrti Ladislava Pohrobka 23. 11. 1457 byl Jiří z Poděbrad zvolen českým králem. Usiloval o obnovu a uznání územní celistvosti České koruny, což se mu cestou

⁴¹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 72.

⁴² MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s. 1999. s. 50

diplomatických jednání se sousedy skutečně podařilo.⁴³ Ve své státnické moudrosti vyměnil se saskými vévody jejich léna v Čechách (kolem Mostu a Duchcova) za česká léna v Sasku, například za město Pirna. Na obchodu ještě vydělal a přitom tím odstranil cizí vliv v tradičním českém území.⁴⁴ Ještě za Jiříkova správcovství přišla Česká koruna o Chotěbuz a málem o celou Dolní Lužici.

3. 8. 1. První územní ztráta České koruny v Dolní Lužici

V Dolní Lužici po smrti zástavního držitele a zároveň zemského fojta Hanse z Polence († 15. 1. 1437) neodolala Dolní Lužice tlaku chamtivých sousedů. Soutěžili mezi sebou saští Wettini a braniborští Hohenzollerni, kteří vyhráli aktem agrese. Braniborský markrabě Fridrich II. dne 18. října 1448 vpadl s vojskem do Lübbenu a přiměl fojta Mikuláše z Polence, který město držel, aby mu ho odstoupil za 10 tisíc rýnských zlatých a zastavil celou Dolní Lužici za 16 tisíc kop grošů. Sasům zůstal jen Dobrilugk a Senftenberg. Mikuláši z Polence nezůstalo nic. Za čtrnáct let, kdy se Jiří z Poděbrad stal českým králem, zajistil roku 1461 vojenskou výpravu vedenou Zdeňkem ze Šternberka do Dolní Lužice a Fridrich II. Braniborský ustoupil, protože stavy Dolní Lužice mu odmítly poslušnost. V Gubenu 5. června 1462 uzavřeli Jiří z Poděbrad a Fridrich II. Braniborský smlouvu, v níž České koruně byla vrácena větší část Dolní Lužice, zatímco Chotěbuz a Peitz získali Hohenzollernové jako české léno. Tato smlouva o první územní ztrátě v Lužicích zůstala platná až do roku 1635 a formálně až do roku 1815.

Spory s papežem, zrušení basilejských kompaktát a vyhlášení křížové výpravy proti „husitskému králi“ zkazily Jiřímu z Poděbrad poslední roky života. Odbojná šlechta v Olomouci zvolila roku 1469 českým králem Matyáše Korvína. Na jeho stranu se přidaly všechny vedlejší korunní země, Slezsko i obě Lužice. Šestiměstí dokonce vyhlásilo Jiřímu z Poděbrad nepřátelství neboli odpověď (8. června 1467).⁴⁵

3. 9. Dva čeští králové

⁴³ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*; Praha: Casablanca, 2010. s. 50 - 54

⁴⁴ HOŘEJŠ, P. Hora. *Toulky českou minulostí díl II.* Praha: Baronet. 1995. s. 385.

⁴⁵ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*; Praha: Casablanca, 2010. s. 59.

Po Jiřího smrti (31. 3. 1471) se Matyáš Korvín zmocnil všech vedlejších zemí, které ho vítaly a vzdaly mu hold. V Čechách byl zvolen králem Vladislav II. Jagellonský. V Olomouci roku 1478/1479 přistoupili Matyáš a Vladislav II. na dohodu o rozdělení svých držav. Oba užívali titul českého krále. Vladislav vládl v Čechách. Ostatní korunní země Moravu, Slezsko a obě Lužice si ponechal Matyáš. Po olomouckých dohodách Matyáše Korvína a Vladislava II. se Matyáš pokusil o sjednocení vedlejších zemí Slezska a Lužic. Za správní centrum určil Vratislav, kde měl sídlit i nově vytvořený úřad nejvyššího hejtmana, který měl být nadřazen hejtmanům slezských královských knížectví a zemským fojtům obou Lužic. Tento pokus měl jen krátké trvání.⁴⁶ Obnova České koruny měla být ze strany Vladislava II. nebo jeho nástupce kompenzována zaplacením 400 tisíc zlatých. Roku 1490 Matyáš zemřel, Vladislav II. byl zvolen uherským králem a ujal se všech zemí Koruny české a nic nezaplátil.

Po více než 20 letech se územní celistvost České koruny obnovila, ale pozice krále byla slabší než v době tvůrce České koruny Karla IV. Zesílily stavy, které se staly reprezentanty svých zemí. V kanceláři M. Korvína se prosadilo nové pojmenování Horní Lužice (Lusatia Superior) pro Budyšínsko a Zhořelecko, a pro dosavadní Lužici označení Dolní Lužice (Lusatia inferior). Oba termíny se užívají dodnes.⁴⁷

Po smrti Vladislava II. Jagellonského nastoupil jeho syn Ludvík (1516 – 1526). Slabá vláda Jagelonců, kteří byli českými a uherskými králi, přispěla k upevnění stavovských zemských obcí. Nejsilnější postavení měly české stavy, které docílily kodifikace zemského zákoníku, který nesl název Vladislavské zřízení zemské (1500). Platilo jen v Čechách. Zemské pořádky se vydávaly zvlášť pro jednotlivé země a vždy je schvaloval král.

3. 10. Stavy a města

Stavy vedlejších zemí se soustředily na vnitřní problémy vlastní země a stále více hájily místní zemská práva a zvyklosti i proti zájmům panovníka. V Lužicích byly 4 stavy: preláti, páni, rytíři a města. Na rozdíl od Čech, kde existovaly jen 3 stavy, protože v důsledku husitství samostatný stav duchovenský nevznikl. Stavy si vymínily právo přijímat zemského fojta, který měl povinnost složit přísahu nejen

⁴⁶ BOBKOVÁ, Lenka. Vedlejší země české koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310 - 1526). in Korunní země v dějinách českého státu I. Praha, FF UK, Historický ústav AV ČR, 2003. s. 27.

⁴⁷ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 78, 80.

králi, ale i zemi. Rozhodující vliv měly stavy obou dvou Lužic na obsazování ostatních správních úřadů, včetně zástupce zemského fojta.

3. 11. Horní Lužice – Land und Städte

V Horní Lužici byly 4 stavy, které na zemských sněmech vystupovaly jako dvě křídla (kurie), z nichž každá měla 1 hlas. První kurie zvaná Land (Landschaft), zahrnovala pány, rytíře a preláty. Druhou kurii tvořila zeměpanská města - Städte tj. zástupci Šestiměstí (Budyšín, Zhořelec, Žitava, Lubáň, Kamenec a Lobava).⁴⁸

Marné byly pokusy šlechty rozšířit počet hlasů na 4 (jako to bylo v Dolní Lužici) a zmírnit velký vliv měst. Z rozdělení stavů na dvě křídla vycházelo i označení Horní Lužice jako „země a města“ (Land und Städte), případně Sechsstädteland, tj. města sdružená ve svazku zvaném Šestiměstí, která ekonomicky a politicky šlechtu převyšovala.⁴⁹

Centrem Horní Lužice byl Budyšín, kde sídlil zemský fojt a jeho úřady, a kde se scházely zemské sněmy. Hlavním stavovským fórem se staly řádné celozemské sněmy, které se konaly třikrát do roka, a v zastoupení krále je svolával fojt. Sněm měl právo přijímat krále a fojta, potvrzovat zákonodárná ustanovení, povolovat berně a zemskou hotovost (vojsko). K závažným výnosům se vyjadřoval král. Jednou ročně se konal sněm pouze pro Zhořelecko. Ke konání mimořádného sněmu musel dát souhlas (povolení) král. Oba stavy konaly oddělená shromáždění. Města se scházela pod předsednictvím Budyšína, nejčastěji v Löbau.

Šlechta pořádala jedenkrát do roka sjezd zvlášť pro Budyšínsko a zvlášť pro Zhořelecko. Každoročně volili takzvané starší země. Stálý čtyřčlenný výbor po dvou zástupcích z budyšínského, a po dvou zástupcích ze zhořeleckého kraje. Tyto starší potvrzoval zemský fojt. Spolu se zástupci měst zasedali na zemském soudu a mohli též svolávat stavovský výbor. Těmito institucemi šlechta vyvažovala moc Šestiměstí. Zemský a městský stav se přely kvůli soudním pravomocím. Zhořelec si ponechal tzv. Královský zemský soud (zřízený za Jana Zhořeleckého) a snažil se ho postavit v rámci své vikpildy na roveň budyšínskému zemskému soudu, jemuž předsedal zemský fojt. Dále se šlechta a města přely kvůli vybírání daní, které vycházelo z

⁴⁸ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 81, 82.

⁴⁹ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 80

poměrného vymezení poplatků podle stavů. Majetek (nemovitosti) měst a měšťanů se zvětšoval na úkor šlechtické držby, ale podíl na placení daní se nezměnil. Šlechta chtěla, aby města také „trpěla“ - tedy aby odváděla poplatky. Dalším důvodem sporů bylo porušování mílového práva a práva vařit a prodávat pivo.

Od roku 1367 Zhořelec měl od krále Karla IV. privilegium na vaření a prodej piva v rámci své vikpildy v okruhu dvou mil (až 50 vesnic). Zhořelec svou výsadu striktně uplatňoval a to ho znesvářilo se Žitavou, Lubání a Kamencem. Spor se dostal až před krále Matyáše, který omezil zhořelecký monopol na 1,5 míle, ale leníkům v tomto okruhu zakázal nikoliv vařit a konzumovat, ale prodávat vlastní pivo (1489). Konflikt gradoval roku 1491 ve vzájemném přepadávání, rozbíjení sudů a vylévání piva. Vedlo to až k opovědi, vydání opovědního listu a tedy vyhlášení soukromé války Žitavy proti Zhořelci. Tak začala pивní válka.⁵⁰

Hornolužický fojt Zikmund z Vartenberka vydal rozsudek, v němž odsoudil škody způsobené oběma stranami a pod pokutou zakázal přepadávání. Žitava měla uhradit ztráty, které způsobila Zhořelci. Konflikty trvaly dále, tak se zemské stavy obrátily se stížností na krále a ten vydal rozhodnutí tzv. Nález krále Vladislava, 7. června 1497 a týká se soudních pravomocí na území zhořelecké vikpildy. Vladislav II. přiznal vrchnímu soudu ve Zhořelci právo soudu nad šesti nejtěžšími delikty porušujícími zemský mír tzv. sechs Stücke.

Výjimkou ve sporech hornolužických měst a šlechty byla dohoda (kompromis) na obecném sněmu roku 1524, která potvrdila zachování dvou hlasů ve sněmu. Města za to šlechtě ustoupila v mílovém právu tak, že v okruhu jedné míle od města smí šlechta pro vlastní potřebu vařit i dovážet pivo a ponechat si stávající hospody a řemesla. Ale napětí mezi městy a šlechtou pokračovalo.

3. 12. Zemské stavy Dolní Lužice

Termín zemské stavy se objevil až po roce 1498. Zemské stavy jednaly na sněmech dvakrát ročně. Zasedaly na nich čtyři stavy: páni, rytíři, preláti a města (Luckau, Guben, Lübben, Calau, Sommerfeld, Spremberg). Rozhodující moc měla šlechta. Města byla slabá ve srovnání s Horní Lužicí. Preláti též měli omezený vliv. Ve vztahu k českému králi byly s pokračujícím vývojem stavy stále silnější. Ku prospěchu početné drobné dolnolužické šlechty sloužilo zvláštní privilegium

⁵⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 83.

zemského fojta, který podle rozhodnutí Vladislava II. z 1. února 1507 směl udělovat v Dolní Lužici léna, což jinde bylo vyhrazeno pouze panovníkovi. Král zdůraznil i pravomoci místních soudů, od nichž bylo možno odvolat se pouze ke králi, a zbavil Dolní Lužici povinnosti podílet se na válečných taženích mimo její hranice. Vladislav II. všem obyvatelům Dolní Lužice slíbil, že neodtrhne zemi od České koruny. V roce 1508 si dolnolužické stavy zajistily stejné privilegium, jako měla Horní Lužice, tj. právo žádat od nastupujících zemských fojtů složení slibu, tzv. reversu, že zemi nic nezpronevěří. První, kdo musel takový revers vydat, byl Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha (1509 - 1539), nejvýznamnější osobnost dějin Dolní Lužice. Ve funkci fojta Dolní Lužice působil 30 let (za tuto dobu se vystřídal tři panovníci), bydlel a pracoval v Dolní Lužici v Lübenu. Provedl významné reformy v dolnolužické správě i v organizaci úřadu zemského fojta. Právě Jindřichovi Tunklovi z Brníčka zakázal Ferdinand I. udělovat léna v Dolní Lužici a vést registrační lenní knihy. Dne 26. července roku 1530 ho vyzval, aby se dostavil ke dvoru se všemi privilegii, která ho opravňují k udělování lén, a současně poslal všechna registra, v nichž byly lenní úkoly zaznamenány. Do té doby mu udělování lén přísně zakázal. To považovali stavové za křivdu a obnovení práva zemského fojta na udělování lén stálo na prvním místě v boji za jejich stavovská práva. Přitom Ferdinand I. je potřeboval jen držet v šachu, aby si vytvořil výhodnější pozici pro vyjednávání o turecké dani. Právo dolnolužického fojta udělovat léna se obnovilo dne 26. května roku 1538 vydáním tzv. Privilegia Ferdinanda.⁵¹

3. 13. Posilování samostatnosti Horní Lužice a Dolní Lužice

Po inkorporaci Lužic (1319,1329,1370) ke Koruně české nastal v obou Lužicích čas rozkvětu hospodářského i politického. Byl přerušován husitskými nájezdy v 15. století a potrestáním prvního stavovského odboje v 16. století, ale trval až do třicetileté války. Zejména v Horní Lužici stoupala suverenita měst s ambicemi na vlastní samosprávu, právo i soudnictví. Přes snahy Habsburků v 16. století o centralizaci moci, se samostatnost obou zemí nadále zvyšovala.

Stavy Horní Lužice a Dolní Lužice se formovaly samostatně a nespolupracovaly se stavy českými. Ty vůči vedlejším zemím vystupovaly s určitou nadřazeností. V

⁵¹ BŘEZINA, Luděk. *Zemským fojtem za tří českých králů*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku 1437 – 1526*. Praha: Casablanca, 2010. s. 155-157.

České koruně se nevyvinuly společné, celokorunní stavovské orgány. Ani se nekonala společná zasedání českých stavů a stavů vedlejších zemí a pojítkem českého království s vedlejšími zeměmi byla jen osoba panovníka a jeho zástupce – fojt a podfojt a jejich úředníci v každé zemi.

Za Habsburků pak král mohl vyjednávat samostatně s každou stavovskou obcí korunních zemí, což mu dávalo výhodu, ale zároveň to korunní země vzdalovalo od českého království.⁵²

V 16. století se v obou Lužicích rozšířila německá reformace a Lutherovo učení převzala většina obyvatel. Pro luterány přijetí reformace znamenalo příklon k německým sousedům a Slezsku a posílení němčiny. I jazyková bariéra vydělovala Lužice od České koruny, protože většina obyvatel byla německá, kdežto v Čechách a na Moravě byla od 15. století úřední i hovorovou řečí čeština. Už od konce 14. století se i úřední listiny začaly vyhotovovat v češtině. První takovou listinou, je listina markraběte moravského Jošta z roku 1389.⁵³

Přes popsané vzdalování Lužic od českého prostředí pokračovaly mezi Lužicemi a Čechami vztahy osobní, obchodní, kulturní, zejména v pohraničí. Některé šlechtické rody byly z Čech nebo měly panství v Čechách i v Lužicích. Vedlejší země včetně Lužic se považovaly za samozřejmou součást českého státu, i když vzájemné propojení vnímaly především na úrovni panovníka. V první polovině 17. se přímá vazba Lužic k Čechám přetrhla.

3. 14. Za Habsburků od roku 1526

3. 14. 1. Horní Lužice

Po smrti Ludvíka Jagellonského v bitvě u Moháče roku 1526 se na trůn prosadil Ferdinand Habsburský. V Českém království si ho stavy zvolily. Stavy na Moravě a ve Slezsku a obou Lužicích ho přijaly na základě dědických nároků jeho ženy Anny Jagellonské, což byla sestra zemřelého krále Ludvíka.

Ferdinand usiloval o centralizaci moci, ale stavy obou Lužic už měly pevné pozice a Habsburk už s nimi musel vyjednávat. Zemské sněmy totiž schvalovaly daně, na nichž byli čeští králové závislí, neboť z nich financovali války proti Turkům.

⁵² BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 76, 106, 107.

⁵³ MEZNÍK, Jaroslav. *Čechy a Morava ve 13. století*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. s.

Z boje o moc mezi stavy a panovníkem a mezi stavy navzájem (města měla navrch) se postupně vytvářela takzvaná zemská zřízení (předchůdci novodobých ústav). Zemská zřízení spojovala tradičně užívané saské právo s nově zaváděným římským právem. Tvořila je dosavadní práva a zvyklosti, které panovník stvrzoval při holdu, když sliboval, že zemi nezmenší a nepropustí ji ze svazku České koruny. Zemská zřízení nevytvořila ucelený zákoník, spíše se zabývala věcmi podle praktické potřeby. Přesto platila jako hlavní zákon Horní Lužice až do 18. století. První systematický přehled složitého lužického práva sepsal po polovině 16. století zhořelecký hejtman Jakub ze Salzy (1526 - 1589).

Spory mezi šlechtou a městy v Horní Lužici ožily po nástupu Ferdinanda Habsburského. Šlechta využila okamžiku potvrzení privilegií novým panovníkem a obvinila města, že si přivlastňují privilegia, která poškozují zemský stav „na cti, životě a zboží a odporují výsadním právům krále“⁵⁴. Šlechta předložila stížnost proti městům s žádostí, aby Ferdinand privilegia šlechty a měst potvrdil až po přezkoumání.

Až v roce 1530 se v Praze vyjednala první pražská smlouva, jež dopadla v neprospěch měst. Další druhá pražská smlouva roku 1534 potvrdila pravomoci měst Horní Lužice včetně zhořeleckého soudu ve smyslu Sechs Stücke s výjimkou práva soudit šlechtice.

O některých věcech se oba hornolužické stavy shodly, a to bylo zejména usnesení zemského sněmu v Budyšině z roku 1538, tzv. Acht Artikel, čili Osm článků, označované jako první zemské zřízení hornolužické. Obsahovaly nařízení policejního charakteru, opatření proti rouhačům, nepoctivým krčmářům, tresty za smilství, cizoložství, ustanovení o oblečení sedláků, žebráků, potulných hudebníků. Dále opatření ekonomického charakteru (o prodeji borytu barvířského a rybníkářství)

Roku 1539 rozšířily Osm článků stavy ještě o další body. O zachování 2 hlasů na sněmu a o kompetenci zemských úředníků.

Stavy si stěžovaly ke králi znovu, tak Ferdinand vydal 8. února 1544 výnos Decisio Ferdinanda. Rozhodnutí drželo základní osnovu zemských zřízení včetně částí o státoprávní příslušnosti Horní Lužice ke Koruně české na základě inkorporací.

⁵⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 125

Další články se týkaly sněmovního jednání a jurisdikčních záležitostí. Vyřešení sporů o daních se odložilo až do dokončení revize městské i šlechtické pozemkové držby. Až pak mělo být rozhodnuto i výši berně a o poměru jejího odvodu mezi šlechtou a městy navzájem. Mělo se vybírat 1.2% z přiznaného majetku a zdanění se týkalo i svobodných panství. Tento způsob vybírání daní trval do roku 1657 do zavedení tzv. "podýmného".

V souvislosti s církevní reformací *decisio Ferdinanda* nařizovalo odevzdání kostelních klenotů ze zrušených klášterů a kostelů do rukou krále.

Decisio Ferdinanda spory šlechty a měst nevyřešilo. Ferdinand stranil šlechtě. To se projevilo na Ferdinandově privilegiu povolujícím bezdětnému držiteli prodej lenního statku, který by jinak propadl Koruně (odumřelé léno). Tohoto práva však mohl užít jen ten, kdo byl schopen v plné zbroji nasednout na koně a dostavit se před fojta - tzv. *Vorritt*. Tímto leník prokazoval svoji svéprávnost.

3. 14. 2. Dolní Lužice

Fojt Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha přispěl k vydání pro Dolní Lužici zásadních dokumentů tzv. *Privilegium Ferdinandum* a dolnolužický soudní řád, které stavy Dolní Lužice získaly z rukou krále po dlouhém vyjednávání dne 26. května 1538 ve Zhořelci.

Privilegium Ferdinandum obsahovalo generální konfirmace všech předchozích privilegií a svobod Dolní Lužice. Stejně jako *Decisio Ferdinanda* pro Horní Lužici obsahovalo i závazek neodlučitelnosti (neodržení) Dolní Lužice od České koruny. Zvláštní články se týkaly udělování lén. Již dříve Vladislav II. Jagellonský 1. února 1507 vydal privilegium, které udělování lén vazalům dávalo do rukou zemských fojtů. Roku 1530 toto právo fojtovi odebral Ferdinand I., který chtěl, aby lenní záležitosti vyřizovalo přímo nově založené české oddělení dvorské komory v Praze (1527). To vyvolalo odpor dolnolužických stavů. Král ustoupil a zákaz udělování zemských lén fojtem zrušil vydáním *Privilegia Ferdinanda*, jež upravovalo lenní záležitosti ve prospěch stavů Dolní Lužice.⁵⁵

Naopak bylo zrušeno privilegium Ludvíka Jagellonského (1526) o právu volného disponování s lény. Právo převodu nebo zastavení lén bylo omezeno jen na

⁵⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 128

příslušníky vazalova rodu a musel je schválit panovník, který zároveň dostal zpátky výsadu rozhodovat o odúmrtích.⁵⁶

3. 15. Soudy Dolní Lužice

V souvislosti se snahami prosadit římské právo a reorganizovat soud stavové Dolní Lužice roku 1538 dosáhli zřízení nového zemského soudu, který zasedal v Luckau a vydání soudního řádu. V čele soudu už nebyl zemský fojt, soud byl obsazen zemským soudcem (šlechticem z Dolní Lužice) a dvěma přísedícími, doktory obojího práva, kteří pocházeli z Dolní Lužice a které určil král z kandidátů, jež navrhly stavy. O dalších šesti přísedících rozhodovaly samotné stavy. Dva byli zástupci pánů a prelátů, dva z rytířů a dva z měst. Před zemským soudem se řešily civilní spory. Lenní spory a trestné činy byly v pravomoci zemského fojta, jemuž připadla důležitá role při soudních odvoláních. Fojt si mohl vyžádat stanoviska univerzit nebo právních učenců. Jeho rozsudek byl konečný. Odvolání bylo možné jen ke královskému majestátu.⁵⁷

Soudní řád byl na svou dobu moderní, ale měl i své nedostatky. Například stanovil povinnost složit přísahu, ale její znění tam chybělo. Přes svoje chyby a fakt, že nebyl schválen panovníkem, zůstal v platnosti po celé habsburské období.

3. 16. Soudy Horní Lužice

Kromě řádného zemského soudu zasedajícího pravidelně v Budyšině, se časem zřídil ještě dvorský soud a fojtský soud pro civilní a lenní záležitosti šlechty. Zemský fojt nebo jeho zástupce byli přítomni při řešení sporů před dědičným rychtářem, tj. ve věcech lenní šlechty usazené v některé z městských vikpild. Záležitosti srbského obyvatelstva se projednávaly před srbským zemským rychtářem a srbskými konšely. Srbské obyvatelstvo na statcích míšeňského biskupství příslušelo k srbskému zemskému soudu v Gödě. Samostatnou správu i soudy měla zeměpanská města, která se řídila magdeburským právem. Hlavní město Budyšín mělo zemský soud, kterému předsedal zemský fojt. Zhořelec měl svůj městský soud a soud královský, který byl

⁵⁶ BŘEZINA, Luděk. *Zemským fojtem za tři českých králů*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku 1437 – 1526*. s. 157.

⁵⁷ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 128, 129.

založen za života zhořeleckého vévody Jana Zhořeleckého a existoval i po zániku vévodství smrtí Jana (1396).⁵⁸

Bohaté a hrdé město Zhořelec se snažilo udržet si tento královský zemský soud a to proti vůli stavů. Snažilo se ho v rámci své vikpildy postavit na roveň budyšínskému zemskému soudu, jemuž předsedal zemský fojt. Zhořelci šlo o prestiž, dokonce by i soudní poplatky přiznali králi. Existenci soudu zdůvodňovali snahou o udržení zemského míru. K výkonu soudního privilegia Zhořelce a jeho vikpildy se vztahuje královské rozhodnutí Nález krále Vladislava ze 7. června 1497. Vladislav II. Jagellonský stanovil pravomoc vrchního soudu ve Zhořelci soudit šest nejtěžších deliktů porušujících zemský mír, tzv. Sechs Stücke. Byly to vraždy, zhárství, loupeže, krádeže, zmrzačení a zrádovství, i pokud by škůdcem byl šlechtic nebo jeho služebník. Ostatní trestné činy, které by se udály mezi měšťanem a šlechticem nebo jeho sedlákem nebo mezi šlechtici navzájem nadále patřily před dvorský soud. Drobné delikty poddaných spadaly pod soudy vrchnosti (šlechty nebo kláštera). Zranění, které způsobil šlechtic nebo sedlák uvnitř města, mělo být souzeno před dědičným rychtářem a městskými soudci. S Vladislavovými ustanoveními nebyl spokojen zemský fojt a ostatní města se cítila poškozena na svých soudních právech. Jejich pohoršení vyplývalo z unáhlených a zbrkle vykonaných rozsudků smrti na nevinných lidech. Šlechta si pak vymohla na králi roku 1510 ustanovení o pozdržení rozsudku nad zemskými škůdci. Vydáno česky. Zhořelec se nevzdal a dosáhl nového královského ustanovení roku 1514, které znamenalo návrat k roku 1497, tedy k nálezu krále Vladislava a Sechs Stücke. Pravomoci Sech Stücke navazují na instituci Fehmgericht pro Šestiměstí Karla IV.

Aby mohla města Horní Lužice sdružená v Šestiměstí účinněji postupovat vůči řádění loupeživých band, povolil Karel IV. zřízení zvláštního tajného soudu. Učinil tak nařízením ze dne 17. srpna roku 1357, které adresoval nejen městům, ale i celé zemi. Zvláštní tajný soud nazývaný pak Fehmgericht měl vynášet rozsudky urychleně a bez ohledu na urozenost provinilce. Mohli v něm zasedat šlechtici, ale hlavní slovo náleželo Šestiměstí. Tento soud potvrdil pak Václav IV. dne 12. března 1381 a také

⁵⁸ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 53, 57.

ho potvrdila tzv. druhá pražská smlouva z roku 1534 s výjimkou práva soudit šlechtice.⁵⁹

Příkladem napětí mezi šlechtou, duchovním stavem – Land a městy – Städte i v oblasti soudních pravomocí je událost popsaná v knize Jana Zdichynce Klášter Marienthal mezi králi, městy a šlechtou (1234 – 1547). Na začátku 16. století docházelo k tomu, že žitavská rada trestala podle svého práva klášterní poddané ve vesnicích, které Žitava vlastnila společně s klášterem Marienthal. Protesty abatyše a klášterního fojta byly marné. Rozpory vyšly najevo v souvislosti s vraždou, k níž došlo ve vsi Seitendorfu roku 1527. Marienthalská abatyše nedovolila, aby žitavští úředníci odnesli tělo zavražděného do města. Jedna řeholnice proti tomu protestovala osobně, posadila se na mrtvolu, a tak chtěla obhájit domnělou jurisdikci kláštera. Žitavští tělo odnesli násilím a případ řešili smírčí soudci v Löbau ve prospěch žitavské rady. Stará privilegia a vrchní soudní pravomoci kláštera byly předány královskému fojtovi v Žitavě a tamní radě, které byla potvrzena hrdelní jurisdikce v celém žitavském obvodu. Městské soudy ztratily nad svým okolím trestní pravomoc až v důsledku tzv. decisio Ferdinanda z roku 1544 a potrestání měst v rámci Pönfallu roku 1547.⁶⁰

3. 17. Pönfall - první stavovský odboj v Horní Lužici

V květnu 1546 stavy Horní Lužice stejně jako české stavy odmítly uposlechnout příkaz krále Ferdinanda I. vypravit zemskou hotovost do Saska do šmalkaldské války. A to proto, že podle zemských práv byly stavy povinny poskytnout vojsko pouze v případě napadení České koruny. Stavům byl cizí i důvod útoku na Sasko, tedy porazit protestantskou Šmalkaldskou jednotu. Považovali Sasko spíše za spřízněnou protestantskou zemi. Ferdinand žádal vojsko i peníze údajně na boj proti Turkům. Stavy Horní Lužice na sněmu v květnu 1546 povolili jen podporu finanční. Ferdinand opakovaně žádal vystavění vojska. Horní Lužice nakonec uposlechla a její vojsko vytáhlo 25. února směrem na Drážďany. Den před vypršením branné povinnosti Šestiměstí 23. dubna vyzval Ferdinand města písemně, aby hotovost prodloužila o dva měsíce. Měšťané však dostali dopis až 25. dubna, a jejich oddíly se

⁵⁹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 84, 85, 125.

⁶⁰ ZDICHYNEC, Jan. *Klášter Marienthal. Mezi králi, městy a šlechtou (1234 -1547)* in BOBKOVÁ, Lenka. *Korunní země v dějinách českého státu I*. Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2003. s. 205.

už rozcházely. 24. dubna proběhla bitva u Mühlberku, v níž zvítězili Habsburkové nad saským vojskem. Protože hornolužická šlechta ve vojenském ležení zůstala, asi se nechala přemluvit k poslušnosti, byla potrestána jen města. Tato akce Ferdinanda I. je nazývána Pönfall, neboli potrestání.

Po porážce české stavovské opozice povolal Ferdinand I. zástupce Šestiměstí (81 zástupců) na základě žaloby o šestnácti bodech na 1. září 1549 do Prahy. Ferdinand upřel Šestiměstí možnost odvolání, mělo se jen vzdát na milost, či nemilost královskému soudu. Města ztratila všechna práva a privilegia, cechy musely vydat svá statuta, města odevzdat výzbroj a všechnen pozemkový majetek, ročně platit posudné a vrátit cennosti a listiny a zaplatit pokutu 100 000 zlatých. Aby dokázala zaplatit pokutu, prodávala města pozemky, které kupovala šlechta a církevní instituce. Od roku 1549 si města mohla začít zase zpět vykupovat pozemkové majetky a v následujících letech dostávala svá privilegia zpět, ale postavení Šestiměstí v politickém životě se trvale oslabilo ve prospěch šlechty.⁶¹

Města byla poškozena i hospodářsky a Ferdinand jim vzal právo zasedat ve sněmu, a když pak města získala zpět pozemky, mohla zasedat ve sněmu z počátku jen z titulu držitelů zemských statků, nikoliv v samostatné kurii Städte. Ferdinand způsobil zmatky v chodu země. Vedle zemského fojta vznikl nový úřad obsazovaný přímo králem – zemský hejtman, který nahradil někdejšího podfojta. Rozdělil zemi podle českého vzoru do tří soudních okrsků, budyšínského, zhořeleckého a žitavského. Od roku 1548 nově zřízený apelační soud v Praze se stal všeobecnou odvolací instancí jak pro dvorské soudy, tak města v celém českém státě. Vznikem apelačního soudu skončila odvolání do Magdeburgu. Apelační soud uznala také Dolní Lužice, ačkoliv soudní řád z roku 1538 povoloval odvolání výlučně jen ke králi. Ferdinand I., aby zdokumentoval neposlušnost stavů v prvním stavovském odboji, vydal soubor písemností a dokladů pod názvem v češtině Akt těch všech věcí (1547).⁶²

3. 18. Apelační soud v Praze

Apelační soud se jmenoval tzv. rada nad apelacemi. Orgán, který vznikl roku 1548, jako projev centralizačních a samovládných snah Ferdinanda I. Habsburského jako

⁶¹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 132, 133

⁶² BOBKOVÁ, Lenka. *Vedlejší země v politice Lucemburků a jejich následovníků*. in *Korunní země v dějinách českého státu I*. Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2003. s. 30.

reakce na zlomení odboje královských měst. Byl to soud výhradně královský a vyřizoval odvolání od všech soudů v českém státě, u nichž bylo možné se odvolat, například od zemských soudů možnost odvolání nebyla. Chodily sem odvolání hlavně z měst a ze Slezska a Lužic sem přicházely i žádosti (supliky) na revizi procesu od tamních stavovských soudů. Nový soud se lišil od ostatních soudů, protože v čele byl královský úředník, prezident a jeho přísedící, radové, kteří byli zčásti vzdělaní právníci se zahraničním doktorátem, neboť v českém státě tehdy nebyla právnická fakulta. Nebyli stavovskými čestnými funkcionáři, ale byly placenými královskými úředníky. Apelační soud zasedal nepřetržitě, nikoli jen v určitých ročních termínech. Jednal písemně a aplikoval římské právo. Králova moc byla existencí apelačního soudu silně zvýšena. Tento soud jako součást českého státního aparátu působil až do poloviny 18. století.⁶³

3. 19. Šmalkaldská válka v Dolní Lužici

Tato válka poškodila Dolní Lužici, na jejímž území proběhly boje o klášter Dobrilugk, který saský kurfiřt Jan Fridrich z Wettinu roku 1541 obsadil, protože si chtěl vykompenzovat finanční pohledávky, jež měl u Habsburků. Roku 1546 vypukla šmalkaldská válka a lužické stavy pod vedením Albrechta Šlika dobyly Dobrilugk zpět. Na začátku roku 1547 vtrhli Sasové do Dolní Lužice, aby opět zabrali toto panství a napáchali obrovské škody venkovskému lidu. Saští Wettini prohráli bitvu u Mühlberku 24. dubna 1547 a museli se vzdát svých panství v Dolní Lužici a opustit Dobrilugk. Zeměpanská města Lukau a Guben byla obviněna, že zásobovala Sasy, ale povedlo se jim z obvinění očistit. Za spolupráci s Janem Fridrichem Saským bylo potrestáno jen několik pánů zabavením majetku jako odstrašující příklad. Všichni ostatní dostali královský pardon. Výhra Habsburků ve šmalkaldské válce znamenala pro Dolní Lužici mírnější postih, než byl v Čechách a v Horní Lužici.

3. 20. Boj o práva stavů Horní Lužice

V důsledku stížnosti stavů na zemského fojta Kryštofa z Donína z roku 1551, že porušuje zvyklosti, zdržuje se mimo Horní Lužici, nesvolává řádné sněmy, neoprávněně zvyšuje soudní poplatky, je podjatý jako soudce a porušuje procesní

⁶³ VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970. s. 162

práva měst, bylo až 20. listopadu 1561 vydáno královské rozhodnutí tzv. Abhandlung. Toto rozhodnutí vrátilo sněmům Horní Lužice tradiční systém dvou hlasů. Roku 1562 stanovil Ferdinand I. nové taxy v kanceláři i u soudu a za dva roky na to potvrdil nové složení zemského soudu. Do rukou měst se také vrátila pravomoc stíhat těžké zločiny na cestách. Protože po šmalkaldské válce zásah Ferdinanda I. do struktury soudů, když vzal městům privilegium soudní (1549), vedl ke zvýšení zločinnosti.

Roku 1582 vydal císař Rudolf II. na návrh zemského sněmu doplňky k zemskému zřízení Horní Lužice, které se týkaly opatření proti lichvě, proti nesplácení dluhů a pravidel zasedání budyšínského a zhořeleckého dvorského soudu. Odvolání se měla vznášet k fojtovi, případně k českému králi a jeho apelačnímu soudu. Z těchto doplňků vyplývá, že stav „země“ si uchoval značný vliv na chod Horní Lužice.⁶⁴

O 15 let později Rudolf II. vydal další zemské zřízení, které zakazuje hanobení jména božího, Panny Marie a svatých, čímž podporuje katolickou menšinu. Stanovil pravidla konání sněmů, aby konaly rychle a brzy skončily. Pojednal o možnosti odchodu poddaných a jejich dětí z panství a najímání a platy čeledí. Tato ustanovení platila v Horní Lužici až do 18. století. Stavby Horní Lužice si stěžovaly Rudolfovi II. roku 1597 na ústrky z české strany, že se jim brání v převzetí dědictví v Čechách, že se pro ně zvyšují taxy při prodeji zboží v Čechách, jsou odsouváni při apelacích a zemský fojt je příliš často mimo Horní Lužici.

Došlo ke konfliktu mezi Rudolfem II. a jeho bratrem Matyášem, který byl roku 1608 určen českým králem, bez přizvání lužických stavů. Lužičtí se cítili opomenuti, že nikoli poprvé se nepodílejí na důležitých rozhodnutích. Vyslali do Prahy k císaři poselstvo a požádali podle českého a slezského vzoru o tzv. Assekuration – císařské ujištění o svobodě náboženského vyznání. Žádali o vyčlenění evangelické církve Horní Lužice z pravomoci budyšínského katolického děkana. Rudolf II. jim nevyhověl. Když Rudolf II. vydal českým a slezským stavům roku 1609 majestát o náboženské svobodě, cítili se Lužičané opět ukřivdění. Až Matyáš vydal v dubnu 1611 revers, ve prospěch hornolužických stavů, který jim zajistil další vykonávání luteránského náboženství. V září 1611 vydal dodatečné ujištění o respektování stávajících náboženských poměrů, ale závazný majestát jim nevydal.

⁶⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 134, 135, 137.

3. 21. Daně

Největší zátěží habsburské vlády již od Ferdinanda I. byla válka proti Turkům. Proto nejdůležitější daní byla v obou Lužicích berně turecká. Již od roku 1520 vyzývali panovníci i k ozbrojené pomoci, kterou obě Lužice poskytly opakovaně od roku 1529 do roku 1596. Turecká berně se od roku 1543 vybírala na základě odhadu majetku (0,7 – 1,2%). Požadovaná suma se zřídka kdy vybrala, proto místo daně z přiznaného majetku se pro výběr turecké daně prosadila paušálně stanovená daň z komínu, tj. domácnosti – Rauchsteuer – podýmne. Byla to vlastně domovní daň. Dále se ještě platil tzv. třicítek na umořování státního dluhu. Jednalo se o daň ze všech nákupů a prodejů, kdy se každý třicátý feník odváděl do státní pokladny a odtud se platil věřitelům. Za šmalkaldské války se začalo v Lužicích a celé České koruně vybírat dědičné posudné – daň z prodeje piva. V souvislosti s nástupem nového panovníka se platila jednorázová korunovační berně, kterou schvaloval zemský sněm. Výběr daní se organizoval v rámci městských okrsků – vikpild. V Dolní Lužici jich bylo pět kolem zeměpanských měst Luckau, Guben, Calau, Lübben a později i Spremberk. Centrálně řídil výběr daní nejprve zemský fojt, a poté zemský hejtman. Berně vždy schvalovaly stavy na zemském sněmu. Od konce 16. století byly berně pravidelné, přesto byli Habsburkové stále ve finanční tísní, a tak zvyšovali cla na cestách, což vedlo k tomu, že obchodníci se začali hlavním cestám vyhýbat a Lužičtí přicházeli o zisky z dálkového obchodu.⁶⁵

K zajištění pravidelného a rychlého vybírání daní a zamezení nekontrolovatelnému růstu berních nedoplatků založil Ferdinand I. roku 1549 hornolužické zemské hejtmanství a roku 1564 dolnolužické zemské hejtmanství. Roku 1558 založil slezskou komoru, která byla až do roku 1572 zodpovědná za výběr cel v obou Lužicích. Novému zemskému hejtmanovi Jakobovi ze Salzy byla předána vůbec první instrukce, v níž byly přesně uvedeny jeho pravomoci, dohlížet na výběr povolených berní, dědičného posudného a jiných zeměpanských platů. Pouze cla a mýta spadala do kompetence společného celního komisaře pro Horní Lužici a Dolní Lužici, podle celního mandátu z roku 1558 podřízeného přímo nově založené slezské

⁶⁵ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 142, 143.

komoře. Vedle zemského fojta byl pak zemský hejtman pověřen i dohledem nad udělováním lén a nad církevním zbožím.⁶⁶

3. 22. Boj o práva stavů Dolní Lužice

Stavy Dolní Lužice neměly rádi prvního zemského hejtmana Jakuba ze Salzy, protože byl cizozemec a neměl statky v Dolní Lužici. Maxmilián II. jim vyhověl a roku 1570 vydal privilegium, podle něhož napříště bude hejtmanem jen člověk v Dolní Lužici narozený a trvale usazený. Stavy Dolní Lužice dosáhly svého i u úřadu zemského fojta, a to tak, že do úřadu bude napříště jmenován kandidát z Dolní Lužice, kterého stavy navrhnou. Toto privilegium vystavil Rudolf II. 1. února 1598 za půjčku 30 000 tolarů. Tak všechny důležité zemské úřady měly stavy ve svých rukou. Úřady od 16. století začali obsazovat vzdělaní profesionálové, ale již je nevykonávali jako čestnou funkci, ale za plat. Král při nástupu nového zemského fojta vydával od 1549 tzv. instrukci.

Jaroslav z Kolovrat roku 1571 při nástupu do úřadu dolnolužického fojta dostal od Maxmiliána II. instrukci, která mu zakazovala, na rozdíl od předchozích fojtů, udělovat léna a vydávat lenní listy. Napříště byla agenda přesunuta do Prahy. Jaroslav z Kolovrat se nezdržoval v Lübbenu a fojtsví upadalo. Přišel okamžik pro nástup náhradních stavovských orgánů. Vznikl zemský syndik (dohlížel na dodržování stavovských práv) a v dalších 50 letech velký a malý stavovský výbor, zemský sekretář a zemští starší. Tyto orgány převzaly celou vnitřní správu země a zemského fojta odstavily na vedlejší kolej. I nadále byl zemský fojt jmenován králem, ale na návrh dolnolužických stavů z jejich řad. Zastupoval tedy spíše zájmy stavů Dolní Lužice než krále. Dolnolužické stavy pokračovaly v pokusech o zrovnoprávnění se stavy českými, aby měly právo volit českého krále, aby fojt mohl sám svolávat sněmy v případě ohrožení země, aby královská nařízení nemířila proti zemským nařízením a aby úřady v Praze pracovaly rychleji. Proto stavy Dolní i Horní Lužice se slezskými stavy žádaly, aby německým místokancléřem či sekretářem v české dvorské kanceláři byl pán původem z vedlejších zemí České koruny, jenž by hájil jejich zájmy.

⁶⁶ BŘEZINA, Luděk. *Proměny dolnolužické správy a sídla zemského fojta za Bohuslava Felixe hasištejnského z Lobkovic (1555 -1570)*. In BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. – 17. století*. Praha: Togga, 2007. s. 492.

Požadavek zastoupení v ústředním správním úřadu lze označit za poslední pokus lužických stavů o emancipaci pod habsburskou vládou.

Stavy Dolní Lužice stejně jako stavy Horní Lužice požadovaly potvrzení náboženské svobody ve smyslu Majestátu vydaného Rudolfem II. pro Čechy a Slezsko.

Na své holdovací cestě do Dolní Lužice vydal Matyáš listinu Assekuration, která potvrzovala svobodu náboženského vyznání, rovněž se Matyáš zasadil, aby úřední věci pro Dolní Lužice se vyřizovaly rychleji, zavedl zákaz zavádění nových cel a zvyšování starých cel. Berně požadoval nižší, zato dbal na odstranění nedoplatků z předchozích let.

3. 23. Stavovské povstání

Nespokojenost českých především nekatolických stavů se projevila pražskou defenestrací 23. května roku 1618, která byla začátkem povstání proti Habsburkům a třicetileté války. Stavy Horní a Dolní Lužice do povstání nespíchaly. Nevyhověly žádosti českých stavů o poskytnutí vojenské a finanční pomoci. Teprve až vůdci českého povstání poslali Lužičanům nabídku majestátu k ochraně evangelického náboženství a slíbili jim přijetí do unie českých a slezských stavů. V březnu roku 1619 se hornolužický sněm rozhodl, že se připojí k povstání v Čechách a potom se přidaly i stavy Dolní Lužice. Stavy korunních zemí se usnesly 31. července 1619 na vydání české konfederace, ústavy, která formulovala novou státoprávní podobu celé Koruny české. Zrovnoprávněovala všechny její země, které se k ní připojily dobrovolně. Jednotlivé korunní země nejsou zeměmi dědičnými, naopak mají mít právo svobodné volby krále, jehož moc se oslabila ve prospěch zemských stavovských orgánů.⁶⁷

Všechny země mají náboženské výsady podle znění českého a slezského Majestátu. České úřady nesmí klást překážky úřadům vedlejších zemí, soudní odvolání již neměly směřovat do Prahy, je prohlášena společná obrana celé konfederace. Tato ústava, kterou lze považovat za první moderní ústavu v Evropě, platila jen 15 měsíců.⁶⁸ Na generálním sněmu 27. srpna 1619 v Praze spolu se stavy ostatních zemí Lužičané podpořili sesazení Ferdinanda Štýrského z trůnu (Ferdinand byl zvolen

⁶⁷ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 147, 148.

⁶⁸ JUROK, Jiří. *Česká koruna v roce 1348 a Česká konfederace v roce 1619*. in BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II*. Praha: Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2005. s. 539.

českým králem roku 1617 ještě za života krále Matyáše) a volbu Fridricha V. Falckého novým českým králem. Vyslanci Horní Lužice na sněmu se připojili k hlasu ostatních zemí, nevěděli, že v Budyšíně o tři dny dříve, se sněm rozhodl pro krále Ferdinanda. V Horní Lužici vypukly náboženské nepokoje namířené proti katolické menšině. Dne 29. ledna roku 1620 si stavy od katolických církevních hodnostářů vymohly přísahu věrnosti na stavovskou konfederaci. Katolický zemský fojt Hanibal z Donína rezignoval na svůj úřad. V květnu roku 1620 stanovil král Fridrich Falcký jeho nástupcem luteránského hraběte Jáchyma Ondřeje Šlika. Ten byl pak s ostatními odsouzenými účastníky stavovského odboje popraven na Staroměstském náměstí 21. června 1621.

Začátkem roku 1620 holdovací cesta Fridricha Falckého v Lužicích se nezdařila. Ten se musel vrátit do Prahy, protože do Čech vpadla císařská vojska. Tehdy vstupuje do dění kurfiřt Jan Jiří Saský z rodu Wettinů, který byl luteránem, ale přísahal věrnost císaři Ferdinandovi II. Působil jako zprostředkovatel mezi protestantskou Unií a Habsburky, kteří patřili ke katolické Lize. Ferdinand požádal Jana Jiřího o vojenskou pomoc a nabídl mu odškodnění za vzniklé ztráty. K uhrazení válečných škod žádal Jan Jiří, aby dostal do zástavy Horní i Dolní Lužici. O tyto země Wettini staletí usilovali. Dne 22. dubna 1620 udělil Ferdinand II. Janu Jiřímu tzv. komisi, tj. pověření a plnou moc platnou v obou Lužicích a slezských knížectvích, která přímo náležela králi, aby tamní rebelující stavy přivedl k poslušnosti i vojenskou mocí. Jan Jiří měl právo zasahovat do řízení zemí, konfiskovat majetky vůdců spiknutí a směl udělit milost těm, kteří se chtěli vrátit k věrnosti Habsburkům. Kurfiřt dostal od Ferdinanda písemné ujištění, že válečné výdaje mu budou nahrazeny. Jan Jiří Saský vstoupil s vojskem do Horní Lužice na konci léta roku 1620 a předal zemskému hejtmanovi prostřednictvím vyslance své pověření a žádal svolání zemských stavů. Proti vojsku saského kurfiřta se postavila stavovská armáda vedená Janem Jiřím Krnovským zplnomocněncem zimního krále Fridricha Falckého, která obsadila Budyšín. Saská armáda tři týdny Budyšín obléhala a ostřelovala. Město z velké části vyhořelo a stavovští obránci kapitulovali. Saský kurfiřt udělil budyšínským milost a táhl na další města, která se podrobila (Lübben, Forst a Guben). Zdejší zástupci přiznali, že jejich odboj byl protiprávní a uznali Ferdinanda II. za svého pána. Zvrat způsobila zpráva, o porážce českých stavů na Bílé hoře v Praze dne 8. listopadu 1620. Obrana Lužic proti saským vojskům se začala hroutit. Saský kurfiřt obsadil

Dolní Lužici a v Horní Lužici držel Budyšín a západní část. Žitavu a Zhořelec obsadily jednotky Jana Jiřího Krnovského. Začala diplomatická jednání. V prosinci roku 1620 uznaly Ferdinanda II. slezské stavy. Zavázaly se respektovat katolíky a uhradit válečné škody. Za to dostaly úplný císařský pardon a potvrzení Majestátu. Poté i hornolužické stavy uzavřely narovnání se saským kurfiřtem.

3. 24. Odstoupení Lužic Sasku

Jan Jiří Saský stavovský odboj v Lužicích porazil. Na základě císařského pověření z dubna roku 1620 měl výkonnou moc v Lužicích. Stavy obou Lužic složily kurfiřtovi prozatímní hold 13. července 1621 na sněmu v Kamenci. Jan Jiří Saský slíbil stavům, jako císařský komisař, že ponechá náboženské svobody. Zároveň předložil císaři účty za svou vojenskou pomoc asi 4 miliony zlatých. Takovou sumu Ferdinand nemohl zaplatit, proto dojednali zástupci Ferdinanda II. a Jana Jiřího Saského na sněmu v Budyšíně v červnu roku 1623, jako úhradu za válečné náklady, zastavení Horní a Dolní Lužice Sasku. Podmínky předání byly upřesněny tzv. Immissionsrezessem (23. června 1623). Forma zástavy ponechala Ferdinandovi II. možnost země vykoupit zpátky, což měl zřejmě z počátku v úmyslu. V tomto ujednání bylo uvedeno, že v obou Lužicích mají být zachovány stávající právní zvyklosti a náboženské poměry. Po podpisu přijal Jan Jiří Saský zástavní holdování stavů prostřednictvím hejtmanů zhořeleckého a budyšínského kraje. Po holdu Dolní Lužice se kurfiřt Jan Jiří stal uznaným zeměpánem a uživatelem příjmů z obou zemí. Lužice tak měly dva pány. Ferdinandovi totiž zůstala veškerá majetková práva, protože Lužice držel kurfiřt jako zástavu, tj. dočasně.⁶⁹

Postih lužických stavů za účast na českém stavovském povstání byl mírnější než v Čechách. Saský kurfiřt jako zmocněnec Ferdinanda II. se spokojil s pokutami, majetkovými postihy a sliby věrnosti (reversy). Jan Jiří Saský dokonce do úřadů dosadil zpátky předchozí zemské fojty a hejtmany, zřejmě k zajištění chodu zemí. V atmosféře obav a nejistoty přece jen klesla moc stavovských obcí a rostl vliv zástavního panovníka. Ten pod tlakem válečných událostí třicetileté války, hlavně ničení severního Německa a Saska císařskými vojsky otočil a přestoupil na stranu švédského krále Gustava Adolfa a poskytl mu svou zemi jako základnu k vojenským akcím proti Habsburkům. Švédové vyhnali katolická vojska z Německa a saská

⁶⁹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 152.

armáda na podzim roku 1631 obsadila Čechy a Prahu, ale jen do roku 1632. Sasy vyhnal Albrecht z Valdštejna.

Po asi deseti letech relativního klidu Lužice zase trpěly průchody armád obou bojujících stran. Zůstaly v rukou saského kurfiřta i v době, kdy bojoval proti Habsburkům. Roku 1633 vpadl do Horní Lužice Albrecht z Valdštejna s císařským vojskem o 70 tisících mužích a dobyl Zhořelec a Budyšín. Po Valdštejnově smrti v únoru 1634 saský kurfiřt zahnal císařské jednotky do Slezska. Císařská vojska zapálila Budyšín. V Dolní Lužici města i venkov trpěly opakovanými průchody vojsk a byly vypleněny. V září roku 1634 saský kurfiřt provedl další obrat, zpátky na stranu Ferdinanda II. Sjednali spolu separátní pražský mír dne 30. května 1635, k němuž přistoupila i další protestantská knížata říše římské. Pražský mír projednal celoříšské záležitosti o společném postupu proti Švédům jednotnou říšskou armádou, řízenou císařem Ferdinandem II. a o slibu amnestie, pro císařovi odpůrce s výjimkou Čechů. Pro Lužice a Českou korunu byl nejdůležitější tzv. Traditionsrezess (tradiční reces) – úmluva o předání, kterou císař Ferdinand II. postoupil kurfiřtovi Janu Jiřímu Saskému Horní a Dolní Lužici. Ferdinand nebyl schopen vyrovnat dluh za saskou pomoc při potlačování českého stavovského povstání, který byl v obou zemích vyčíslen na 72 tun zlata.⁷⁰ Obětování území markrabství Horní Lužice a markrabství Dolní Lužice, která podle inkorporačních listin českých králů, byla neoddelitelnou součástí České koruny, uhradil Ferdinand II. svoje dluhy. Vlastně tato území prodal. Dne 24. dubna 1636 byly obě Lužice předány Janu Jiřímu Saskému, natrvalo.⁷¹

3. 25. Kdy přestaly být Lužice formálně a právně součástí České koruny

Lužice se staly na 180 let součástí Saska. Po napoleonských válkách bylo Sasko potrestáno jako poražená velmoc, Napoleonův spojenec. Podle ujednání Vídeňského kongresu roku 1814/1815 muselo Sasko předat Prusku více než polovinu svého území. Prusku připadla celá Dolní Lužice a část Horní Lužice. Hranice procházela středem markrabství Horní Lužice. Zhořelec, Lubáň, Hoyerswerda a Muskau se dostaly do Pruska. Města Žitava, Löbau, Kamenc a Budyšín zůstaly v Sasku. V souvislosti s připadnutím velké části Lužic Prusku, se František I. jako český král

⁷⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 154, 155.

⁷¹ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 157, 158.

vzdal lenní svrchovanosti nad Dolní Lužicí a částí Horní Lužice (Zhořeleckem).⁷² Tím se tato již pruská území Lužic odtrhla od České koruny i formálně a právně. Dne 4. září 1831 v Sasku pod vlivem revoluce v Paříži (červencová revoluce 1830) byla vydána ústava. Sasko se stalo konstituční monarchií. První paragraf ústavy proklamoval jednotu saského státu, což znamenalo přímé začlenění Horní Lužice do Saska. Do té doby byla Horní Lužice považována za jakési „zahranici“, které bylo spravováno odděleně. Drážďanské centrální úřady tam téměř neměly pravomoc. Zákony platily jen tehdy, jestliže je potvrdily zemské sněmy. Lužické stavy proti začlenění do Saska odporovaly. Kancléř Metternich v dubnu 1831 protestoval proti úplnému začlenění části Horní Lužice do Saska, což považoval za porušení tradičního recesu z roku 1635. Požadoval aby, habsburská lenní práva a právo vrchního dozoru nad katolickými institucemi v Horní Lužici náležejícími českému králi, byla začleněna do saské ústavy. Sasko se bránilo, avšak nakonec v květnu 1845 saský král garantoval práva katolických institucí v Horní Lužici. Ty byly ve správě pražského arcibiskupa až do roku 1918. Ostatní nároky vídeňské vlády Sasko pominulo. Pro tyto překážky vyšlo Královské nařízení o zrovnoprávnění saských území a Horní Lužice až 24. ledna 1835. Tímto nařízením se zbytek Horní Lužice stal i právně a formálně součástí Saska a saský král se stal suverénním panovníkem Horní Lužice.⁷³

4. Právní aspekty připojení Horní a Dolní Lužice k českému státu a jejich ztráty

Do této kapitoly jsem zařadil výčet dokumentů již dříve zmiňovaných v předchozím textu. Jsou to listiny o připojení Horní a Dolní Lužice k České koruně: Listina o Budyšínku, Listina o Zhořelecku, Listina o inkorporaci Budyšínska, Zhořelecka a Slezska, Listina o potvrzení inkorporace Budyšínska, Zhořelecka a Slezska, návrh zákoníku Codex Carolina, Listina o připojení Dolní Lužice, a ke ztrátě území obou Lužic tzv. Traditionsrezess.

4. 1. Listina o Budyšínku

Dne 31. srpna 1319 Jan Lucemburský vydal v Praze svým novým poddaným listinu, v níž potvrdil Budyšínu veškerá dosud získaná práva a svobody a i soudní

⁷² VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970. s. 238.

⁷³ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 172, 173, 214, 215.

pravomoci. Zavázal se, že zemi tj. markrabství a zemi Budyšínskou ani města Budyšín, Kamenec a Löbau nikdy nevymění, neprodá, nezastaví ani neudělí nikomu v léno a že nebude uvnitř hranic země vybírat mimořádné berně bez souhlasu země. Za sebe i budoucí české krále se též zavázal nepoužívat zemskou hotovost jinak než k obraně země.⁷⁴

4. 2. Listina o Zhořelecku

Dne 19. května 1329 Jan Lucemburský ve Zhořelci vydal listinu, v níž Zhořelecko prohlásil za trvalou součást Koruny českého království. Potvrdil městu všechna privilegia a udělil mu celní svobodu pro obchod ve všech zemích ovládaných českým králem. Použil formulaci, že připojuje město a zemi Zhořelec ke koruně a mense našeho království českého (coronae et mensae regni nostri Bohemiae).

Termín corona – koruna spojený se slovem mensa – stůl, je v českém prostředí výjimečný. Má symbolizovat nejen moc českého panovníka a územní rozšíření českého království, ale i vystihnout plnost královské moci, tj. vše co k ní patří včetně požitků... jak uvádí Lenka Bobková v knize 7. 4. 1348 na straně 34. Já se domnívám, že se jedná o vše, co ke královské moci patří dobrého, včetně domova a ochrany, které království české připojenému území a jeho obyvatelům poskytne.⁷⁵

4. 3. Listina o inkorporaci Budyšínska, Zhořelecka a Slezska

Druhá z „nových“ státoprávních listin vydaných Karlem IV. dne 7. 4. 1348 se týkala slezsko - opolských knížectví a obou zemí Horní Lužice – Budyšínska a Zhořelecka. Slavnostně se potvrzuje (konfirmuje) stav, k němuž dospěla lucemburská říše ve svém územně mocenském rozmachu za vlády krále Jana Lucemburského.

V první části listiny jsou uvedeny historické předpoklady a přehled vývoje svazku jmenovaných zemí s Českou korunou (důvody inkorporace). A ve druhé části následuje slavnostní přivtělení neboli inkorporace.

⁷⁴ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 51- 5 . dále v BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 33.

⁷⁵ BOBKOVÁ, Lenka, *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 34.

Listina připomíná lenní přísahy, které složila jednotlivá slezská a opolská knížata Janu Lucemburskému a jeho synovi Karlovi. Zmiňuje i starší ustanovení o podřízenosti připojovaných zemí českým panovníkům, která jakoby opravňují, odůvodňují následnou inkorporaci. Karel se zde zaštiťuje souhlasem říšských knížat a pánů, kteří uvedené listiny bedlivě prozkoumali. Připomíná se dávný poplatek, který polská a slezská knížata platila českým panovníkům. Až za krále Jana Lucemburského se slezská knížata zavázala českému králi a Koruně českého království lenním slibem.⁷⁶

Slezská knížectví, která byla v roce 1347 českými lény, nejsou v listině vyjmenována. Jejich úplný výčet byl uveden v císařské konfirmaci této inkorporace roku 1355.

Důvodem opomenutí seznamu slezských královských vazalů bylo od roku 1345 trvající nepřítelství mezi českým a polským králem, které v listopadu 1347 vyústilo ve válku ukončenou na podzim roku 1348 mírem v Namyslově.

V listině se zato uvádí samostatně vratislavsko - slezské knížectví, které mělo již dříve být přímým panstvím českých králů a koruny, což se však podařilo uskutečnit až králi Janovi Lucemburskému, na základě dohod s Jindřichem VI. Vratislavským. Po smrti knížete se roku 1335 Vratislavsko připojilo k přímým državám České koruny a k českému království se navrátilo i Kladsko, které měl Jindřich VI. Vratislavský od českého krále k doživotnímu užívání.

Někdejší vazby k českému království byly zmíněny i u Budyšínska a Zhořelecka, které podle této listiny k českému království odedávna patřily, až je Přemysl přenechal braniborským markrabím.

Po jejich vymření v mužské linii se však „*šlechta, rytíři, leníci, měšťané a vůbec všichni obyvatelé řečené marky budyšínské a zhořelecké...vrátili, na základě velmi prozíravé úvahy k podřízenosti a poslušnosti vůči řečenému slavnému Janovi, někdejšímu českému králi, našemu otci, jakožto svému řádnému zákonnému a přirozenému pánovi, i vůči Koruně království českého, z jejíhož klína kdysi vyšli.*“⁷⁷

Ve druhé části listiny Karel jednoznačně vystupuje jako římský král a předesílá, že své prohlášení vydává po dohodě s předními osobami říše, a to proto, „*aby vinou*

⁷⁶ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV. Praha: Havran, 2006. s. 66,67.

⁷⁷ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV. Praha: Havran, 2006. s. 68.

nesprávného výkladu některých věcí nemohla být v budoucnu žádným způsobem popírána libovolná práva, čest či stav, nás, našich dědiců a nástupců, českých králů či Koruny řečeného království“

*„Na základě své moci římského krále pak slezská knížectví, která patří pod svrchovanost českého panovníka, knížectví vratislavské s městem Vratislaví a marku budyšínskou a zhořeleckou i s vazaly, lény a leníky, výnosy, důchody, soudy, právy a zvyklostmi a náležitostmi připojuje, přivtěluje, připisuje a neodlučitelně a neoddělitelně spojuje s českým královstvím a jeho korunou.“*⁷⁸ Karel IV. použil inkorporační formule (incorporare = přivtělovat) jako právní instituci, která bývala oblíbená v církevních listinách a měla zajišťovat trvalé připojení nějakého zboží. Termín incorporare se přenesl na pojmenování celé listiny, které se říká inkorporace.⁷⁹ Tato listina o inkorporaci Budyšínska, Zhořelecka a Slezska je už rozvinutou formou inkorporace a Karel IV. ji bude užívat i později v dalších listinách, kterými připojí nová území k českému království.⁸⁰

4. 4. Listina o potvrzení inkorporace Budyšínska, Zhořelecka a Slezska

Karel IV. vydal 9. října 1355 jako římský císař listinu o potvrzení inkorporace Budyšínska, Zhořelecka a Slezska. Nechal zhotovit dva latinsky psané exempláře, z nichž jeden byl zpečetěn zlatou císařskou bulou.

V tomto znění inkorporace už není opakováno zdůvodnění právoplatného spojení těchto území s Českou korunou, ale jsou zde jmenovitě uvedeni všichni, jejichž slezská knížectví byla v lenním poměru k České koruně. Byla to knížata lehnický, březský, minsterberský, olešnický, hlohovský, zaháňský, opolský, falkenberský (nemodlínský), střelecký, těšínský, kozelský, bytomský, stínavský a osvětimský. Za přímé vlastnictví Koruny mělo být nadále považováno knížectví vratislavské s městy Vratislav a Středa, polovina Hlohovska, panství Frankenštejn, Stínava, Góra, Namyslov.⁸¹ V listině se píše: *„zminěná knížata Slezska a Polska, naše přední*

⁷⁸ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV. Praha: Havran, 2006. s. 68, 69.

⁷⁹ BOBKOVÁ, Lenka. Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310-1526). in BOBKOVÁ, Lenka a kol. Korunní země v dějinách českého státu I. Praha: FF UK, Historický ústav AV ČR, 2003. s. 15.

⁸⁰ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV. Praha: Havran, 2006. s. 68, 69.

⁸¹ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV. Praha: Havran 2006. s. 83, 84.

velmože a leníky, s knížectvími a jejich lény a vazalstvími, obzvláště když bezprostředně brání korunu zmíněného království, také řečené vratislavské knížectví s městy Vratislaví, Slezskou Středou, Frankensteinem (Žabkovicemi), Stínavou, Gorou, Hlohovem a jinými městy tamtéž a rovněž marky Budyšínskou a Zhořeleckou s leníky, císařskou mocí... a se vším příslušenstvím řečených knížectví a marek jako potřebné a naše bezprostřední panství zmíněného Českého království, tomu království a jeho šťastné koruně na věčné časy nedělitelně a neoddělitelně připojujeme, vtělujeme, připisujeme, přivlastňujeme a sjednocujeme...“⁸²

Status Budyšínska a Zhořelecka zůstal stejný.

Závěrečnou část listiny zdobí znak vydavatele Karla IV., vedle kterého jsou větším písmem v textu slova: „*Signum serenissimi principis et domini Karolis Quarti Romanorum imperatoris invictissimi et gloriosissimi Bohemiae regis.*“ což znamená: „Znamení nejvznešenějšího knížete a pána Karla Čtvrtého, římského císaře, nepřemožitelného a nejslavnějšího českého krále.“⁸³ Samostatnou listinou z 11. května 1356 Karel IV. inkorporoval k České koruně město Kamenec a okolí s výslovným zdůrazněním jeho sounáležitosti s městy Budyšínem a Zhořelcem. Důvodem bylo zřejmě odlišné majetkoprávní postavení Kamence. Město bylo do Horní Lužice včleněno teprve v roce 1318, kdy Kamenec prodali jeho držitelé Waldemarovi Braniborskému, a tudíž na krále Jana přešlo o rok později již jako zeměpanské.⁸⁴

4. 5. Návrh zákoníku *Maiestas Carolina*

Zemí Slezska a Horní Lužice se týkal i návrh zákoníku Codex Carolina pro Českou korunu. Karel IV. narazil na odpor šlechty a od kodifikace ustoupil. Dne 6. října 1355 listinou prohlásil, že text shořel. Návrh zákoníku se však zachoval, byl opisován a používán. Tiskem vyšel roku 1617, kdy dostal název *Maiestas Carolina*. Zákoník věnoval pozornost nedotknutelnosti korunního zboží, které se nemělo dostat do rukou šlechty. Dokazuje, jaký mimořádný význam Karel IV. přikládal Lužicím a

⁸² JURK, Jiří. *Česká koruna v roce 1348 a Česká konfederace v roce 1619*. in BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II*. Praha: Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2005. s. 532.

⁸³ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého*. *Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006. s. 78.

⁸⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310-1526)*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Korunní země v dějinách českého státu I*. Praha: FF UK, Historický ústav AV ČR, 2003. s. 18

Slezsku. Zákoník každému nastupujícímu králi ukládal složení korunovačních přísah, v nichž se má nový panovník zavázat k dodržování celistvosti a všech výsad českého království. Uvádí, která města a pevnosti čeští králové nemají prodat nebo zastavit. Na prvním místě měli slíbit, že nikdy neprodají Prahu spolu s většinou královských měst. Zastavit se panovníkům zakazovalo i některé lokality, které se ve 14. století počítaly do českého království, a dnes leží za českými hranicemi. Například město Žitava, Pirna, Kladsko, Bystřice, Vratislav, Středa, Hlohov, Frankenštejn, Sobotka, a v Horní Lužici Budyšin, Zhořelec, Kamenec, Löbau, Lubáň.⁸⁵

Zákoník vyjmenovával nejen města, ale i hrady, které nesmí být vůbec zcizovány, a ty které smějí být zastavovány jen na omezenou dobu. Ten kdo by tyto statky od panovníka „přijal“, „*tehdy by ten v nemilost kralovstvie Českého upadl, a hrdlo, zbožie i dědiny, kteréžby měl v království Českém, ihned skutečně ztratiti má.*“⁸⁶

4. 6. Listina o připojení Dolní Lužice

Proces připojení Dolní Lužice vyvrcholil vydáním rozsáhlé inkorporační listiny, v Praze dne 1. srpna. 1370.

Vzorem byla inkorporační listina pro Horní Falc. Karel celistvě formuloval práva českého krále, která nechal vložit předtím do Zlaté buly pro říši (1355/56), čímž potvrdil mimořádné postavení Koruny české v rámci říše římské. Listina pro Dolní Lužici obsahuje i výčet držav, které Karel IV. získal po roce 1364 v Dolní Lužici. Jmenovitě na Labi ležící panství Mühlberg a Strehla a na Černém Halštrově zboží Elsterwerda.

Pozoruhodné je zde kromě zdůvodnění zisku území, udělení řady práv: mincovního, horního, celního, židovského a soudního, umožňujícího se odvolávat pouze k českému králi, resp. dvorskému soudu.⁸⁷

4. 7. Traditionsrezess

V češtině se užívá název tradiční reces. Je to úmluva o předání obou Lužic, sjednaná jako součást pražského míru dne 30. května 1635. Traditionsrezess se zachoval

⁸⁵ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 81, 82.

⁸⁶ KNOLL, Vilém, SMRŽOVÁ, Petra, ZBORNÍKOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin.* Pelhřimov: Čeněk, 2002. s. 46.

⁸⁷ JUROK, Jiří. *Česká koruna v roce 1348 a Česká konfederace v roce 1619.* in BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II.* Praha: Filozofická fakulta, Ústav českých dějin, 2005. s. 531.

v německém originále v Praze a v Drážďanech. Má pečeť císaře a kurfiřta a jejich vlastnoruční podpisy. Ferdinand II. předal obě Lužice dědičně a neodvolatelně Janu Jiřímu Saskému jako léno České koruny v mužské linii. Protože šlo o léno, nemohly být Lužice inkorporovány k Sasku. Jejich nejvyšším lenním pánem zůstal i nadále český král. V recesu Ferdinand II. však neuložil žádné lenní služby, berně, ani jiné poplatky. Jen v případě ohrožení Turky měl kurfiřt poslat vojenskou pomoc. Zároveň se v recesu prohlašuje, že Lužice nemají být Koruně zcizeny, ale v duchu dávných inkorporací Karla IV. mají být nadále nazírány jako součást České koruny. Toto tvrzení silně odporuje tomu, že ve skutečnosti obě Lužice byly Sasku fakticky úplně postoupeny. Právně a formálně však vrchním lenním pánem Lužic zůstal český král a Jan Jiří Saský byl jeho vazalem. Současně byly stanoveny komplikované a prakticky nesplnitelné podmínky, za kterých by se Lužice mohly navrátit zpět do České koruny, tzv. zpětný nápad.⁸⁸ V případě vymření mužských potomků kurfiřtské linie, měly Lužice připadnout vévodům z linie sasko – altenburské, po nich pak potomkům manželských dcer stávajícího kurfiřta. Až v případě, že by vymřeli potomci všech wettinských linií, měly Lužice spadnout, bez jakýchkoliv dalších plateb zpátky na Habsburky a Českou korunu.

Habsburkové jako čeští králové měli právo nadále nosit tituly i znaky obou markrabství. Směl je však užívat i Jan Jiří Saský a jeho potomci. Podle recesu získal saský kurfiřt Lužice jako svrchovaný pán spolu se všemi pravomocemi a vším přírodním bohatstvím. Lužice mu byly odstoupeny se všemi lidmi, zámky, městy, rytířstvem, lesy, horami, údolími, honitbami, vodními toky... které vlastnili předchozí čeští králové jakožto markrabata v Horní a Dolní Lužici. Z recesu pro Jana Jiřího plynuly jen malé závazky. Slíbil, že do roka požádá císaře o udělení Lužic v léno, a stejně tak měli činit jeho nástupci, což trvalo až do 18. století. Jan Jiří se zaručil, že on i budoucí saští kurfiřti budou ochraňovat katolíky, katolické duchovenstvo, kláštery a instituce a budou dbát jejich práv, zároveň měl zachovávat staré zvyklosti a práva, včetně starých svobod zemských stavů Lužic. Tyto závazky se měly opakovat při každém složení lenní slibu. Reces měl platit jen se souhlasem lužických zemských stavů. Obě Lužice byly oficiálně předány kurfiřtovým delegátům 24. dubna roku 1636. V říjnu roku 1637 ve Zhořelci a v Žarech nový panovník Jan Jiří potvrdil stavům jejich privilegia, složil slib dodržování

⁸⁸ VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*. Praha: Orbis, 1970. s. 238.

náboženského statutu quo a přijal jejich slavnostní hold. Císař Ferdinand II. obě země udělil saskému kurfiřtovi v léno v srpnu 1638. Ferdinand II. „prodal“ obě Lužice bez souhlasu rozvrácených českých stavů. Traditionsrezess z roku 1635 schválil loutkový český sněm až v následujícím roce.⁸⁹

Horní Lužice a Dolní Lužice byly natrvalo odtrženy od České koruny.⁹⁰

5. Slezsko jako součást České koruny

5. 1. Slezsko

Slezsko je původně název pro území osídlené kmenem Slezanů, v jehož středu se zvedá hora Sleza u městečka Sobota (Sobotka) u Vratislavi. Bylo to území podél řeky Odry, na sever od Čech, Moravy a Uherska, na západě vymezené řekou Lužická Nisa od Lužic. Dále k soutoku Lužické Nisy s Odrou, na severu sousedící s Braniborskem a na severu a severovýchodě s Polskem. Hranice i rozloha Slezska se během staletí proměňovaly, tak jak se měnily hranice jednotlivých slezských knížectví a prosazovaly se uchvatitelské ambice sousedních panovníků. Slezsko bylo území oddělené od Polska v roce 1138, které se pak dále dělilo na úředlná knížectví. Pro Slezsko se od 15. století (kancelář Matyáše Korvína) používalo označení Dolní Slezsko. Pro Opolsko se od 15. století začal používat název Horní Slezsko.

Slezsko složené z malých knížectví, nikdy nevytvořilo samostatný stát a v historii podléhalo mocenským vlivům českým, polským, německým, podle toho, kterému státu zrovna podléhalo. Obyvatelstvo podle svého původu hovořilo německy, polsky, česky či slezským nářečím. Tedy nevytvořilo „národ“ v moderním slova smyslu spojený nejen územím, ale i společným mateřským jazykem.⁹¹

5. 2. Slezská knížectví

Slezsko bylo rozděleno na malá knížectví, která procházela procesy dělení na další menší zemičky, jež vzhledem k užívanému polskému dědickému právu, měly statut knížectví. V době největší územní roztržitosti bylo ve Slezsku 18 knížectví, která

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice*. Praha: Libri, 2008. s. 152 – 158.

⁹¹ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 186 – 188.

sice držitelům zajišťovala vysoké společenské postavení, ale vzhledem k malé rozloze, neposkytovala vždy dostatek prostředků. Dělení slezských knížectví vedla k stále častějšímu zchudnutí. Naopak v důsledku vymírání jednotlivých větví slezských knížat (Piastovci) došlo ke slučování území a také cestou odúmrtí docházelo zase k jejich připadání do rukou českých panovníků (Lucemburků, Jagellonců, Habsburků...). V době, kdy většina Slezska přecházela pod svrchovanost českých panovníků, bylo v zemi již minimálně 17 knížectví. Uvnitř dále pokračovaly procesy dalšího dělení i slučování. Ve 14. století se některá knížectví dostala pod bezprostřední moc českého panovníka. První bylo knížectví hlohovské, resp. jeho polovina roku 1339, druhým bylo vratislavské knížectví roku 1356 a třetí bylo svídnicko – javorské knížectví roku 1392. Čeští králové nevyužili vždy možnosti podřídit odumřelá léna přímo České koruně, jako bezprostřední (imediální) knížectví. Často je udělovali do léna jiným příslušníkům piastovského nebo přemyslovského rodu. Jiří z Poděbrad udělil Minstrbersko a Opavsko lénem svým synům. Změna nastala za Matyáše Korvín, který k územím, jež bezprostředně ovládal jako český král, násilím a podvodem získal většinu slezských knížectví pro svého nemanželského syna Jana Korvína. Po smrti Matyáše Korvína se územní celek, který vytvořil ze slezských knížectví, rozpadl a král Vladislav Jagellonský vrátil většinu knížectví jejich předchozím držitelům. Sám začal s udělováním bezprostředních knížectví do rukou cizích subjektů a to svých bratrů Jagellonců. V takovéto politice využívající udělování slezských území jako politického nástroje, pokračovali po Jagelloncích i Habsburkové. Snižoval se počet lenních knížectví, protože v důsledku vymírání piastovských knížat, začala jejich zcelování. Před slezskými válkami bylo ve Slezsku 16 knížectví: hlohovské, zaháňské, javorské, svídnické, lehnické, volovské, olešnické, vratislavské, březské, minstrberské, niské, opolské, ratibořské, těšínské, opavské a krnovské, většina byla v imediálním držení panovníka. Rozdělení Slezska v roce 1742 uzavřelo vývoj slezských knížectví, která se přeměnila v administrativně správní celky. V Prusku knížectví zcela zanikla a jen v rakouské části, Opavsku, Těšínsku, Krnovsku a Nisku (jeho části), se udržela až do zániku rakousko - uherské monarchie.⁹²

⁹² ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 189.

5. 3. Slezsko za Přemyslovců

Dnešní pojem Slezsko pro označení kraje sahajícího od Krakovska až po Lužice se ve středověku neužíval. Prosadil se až v jeho závěru v 15. století. Nešlo o politicky stmelené území, ale o mozaiku drobných knížectví, jejichž držitelé pocházeli z rodu Piastovců. Nikoliv z linie vládnoucí polskému království. Do konce 12. století vznikly dvě základní větve, slezská a opolská. Na území později označovaném jako Dolní Slezsko vznikla tři základní knížectví, svídnické, hlohovské a vratislavské. Ze svídnického knížectví se oddělilo javorské a minstrberské. Na území hlohovského knížectví se vytvořila zaháňské, stínavské a olešnické knížectví. Na území vratislavského knížectví vznikla ještě lehnické a březské. Jádrem Horního Slezska tvořilo Opolsko. Vedle knížectví opolského vznikla ještě knížectví falkenberské / nemodlínské, bytomsko / kozelské, řatibořské, těšínské, střelecké a osvětimské.⁹³ Tato územní roztržitost a ohrožení sousedního polského království řádem německých rytířů činila ze Slezska zajímavou územní kořist pro silnější české panovníky. Přemysl Otakar II. – král železný a zlatý udržoval se slezskými Piastovci osobní kontakty. Někteří žili na jeho dvoře. Nejznámější byl Jindřich IV. Vratislavský zvaný Probus, který byl vychován v Praze. Přemysl Otakar II. pomáhal dokonce řešit jejich spory. V české dvorské kanceláři vznikl manifest Přemysla Otakara II. polským knížatům, který proklamuje vzájemnou příbuznost českého a polského národa, popisuje lásku Přemysla Otakara II. k celému polskému národu, jemuž chce být český král záštitou.⁹⁴ Avšak Přemysl Otakar II. se nikdy nepokusil připojit slezské državy k českému království. Jeho syn Václav II. usiloval nejen o slezská území, ale i o polskou korunu. Přemysl Velkopolský byl v Hnězdně 26. června 1295 korunován polským králem, ale v únoru 1296 byl zavražděn. Václav II. se oženil s jeho dcerou Richenzou, neboli Eliškou Rejčkou (1300) a vyrazil s vojskem do Polska. V Hnězdně se nechal arcibiskupem Swinkou korunovat na polského krále (1300). Ve Slezsku mu předtím složil lenní slib Kazimír Bytomský (1289). Na Přemyslu Velkopolském docílil postoupení Krakovska (1291). Na Vladislavu Lokýtkovi dobyl Sandoměřsko. A bratři Kazimíra Bytomského Bolek Opolský a Měšek Tešínský složili Václavovi II. v Opole lenní slib (1291). Mazovský

⁹³ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 18.

⁹⁴ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu I.* Praha: Lidové noviny, 2012. s. 243, 244.

kníže Boleslav si vzal Václavovu dceru Kunhůtu, takže Václav získal dalšího spojence, k němuž se přidal Přemysl Ratibořský (1292). Tak Václav II. položil základy k připoutání Slezska k českému království. Vlastně širší Opolsko bylo spojeno s českou přemyslovskou monarchií lenními a spojeneckými vztahy.⁹⁵ Některá knížata Václavovi II. odolávala a trvala na své suverenitě. Nerespektovala ani Václava, ani polského krále Vladislava Lokýtku. Byli to hlohovští Piastovci a svídnicko – javorská knížata propojená i příbuzensky s polským královstvím. Václav II. ovládl i Vratislav sňatkem své dcery Markéty s Boleslavem III. Marnotratným. Václav II. potvrdil Vratislavi privilegia a dosadil tam svého hejtmana, čímž si zajistil svrchovanost na nejdůležitějším slezském údělu.⁹⁶ Po smrti Václava II. (1305) a zavraždění jeho syna Václava III. (1306) využili čeští šlechtici poprvé ustanovení Zlaté buly sicilské – právo Čechů zvolit si krále bez zásahu římského císaře – a zvolili Jindřicha Korutanského (švagra Václava III.), který nebyl dostatečně autoritativní, a šlechta ho sesadila. Zvolila českým králem Jana, syna římského krále Jindřicha VII. Lucemburského (od 1308). Jan Lucemburský zvaný „král cizinec“ nemá v dějinách příliš dobrou pověst, údajně pro malý zájem o české království, kam si jezdil jen pro peníze. Ale faktem je, že Jan svou úspěšnou územní politikou ve prospěch českého království položil základy České koruny, kterou pak dostavěl jeho syn Karel IV.⁹⁷

5. 4. Expanze Jana Lucemburského do Slezska

Jan Lucemburský po nástupu na český trůn se nepřestal titulovat jako král polský a to přes to, že v Polsku vládl Vladislav Lokýtek, který se nechal korunovat v Krakově roku 1320. Jan Lucemburský měl titul polského krále po Václavu II. z roku 1300. Byl si vědom, že polské území neovládá, ale titulu použil jako prostředku k nátlaku, aby mohl rozšířit svrchovanost českého krále na slezská knížectví. Využil „rozhádanosti“ slezských knížat, i přízně, kterou měl ve městě Vratislav. Roku 1327 se Jan chystal na vojenskou výpravu proti Lokýtkovi, který bojoval proti

⁹⁵ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 18.

⁹⁶ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně.* Praha: Národní galerie. s. 27, 28.

⁹⁷ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 *Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran, 2006. s. 30.

Braniborsku. K válce nedošlo, protože Lokýtkův švagr, uherský král Karel Robert zprostředkoval česko – polskou schůzku v Trnavě, jejímž výsledkem bylo zastavení vojenských operací. Předmět rozhovorů si můžeme jen domýšlet, ale Jan asi dal najevo, že se nemíní ucházet o polský trůn, že jen požaduje souhlas polského krále s Janovými ambicemi ve Slezsku. Těsně po trnavské schůzce přijeli za Janem do Opavy opolští Piastovci a ve dnech 18. – 19. února roku 1327 mu složili lenní slib. Byli to Lešek Ratibořský, Kazimír I. Těšínský, Vladislav Bytomsko – Kozelský. Za několik dní v Bytomi složil lenní slib i Jan I. Osvětimský zvaný Scholastik. V dubnu roku 1327 ve Vratislavi složil lenní slib Bolek II. Opolský. Lenní svrchovanost českého krále uznávalo nyní téměř celé Horní Slezsko. V Dolním Slezsku začal Jan Lucemburský jednat s Jindřichem VI. Vratislavským, který se cítil ohrožen svými bratry. V březnu 1327 přijel Jindřich s představiteli Vratislavi do Prahy a dohodl s Janem, že odkáže českému králi své knížectví, zemře – li bez mužských potomků. Král Jan dojel se svou delegací i s chotí Eliškou Přemyslovnou do Vratislavi a dne 6. dubna 1327 tam vydal obsáhlou listinu, která stanovila, že odstoupené území má Jindřich VI. užívat na doživotí jako české léno. Dále má mít na doživotní užívání české Kladsko a roční rentu ve výši jednoho tisíce hřiven stříbra. Zároveň Jan potvrdil privilegia zemi a městům Vratislavi a Středě. Podobně jako v případě Budyšínska vymezil Jan pravomoci soudů a prohlásil Vratislavsko za nezcizitelné území českého království.

Roku 1329 Jan ve Vratislavi řešil spory knížat, které podnítil Boleslav Břežský. Tehdy Jan přiměl ke složení lenní přísahy hlohovského knížete Jana Stínavského a Boleslava III. Marnotratného (Lehnice a Břeh). Pak v květnu roku 1329 hlohovská knížata Jindřicha IV. Věrného a Konráda I. Olešnického. Bez závazku vůči Čechám zůstali: nejmladší hlohovský kníže Přemek Hlohovský, svídnický Boleslav II. Malý, Jindřich I. Javorský a Boleslav II. Minstrberský. Janovu úspěchu napomohla nejen výhruzná síla jeho armády, ale i nečinnost polského krále Vladislava Lokýtky, jenž ohrožován řádem německých rytířů, se obával možného spojení Jana Lucemburského s tímto agresivním nepřítelem.⁹⁸

Jan Lucemburský se vrátil ze svého neúspěšného tažení do severní Itálie roku 1331. Tehdy zemřel bez dědiců mladý Přemek Hlohovský, jeden z držitelů knížectví

⁹⁸ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 31.

hlohovského. Jan vojensky obsadil město Hlohov 1. listopadu 1331. Jan Hlohovsko – Stínavský jeden z dědiců, mu pod tlakem prodal svůj díl, což ale neučinil jeho bratr zaháňský kníže Jindřich IV. Věrný. Jan Lucemburský pominul práva vdovy i bratří zemřelého, které vyhnal a začal vystupovat jako nový pán Hlohova. Potvrdil městu (2. 10. 1331) všechna práva a privilegia a prohlásil, že ho už nikdy dále neprodá. Tímto aktem získal Jan Lucemburský první přímou državu ve Slezsku.

V Polsku po smrti Vladislava Lokýtky (2. 3. 1333) ho vystřídal jeho syn Kazimír, ten vzhledem k výbojně politice řádu německých rytířů potřeboval klid z české strany. Kralevic Karel roku 1335 se zasloužil o sjednání příměří mezi Polskem a řádem německých rytířů a zachování česko – polského příměří. Uherský král Karel Robert zprostředkoval jednání českého a polského krále v srpnu 1335 v Trenčíně.⁹⁹ Přijeli tam Jan Lucemburský se synem Karlem, zatímco Kazimír za sebe poslal zástupce. Výsledkem byla dohoda o rezignaci Jana Lucemburského na titul polského krále kompenzovaná přiznáním práv českého krále na dosud jím získaná slezská a opolská knížectví. Neví se, zda úmluvu Kazimír ratifikoval, protože dokumenty jsou ztraceny. V listopadu 1335 se jednalo v uherském Visegrádu za přítomnosti Jana Lucemburského, Karla, vévody Rudolfa Saského, olomouckého biskupa Jan Volka, lehnicko – břežského knížete Boleslava, krále Kazimíra, doprovodu vyslanců z Trenčína a papežského nuncia Gerharda, kterému šlo o placení tzv. svatopetrského haléře v knížectvích, která se ocitla pod českou svrchovaností. Šlo o dávky, které se vybíraly z diecézí spadajících pod arcibiskupství v Hnězdně. Pro pražskou arcidiecézi podobný závazek neplatil. Přítomni byli i zástupci řádu německých rytířů, jejichž vyrovnání s polským Kazimírem měli posoudit jako arbitři český a uherský král. Výsledkem jednání ve Visegradě bylo několik dohod, z nichž je pro nás nejdůležitější česko – polská smlouva. V ní se Jan Lucemburský zřekl titulu polského krále za 20 tisíc kop pražských grošů. Avšak o odstoupení slezských knížectví se ve smlouvě nepíše. Zmiňuje se o něm Karel IV. ve své knize *Vita Caroli* na straně 79, ale to co nebylo napsáno bylo jistě gentlemansky domluveno, protože 19. listopadu 1335 Kazimír vyhlásil česko – polský mír.

Týden po trenčínských jednáních 3. září 1335 Jan Lucemburský a Karel uzavřeli mírovou smlouvu s uherským králem Karlem Robertem, kterému Karel slíbil

⁹⁹ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 33.

podpořit nárok na Polsko, zemře - li Kazimír bez dědiců a uherský král se zavázal, že neposkytne Kazimírovi pomoc, kdyby chtěl získat některé ze slezských knížectví, jež patří českému králi.¹⁰⁰ Kazimír váhal s ratifikací smluv z roku 1335. Lucemburkům však nahrávalo trvalé ohrožení Polska ze strany řádu německých rytířů, a to bránilo Kazimírovi postavit se zájmům Lucemburků ve Slezsku. V březnu roku 1337 v Poznani byla uzavřena smlouva o zachování míru na slezsko – polských hranicích a 19. ledna 1339 konečně Kazimír ratifikoval trenčínské smlouvy.

Dne 24. listopadu 1335 zemřel Jindřich VI. Vratislavský. Na základě předchozích smluv připadlo knížectví českému králi. V Janově zastoupení se vydal kralevic Karel do Vratislavi, aby osobně převzal vládu. V létě roku 1336 byl donucen k lennímu slibu Boleslav II. Minstrberský, který za dva roky zastavil českému králi panství Frankštajn, Střelín a Wansen.

Události z let 1335 – 1336 ve Slezsku a jednání v uherském Visegradě popisuje sám Karel IV. ve své knize *Vita Caroli Quarti*. Získání města Vratislavi od pana Jindřicha Sedmého (historici píší o Jindřichovi VI.), vévody vratislavského, který neměl dědice... „*A tento vévoda přijal darem zemi kladskou na čas svého života a chtěl raději odevzdat jmenované město i vévodství našemu otci a připojit na věčné časy ke koruně Království českého, než ji nechat svému bratru Boleslavovi, protože žil se svým bratrem v nepřátelství.*“¹⁰¹ Dále Karel IV. popisuje lenní sliby slezských knížat: „*Když pak náš otec uvázal v držení města Vratislavě, všechna knížata slezská i kníže opolský se podrobili vládě jeho i koruny Království českého na věčné časy a požívali ochrany a obrany od českých králů, vyjímajíc vévodu slezského pána svídnického a Bolka pána Minstrberského.*“¹⁰² Dále Karel IV. zdůrazňuje použití vojenské síly proti Boleslavovi Minstrberskému roku 1336: „*Jeho zemi jsme poplenili, jak je v kronice psáno. I byla velice popleněna, takže vévoda byl přinucen za zprostředkování jiných stát se vazalem našeho otce i koruny Království českého jako jiní vévodové.*“¹⁰³ ... „*Když jsme toto provedli, vydali jsme se na cestu směrem do Uher k svému otci, zastihli jsme ho na Vyšehradě nad Dunajem u krále Karla*

¹⁰⁰ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 34.

¹⁰¹ KAREL IV. Vlastní životopis. *Vita Caroli Quarti*. Z latiny přeložil Jakub Pavel. Praha: Odeon, 1978. s. 77.

¹⁰² *Tamtéž*

¹⁰³ *Tamtéž*

I.¹⁰⁴ ... „a tam ujednal tento král Karel mír mezi naším otcem a králem krakovským.“¹⁰⁵ Zde Karel IV. popsal cestu do Visegrádu, kde byla sjednána česko – polská smlouva, ve které se Jan Lucemburský zřekl polské koruny, ovšem nikoliv zadarmo. Dále Karel IV. píše: „*Král krakovský se pak vzdal za sebe i své nástupce, krále Dolního Polska, na věčné časy veškerých práv ve všech knížectvích Slezska, Opolska a Vratislavě ve prospěch našeho otce a Království českého. Neboť předtím byl mezi nimi spor...*“¹⁰⁶ Konec citace z knihy *Vita Caroli Quarti*.

Kazimír odstoupení od svých územních nároků na slezská knížectví zřejmě nemyslel příliš vážně, protože v letech 1345 – 1348 trvala přerušovaně polsko – česká válka ve Slezsku, která skončila Namyslovským mírem roku 1348. Namyslovský mír uzavřený 22. listopadu 1348 je dvoustranná deklarace Karla IV. a Kazimíra Velikého o „věčné lásce a bratrském přátelství“.¹⁰⁷

Od roku 1337 Jan Lucemburský zasahoval do sporů Vratislavi s vratislavským biskupem o placení svatopetrského halěře. Biskup Nanker z Oxy dokonce nad městem vyhlásil interdikt. Jan se ostře ohradil a biskup utekl z města. Až po jeho smrti byl zvolen nový biskup Přeclav z Pogarel, kterému Karel přiznal 13. listopadu 1342 držení hradu Miliče a uznal platnost vybírání svatopetrského halěře. Dohoda mezi českou stranou a vratislavským biskupem uznala Karlovu svrchovanost nad niským knížectvím a vyslovila souhlas s holdem slezských knížat, který jako určenému následníkovi trůnu složili lehnický Boleslav III. Marnotratný, Boleslav Falknerský, Boleslav II. Opolský, Vladislav Bytomsko – Kozelský, Semovít Bytomsko – Hlivický, Kazimír I. Těšínský, Mikuláš II. Opavsko – Ratibořský a město Vratislav. Lenní přísahy provedli „in inventum“, tj. složili přísahu, jejíž platnost by nastala za situace, která byla v listině popsána. Tedy, že se Karel stane v budoucnu českým králem. Lenní sliby byly složeny Karlovi ještě za Janova života, a tak po Janově smrti nebylo třeba nových slibů.¹⁰⁸

¹⁰⁴ KAREL IV. Vlastní životopis. *Vita Caroli Quarti*. Z latiny přeložil Jakub Pavel. Praha: Odeon, 1978. s. 77.

¹⁰⁵ *Tamtéž*

¹⁰⁶ KAREL IV. Vlastní životopis. *Vita Caroli Quarti*. Z latiny přeložil Jakub Pavel. Praha: Odeon, 1978. s. 79.

¹⁰⁷ CZECHOWICZ, Boguslaw. Dvě centra v Koruně. České Budějovice: Veduta, 2011. s. 13.

¹⁰⁸ BOBKOVÁ, Lenka. 7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. *Český stát Karla IV*. Praha: Havran, 2006. s. 103.

5. 5. Připojení slezských knížectví k České koruně

Karel IV. po nástupu na český trůn potvrdil a zakotvil územní zisky pro Českou korunu v právních dokumentech. Stalo se to o velikonočních 7. dubna 1348, kdy Karel vydal 14 listin, z nichž 13 zakotvuje postavení a privilegia českého krále a ustavuje Českou korunu. Slezska se týkala listina o inkorporaci Budyšínska, Zhořelecka a slezských knížectví k České koruně. V postavení slezských knížectví se vůči králi a Koruně, rozlišovaly přímé državy a léna, která jsou povinni jejich nositelé vždy „přijmout bez vzpurnosti a zdráhání od nás, od našich dědiců a nástupců, českých králů a od Koruny řečeného Království českého“ ..., a jim osobně složit přísahu „poddanosti, poslušnosti, věrnosti a podřízenosti.“¹⁰⁹ Jmenovitě lenní knížectví uvedena nejsou. Listina zdůrazňuje, že vratislavské knížectví a Kladsko jsou přímým vlastnictvím českého krále a netýkají se jich lenní přísahy. Listina uvádí, že knížata polská (hornoslezská) platila po léta poplatek českému králi až knížata přijala své země v léno od českého krále Jana Lucemburského. Opavsko se v listině neuvádí, protože jako české léno je uvedeno v současně vydané listině pro Moravu. Vyjmenování slezských lén obsahuje až konfirmace slezské inkorporační listiny, kterou Karel vydal po své císařské korunovaci v říjnu 1355. Tato listina je podrobněji zpracována v bodech 3. 4., 3. 5. a 4. 3. Důvodem pro vynechání jmen slezských vazalů v listině ze 7. dubna 1348 je, že mezi českým a polským králem trvala válka od roku 1345, do níž se zapojila i slezská knížata a některá se od Karla odklonila. Lenní přísahu odmítl složit Jindřich V. Hlohovsko – Zaháňský zvaný Železný. Toho pak napadl polský Kazimír a Jindřich V. se zase vrátil na stranu Karla. Při návratu z nepovedené vojenské výpravy na Litvu byl Karel zajat Poláky, ale povedlo se mu uprchnout do Vratislavi. Jan a Karel se pokusili dobýt 27. dubna 1345 Svídnici, sídlo Kazimírova spojence Boleslava II. Malého, ale úspěch neměli. Boje skončily v listopadu 1348 (Namyslov).

Nejvýznamnějším a nejbohatším ve Slezsku bylo Vratislavsko, které bylo přímou královou državou. Nejkrásnější město byla Vratislav s knížecím hradem, kde sídlil králem jmenovaný hejtman a kancelář. Význam Vratislavska vyplývá i z *Maiestas Carolina*, kde se mezi městy a hrady, která králové nemají zastavit, jmenuje i Vratislav, Středa, Hlohov a Frankštajn. Hejtmanský úřad zřídili čeští králové na

¹⁰⁹ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 36 – 38.

území dalších přímých držav. Karel IV. ve Frankštajnu a Václav IV. ve Svídnici pro knížectví svídnicko – javorské (1392).

Do vnitřního života jednotlivých lenních knížectví český král nezasahoval. Správa byla v rukou lenních knížat, která měla své dvory a sídla. Knižectví byla v neustálém majetkovém pohybu, a když knížata měla hodně dětí, zemičky se dále drolily.

Poslední nezávislé knížectví bylo Svídnicko a Javorsko. Po smrti Jindřicha I. Javorského byl pánem obou zemí Bolek II. Svídnický, který se přátelil s polským Kazimírem, a jeho sídlo nedokázala dobýt vojska Karla IV. Bolek II. byl bezdětný a byl opatrovníkem své neteře, třináctileté Anny Svídnické, která byla vychovávána na uherském dvoře. S tou se oženil Karel IV. (už byl dvojnásobný vdovec a čtyřicátník). Svatební smlouvy zajistily dědictví Svídnicka a Javorska Anně Svídnické a jejím dětem po smrti knížete Bolka II. a jeho ženy Anežky († 1392), již v případě ovdovění měla být knížectví ponechána k doživotnímu užívání. Bolek II. se stal Karlovým blízkým spojencem. Karel mu vycházel vstříc při jeho hromadění nových držav, jelikož Bolkem získané země měly po jeho smrti připadnout České koruně. Bolek získal město Rychleby, do zástavy Klučbork, Byczinu a Wolczyn, polovinu Břehu a Olavy, královskou polovinu Hlohova, a z Minstrberska Kouty. Karel využil Bolkovy ochoty přispět na vykoupení Dolní Lužice ze zástavy a nechal mu ji k doživotnímu užívání. Podobně panství Strehla a Elsterwerda. Česko – svídnická spolupráce skončila smrtí Bolka II. Svídnického 27. července 1368. Jím získané državy zdědil český král, a tím byl tehdy sedmiletý Václav IV. Ohledně svídnicko – javorského knížectví pořídil Karel IV. prohlášení své dcery Elišky, v němž se vzdala nároku na dědictví po své matce Anně Svídnické a Václavovo prohlášení, že pokud zemře bez potomků, postupuje právo na svídnicko – javorsko otci Karlovi IV. Toto knížectví mělo vždy připadnout českému králi bez ohledu na to, kdo se jím stane.¹¹⁰

Slezská knížectví tvořila jednu z nejdůležitějších zemí Koruny české. Slezsko bylo druhé největší území po Čechách. Jan Lucemburský a Karel IV. jim věnovali velkou péči. To se již nedařilo za jejich následníka Václava IV., který vládl za složitějších podmínek. Konkuroval mu jeho bratranec Jošt, syn bratra Karla IV. Jana Jindřicha markraběte moravského. Jošt válčil se svým bratrem Prokopem a ještě usiloval o

¹¹⁰ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 40. a dále v SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419*. Praha: Svoboda, 1986. s. 64.

získání vedlejších zemí Koruny české od Václava IV. Podařilo se mu od něj získat Braniborsko a Dolní Lužici a ve Slezsku držel v zástavě Frankštajnsko s Kladskem (do 1388). Horní Lužice a Slezsko zůstaly věrné Václavovi IV. Na podporu krále, kterého odpůrci uvěznili, se ve Vratislavi 14. července 1402 vytvořil slezský svaz tvořený slezskými knížaty a městy vratislavského knížectví. Spolek se však rozpadl, aniž by pomohl Václavovi z vězení. Existence svazu však dokládá zájem jeho členů o zachování státoprávní podoby České koruny, tedy spojení Slezska s Českou korunou.

Po smrti kněžny Anežky Svídnické vdovy po Bolkovi II. Malém (2. února 1392) přešlo svídnicko – javorské knížectví do rukou českého krále. Vázly však na něm dluhy vůči opolským knížatům. První splátku zaplatila Vratislav, ale Václav IV. se o dluh dále nestaral. To vedlo k tzv. opolské válce mezi Vratislaví a opolskými knížaty. Vzájemné potyčky trvaly až do roku 1412. Za Václava IV. prožívala Vratislav stejně jako města v Lužicích zápasy o obsazování městských rad (1406, 1418).

5. 6. Slezsko v dobách husitů

S Václavovou smrtí začala husitská revoluce. Všechny vedlejší země České koruny včetně Slezska se postavily proti husitským Čechům a uznaly Zikmunda Lucemburského za českého krále. Zikmund do Vratislavi svolal roku 1420 říšský sněm, na kterém byla vyhlášena první křížová výprava proti husitům. Tehdy Zikmund ve Vratislavi tvrdě potrestal vůdce vzpoury řemeslníků, kteří při krvavém povstání roku 1418 sesadili městskou radu složenou z patriciátu. Za druhé křížové výpravy se spojila slezská knížata v protihusitskou jednotu, která měla zajistit vojsko k obraně země i k tažení proti husitům. Roku 1425 husité vpadli do Slezska. Proti nim vznikl tzv. Střelínský spolek, kterým se slezská knížata a města spojila s východočeskými odpůrci husitů. Ale husité byli úspěšnější a přepadávali Slezsko. Vypálili předměstí Vratislavi, zničili Břeh (1430) a přepadli Čemstochovou. Později husitům Slezané raději platili výpalné, aby si vykoupili záchranu životů i majetku. Husitské posádky opustily Slezsko v letech 1434 – 1435. Porážka radikálního křídla husitů v bitvě u Lipan (30. května 1434) a přijetí okleštěných a pozměněných kompaktát na Jihlavském sjezdu (14. srpna 1436) za základní zákon umožnilo návrat

Zikmunda na český trůn.¹¹¹ Než Zikmund zemřel (1437) postaral se, aby na trůn byl zvolen jeho zeť Albrecht Habsburský. Roku 1439 mu složila hold slezská knížata i města. V říjnu téhož roku Albrecht zemřel a teprve 22. února 1440 se narodil jeho vdově, Zikmundově dceři Alžbětě, syn Ladislav. Po létech hledání nového panovníka stavy zvolily tohoto Ladislava Pohrobka. Ve třinácti letech byl v chrámu svatého Víta korunován českým králem (28. října 1453). Jako svého panovníka ho uznala i slezská knížata a města, jež mu slibovala věrnost v letech 1453 -1454.¹¹² Město Vratislav, které nenávidělo zemského správce Jiřího z Poděbrad, protože byl podobojí, odmítlo novému králi Ladislavovi Pohrobkovi složit hold v Praze a požadovalo královu návštěvu ve Vratislavi. Důvodem bylo jednak přebujelé sebevědomí Vratislavanů, jako obyvatel nejbohatšího slezského města a jednak snaha odpoutat mladého krále od kacířských Čechů. Král neřešil odpor Vratislavi vojensky. Rok po slavnostní korunovaci v Praze se vydal přes Žitavu a Zhořelec do Vratislavi, kde pobýval od 6. prosince 1454 do ledna příštího roku. Pobyt krále Ladislava a jeho družiny popsal vratislavský písař Petr Eschenloer ve své latinsky psané kronice, kterou ještě po deseti letech přeložil do němčiny a doplnil pod vlivem následných událostí. Návštěva se příliš nepovedla. Vratislavští králi složili hold a jednali s Jiřím z Poděbrad o výši pokuty, kterou museli zaplatit za to, že nepřijeli složit hold do Prahy. Pokutu usmlouvali z původních 30 tisíc zlatých na polovinu. Jiří z Poděbrad je v latinské verzi označen jako původce pokuty a nelítostný výběrčí, jenž vybrané peníze použil na nákup Kladska, Místrberska a Falknštejska. Za deset let v německé verzi Eschenloer za hlavní viníky nepřijemné pokuty označuje kazatele a lid, jenž je poslouchal. Kdyby Vratislavští holdovali v Praze, nemuseli žádný poplatek platit. V německy psané kronice se Petr Eschenloer kriticky vyjádřil, že Vratislavští se nechali unést planými řečmi kněží, kteří nemají co mluvit do politiky, ani jí nerozumí. Politiku určuje radnice a ne kazatelny. Vratislavské totiž proti Jiřímu poštvála kázání kazatele Jana Kapistrána. Novému králi Vratislavští holdovali stejně jako by mu holdovali v Praze, tj. obklopenému kacíři, a když přijel, tak museli zaplatit pokutu, ubytovat kacíře, a museli je nechat chodit do kostelů a tím

¹¹¹ MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Linde Praha a.s. 1999. s. 47.

¹¹² BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 41 - 44.

je znesvěcovat. „*Ladislav se vrátí mezi kacíře a v jejich rukou zůstane. V čem tedy spočívá to vítězství?*“¹¹³

5. 7. Slezsko za husitského krále

Po Ladislavově náhlé smrti dne 23. listopadu roku 1457, zemřel v osmnácti letech, dnes už se ví, že zemřel na leukémii, tedy že nebyl zavražděn, byl českými stavy v březnu 1458 zvolen králem dosavadní zemský správce Jiří z Poděbrad. Vedlejší země na sněmu nebyly přítomny. Dostaly zprávu o výsledku volby a byly vyzvány ke složení slibu věrnosti novému králi. Město Vratislav nereagovalo, chtělo jiného krále, katolického, o čemž mluví pokračovatelé písaře Jana z Gubenu v Žitavské kronice.¹¹⁴ Vratislav pod vlivem protihusitských nenávistných kázání katolických kazatelů Jana Kapistrána a Mikuláše Tempfelda, pokračovala ve štvavé kampani proti kacířskému králi nebo králi heretikovi. Psaním „stížných“ dopisů papeži, výzvami ke křížové výpravě proti Jiřímu z Poděbrad a protiprávním nabízením české koruny jiným adeptům, Vratislav spolu s koalicí slezských knížat (1458) zrazovala Českou korunu a podřývala její mezinárodní postavení. Vratislavští chtěli vytvořit ze svého města nové sídlo panovníka.¹¹⁵

Jiří z Poděbrad byl korunován českým králem 7. května 1458, císař Fridrich III. mu slavnostně udělil všechny země, práva a hodnosti, které mu náležely jako králi českému a kurfiřtovi Svaté říše římské. To vedlo k uznání Jiřího královské hodnosti a složení holdu zástupci všech vedlejších zemí, i Lužic i slezskými knížaty (1459). Jen Vratislav však ve svém odmítavém postoji vůči kališnickému králi setrvala. Dokonce donutili biskupa Jošta z Rožmberka k opuštění města, protože z Říma přinesl papežský dopis nabádající ke smíru. Vratislavským kupcům pak začala vadit izolace města, která bránila obchodu. Město zahájilo smířlivější postoj zvláště po útoku poděbradské koalice (1. září 1459). V lednu 1460 konečně zástupci Vratislavi stanuli v Praze před Jiřím z Poděbrad. Vzdali se vůči králi otevřeného nepřátelství, ale ke složení holdu si podmínili tříletý odklad. Přesto Jiřík jim potvrdil privilegia a do

¹¹³ ČERNÝ, Vojtěch. *Král obklopen kacíři. Návštěva Ladislava Pohrobka ve Vratislavi pohledem kronikáře Petra Eschenloera.* in *Ve znamení Koruny české. Sborník k 60. narozeninám profesorky Lenky Bobkové.* s. 580 – 584.

¹¹⁴ BOBKOVÁ, Lenka. *Česká koruna na sklonku středověku.* in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526).* Praha: Casablanca, 2010. s. 43, 44.

¹¹⁵ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně.* Praha: Národní galerie, 2007. s. 46.

rukou městské rady vrátil úřad hejtmana ve vratislavském knížectví. Jiří si však město nikdy nedokázal naklonit. Zvláště když papež Pius II. prohlásil za neplatná Basilejská kompaktáta (13. března 1462). Spor Jiřího s papežem vyvrcholil 19. prosince 1466 prohlášením papeže Pavla II. o exkomunikaci Jiřího z církve a jeho zbavení všech panovnických hodností. Od té chvíle bylo možno se postavit proti králi i se zbraní v ruce jako proti heretikovi.¹¹⁶

Vhodná náhrada za Jiřího byla spatřována v uherském králi Matyášovi Korvínovi. Nejdříve se stmelila katolická opozice proti Jiřímu v Čechách v tzv. Zelenohorské jednotě, která se spojila s Vratislaví a některými slezskými knížaty. Na jaře 1467 začaly boje. Roku 1469 Slezané obsadili poděbradské území Minstrberk a Frankštajn. Poděbradské vojsko vedené Viktorínem (synem Jiřího z Poděbrad) ještě téhož dne oblehlo Frankštajn, v němž dobyvatelé zůstali uzavřeni (28. dubna 1469). Kníže Viktorín se zmocnil jejich vojenského tábora a donutil vratislavské měšťany k jednání o výkupném.¹¹⁷ Poděbradská vojska měla převahu, avšak na jaře 1468 se vedení křížového tažení na výzvu papeže i císaře ujal uherský král Matyáš Korvín, který byl dřívějším zetěm Jiřího z Poděbrad. Jeho žena Kunhuta Poděbradská zemřela roku 1464. Korvínovo vojsko vpadlo na Moravu a na shromáždění české a moravské katolické šlechty a měst 3. května 1469 v Olomouci byl Matyáš Korvín zvolen českým králem. V zápětí ho uznaly všechny vedlejší země včetně Moravy, i když boje a plenění stále pokračovaly. Holdovací cesta vedla Korvína do Vratislavi, kde mu slezská knížata složila lenní sliby a věrnost mu slíbily i obě Lužice. Průchody vojsk a česko – uherské boje ničily Moravu i Slezsko. Roku 1468 vypálili Slezané Minstrberk. Koordinovali své vojenské akce s vojenskou kampaní Korvína na Moravě. Nemocný Jiří z Poděbrad, aby získal spojence, se rozhodl vzdát aspirací svých synů na český trůn a nabídl ho nejstaršímu synovi polského krále Kazimíra IV., Vladislavu Jagellonskému. Jiří z Poděbrad zemřel 22. března 1471. České stavy zvolily nového českého krále 27. května 1471 na sněmu v Kutné Hoře. Stal se jím patnáctiletý Vladislav II. Jagellonský. Jagelloncům, kteří vtrhli s vojskem do Slezska, se Matyáše nepodařilo vytlačit. Tehdy už i sebevědomá Vratislav věděla, že vsadila na špatnou kartu. Matyáš Korvín krutě hospodářsky vykořisťoval celou zemi.

¹¹⁶ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 57.

¹¹⁷ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu I*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 391.

Násilím i podvody připravil mnohá slezská knížata o jejich državy pro svého nemanželského syna Jánoše a plánoval roku 1490 odevzdat svému synovi ve Vratislavi titul českého krále a vládu. Vlivem uherského drancování a útisku zbylo ve Slezsku z dvaceti knížat předhusitské éry na konci Korvínovy vlády pouhých pět knížat.¹¹⁸

5. 8. Kompromis dvou králů

Ani jeden z českých králů neměl dost sil na poražení protivníka. Bylo sjednáno příměří v Nise (1473), ale Jagellonci vtrhli do Slezska, spojili se s českými oddíly, ale v boji zvítězil Matyáš. V Muchoboru u Vratislavi pak vyjednali oba rivalové, za přítomnosti polského krále Kazimíra dne 8. prosince 1474 příměří, které mělo trvat do 25. května 1477. Vladislav II. Jagellonský pomohl císaři Fridrichovi v boji s opozicí v rakouských zemích a následně dosáhl udělení Čech a vedlejších zemí kromě Moravy v léno a uznání hodnosti kurfiřta a arcibiskupa (9. června 1477). Matyáš s armádou se vypravil až k Vídni a Fridrich III. ve shodě s papežem, uznal Matyášovy nároky na Českou korunu (2. prosince 1477) a udělil mu stejné říšské hodnosti jako předtím Vladislavovi. Přesto se Korvínovi nepodařilo ovládnout Čechy. Roku 1478 v Brně, a pak v Budíně byla sjednána úmluva, že Vladislav II. Jagellonský bude vládnout v Čechách a Korvín ve vedlejších zemích. Smrtí jednoho z panovníků, případně celá Česká koruna tomu druhému. Vladislav měl navrácení ztracených území vykoupit za 400 tisíc zlatých, které složí do rukou budoucího uherského krále, resp. předá Uherské koruně. Kdyby první zemřel Vladislav II., byl by jediným českým králem Matyáš Korvín nebo jeho potomek, a pak by mu celá Česká koruna připadla bez jakýchkoliv finančních nákladů. Tyto podmínky smlouvy vyhlížejí pro Jagellonce nevýhodně, ale ve skutečnosti však byly vyvážené. Česká koruna byla nadále právně jednotným celkem, protože Matyáš držel Moravu, Slezsko a Lužice jako zástavu, kterou musel Vladislav II. v případě Korvínovy smrti vyplatit. Tato složitá konstrukce zajišťovala do budoucna České koruně nezpochybnitelnou a celistvou existenci.¹¹⁹ Úmluvy byly vyhlášeny 7. prosince 1478 v Olomouci, kde se pak sešli v červenci 1479 Vladislav II. s Matyášem na třítýdenním summitu plném slavností hostin a nádhery a úmluvy ratifikovali. Souhlas s úmluvami vyjádřili

¹¹⁸ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 48.

¹¹⁹ ČORNEJ, Petr, BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české VI*. Praha: Paseka, 2007. s. 436.

zástupci českého a uherského království. Později i stavy Dolní Lužice a Slezska a až za rok v září roku 1480 i stavy Moravy. Ty nezapomněly zdůraznit příslušnost k Uherské koruně až do úplného zaplacení zástavní sumy.¹²⁰

Zato Horní Lužice odmítla vydat souhlas (revers) k olomoucké smlouvě s tím, že by to bylo proti jejich cti. Poukázali na problém v bodě o eventuálním připadnutí vedlejších zemí k Uhrám až do jejich vykoupení. V tomto mezičase by měli povinnost podpořit uherského krále, který by mohl teoreticky bojovat proti Čechům, což by bylo pro Horní Lužici nepřijatelné, protože k České koruně patří. Přední odpůrce vydání souhlasu byl budyšínský purkmistr Baltazar Pretsch zvaný pro své nezlomné chování Steinichen.¹²¹

5. 9. Korvínova správa ve Slezsku

Vedle negativních jevů spojených s Korvínovou správou, které byly těžko únosné, jako bylo vykořisťování země, plenění a „decimace“ knížat, lze říci, že Korvín pokročil v centralizaci a organizaci správy ve Slezsku. Od roku 1474 zavedl instituci vrchního zemského hejtmana, který měl být nadřazen hejtmanům královských knížectví a zemským fojtům obou Lužic. Do tohoto vysokého a náročného úřadu povolal Matyáš své věrné, pochopitelně však nikoliv z řad české šlechty, ale ze šlechty uherské. Prvním společným hejtmanem pro Slezsko a obě Lužice se stal Štěpán Zápolský. Potom úřad obsazen nebyl a jeho kompetence přešli na dva králem jmenované zástupce nejvyššího hejtmana. Jedním z nich byl hejtman pro Horní Slezsko, druhým správce Dolního Slezska a Lužic.¹²²

Pravidelně se svolávaly celozemské knížecí sněmy, kde byly zastoupeny tři kurie knížat a stavů. V první zasedala knížata a vlastníci svobodných stavovských panství (status maior). Ve druhé zástupci vyšších stavů knížectví v bezprostředním držení českého krále a zástupci města Vratislavi. Ve třetí byli zástupci měst, knížectví v bezprostředním držení českého krále. Sněmu předsedal zemský hejtman, jímž král Matyáš jmenoval uherského hraběte Štěpána Zápolského. V první fázi posloužil zemský sněm Matyáši Korvínovi k tomu, aby posílil svou vládu ve Slezsku a oslabil

¹²⁰ ČORNEJ, Petr, BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české VI*. Praha: Paseka, 2007. s. 437.

¹²¹ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 66, 67.

¹²² L. Bobková. *Vedlejší země České koruny v politice Lucemburků a jejich následovníků (1310-1526)*. in L. Bobková a kol. *Korunní země v dějinách českého státu*. Praha: FF UK, Historický ústav AV ČR, 2003. s. 27.

jednotlivá knížata. Na přechodnou dobu zavedl Korvín místo jednoho sněmu dva, jeden pro Horní a druhý pro Dolní Slezsko. Tím vstoupilo do užívání územní dělení Slezska na Horní a Dolní. Po smrti Korvína došlo opět ke spojení do jednoho celoslezského sněmu, který přetrval až do rozdělení Slezska mezi Prusko a Rakousko v roce 1742.

Matyáš Korvín kořistil ve Slezsku až do své smrti roku 1490. Poté se zástupci slezských a moravských stavů sešli v Šumperku a usnesli se, že obě země budou ve věci přijetí českého krále postupovat jednotně a nechají si potvrdit svá stará práva svobody. Dohodli se, že u nového krále se stavové přimluví, aby byla navracena práva a majetky všem, kdo o ně za Matyášovy vlády přišli. To se týkalo slezských knížat, kterým Korvín odňal jejich panství ve prospěch svého syna Jánoše (Jana).¹²³

5. 10. Slezsko za Jagellonců

V dubnu 1490 proběhl zápas o uherský trůn. Ucházeli se o něj polský princ Jan Albrecht (Olbracht) Jagellonský, Maxmilián I. a český král Vladislav II., který za podpory Štěpána Zápolského byl zvolen 1. července 1490 uherským králem. Vladislavem II., který byl korunován uherským králem v září 1490, byla obnovena personální unie mezi českým a uherským královstvím. Uherská šlechta si vynutila od krále příslib, že až do zaplacení olomoucké náhrady 400 tisíc zlatých, budou vedlejší země součástí uherského státu. Spor o příslušnost Slezska mezi Českou korunou a uherským královstvím trval až do nástupu Habsburků do roku 1526.

Vladislav II. přesídlil do Budína, což české stavy nesly nelibě. Nelíbilo se jim ani to, že se tituloval na prvním místě jako uherský král a teprve pak jako král český.¹²⁴ Vladislav vyzval vedlejší země, aby se neodtrhly od České koruny, která zůstala vždy zachována a nyní je čas, aby se k ní zase vrátily. To Morava a Lužice učinily a složily králi slib věrnosti. Ve Slezsku však nepanovala jistota, zda Vladislav panuje jako český nebo uherský král, a proto se Slezané vyhýbali složení holdu, který podmiňovali příjezdem krále do Vratislavi. Když král Vladislav II. přijel roku 1511 do Vratislavi, hold slezských stavů nakonec kvůli těmto tahanicím nepřijal. V praxi ale Vladislava II. uznávali jako krále a rychle se zbavovali Korvínových příznivců.

¹²³ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 80.

¹²⁴ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na sklonku středověku*. in *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 73, 74.

Vratislav dokonce odsoudila a popravila svého bývalého zemského hejtmana Heinze Dompniga za nekalé praktiky a zradu Vratislavi. Jiní „Korvínovci“ byli pronásledováni a museli uprchnout ze země. Jiní příznivci Korvína včas převlékli kabáty a přešli na stranu Jagellonců, jako příklad uvedu Kazimíra II. Těšínského, který podpořil Jagellonce politicky a získal si je i tím, že jim postoupil své nároky na hlohovské dědictví. Za to dostal do doživotního užívání Opavsko s Hradcem nad Moravicí. Už roku 1490 byl doživotně jmenován do úřadu nejvyššího zemského hejtmana a přes odpor slezských stavů mu Vladislav II. udělil i hejtmanskou funkci na Opavsku. Kazimír II. Těšínský byl ve sporu s opolskými Piastovci, kteří odsuzovali Kazimírovu prouherskou politiku. Byli to Mikuláš II. Opolský a Jan II. Dobrý. Roku 1497 je Kazimír pozval do Nisy spolu s ostatními slezskými knížaty k politickému jednání. Při hlučné poradě obvinil Mikuláš II. Kazimíra II. z prouherské kolaborace a vystoupil se zbraní v ruce. Kazimír ho nechal zatknout a manifestačně popravil.¹²⁵ Z dnešního hlediska se jednalo o zvěli a mstu, ale protiprávnost dle tehdejších norem je k úvaze. Kazimír tak zlikvidoval svého politického protivníka. Starší bratr zavražděného Mikuláše Jan II. Dobrý Opolský zdědil ohromný nemovitý majetek. Nehodlal ho odkázat svému mstivému těšínskému příbuznému, což vedlo následně k tomu, že k vlastnictví držav ve Slezsku se dostali Hohenzollernové.¹²⁶

Jan Korvín, po smrti Matyáše Korvína, se za statky v Uhrách vzdal slezských knížectví. Některá slezská knížata dostala své državy zpět, jiné spadly pod bezprostřední svrchovanost českého krále, který je uděloval svým bratrům Jagelloncům (Hlohovsko, Opavsko).

Moc a vliv slezských stavů sílil. Pokračovalo rozdělení na knížata, která byla k panovníkovi vázána jen lenním slibem a na stavy zemí, které patřily bezprostředně pod svrchovanost krále. Slezští stavové získali od Vladislava II. dne 28. listopadu 1498 Velké privilegium pro Slezsko. Byla v něm potvrzena zemská privilegia a svobody udělená předchozími českými panovníky. Další odstavce se týkaly obsazování úřadu slezského vrchního hejtmana a vrchního knížecího soudu. Král se zavázal, že vrchního zemského hejtmana bude jmenovat vždy pouze z řad slezských

¹²⁵ FUKALA, Radek. *Slezsko. Neznámá země Koruny české*. České Budějovice: Veduta, 2007. s. 145, 146.

¹²⁶ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 51, 52.

knížat. Nejvyšším soudním orgánem určil vrchní knížecí soud (Ober – und Fürstenrecht) svolávaný vrchním zemským hejtmanem dvakrát ročně ve Vratislavi na tzv. císařském dvoře.¹²⁷ Součástí privilegia byl zákaz povolávat Slezany k vojenské službě mimo Slezsko, jinak pouze za žold, berně a cla měl povolovat pouze sněm.

Naproti tomu si čeští stavové v tzv. kolovratské smlouvě roku 1504 zajistili, že vratislavským biskupem nebude volen ten, kdo nebyl narozen v České koruně a léna ve Slezsku měla být udělována jen domácím nebo těm, kdo pocházejí z korunních zemí.

Vladislav II. uděloval svým bratrům slezská knížectví. Nejdříve Janu Albrechtovi udělil Hlohovsko. Ten se stal polským králem roku 1492, ale odmítal vrátit hlohovské knížectví ještě roku 1498. Podobně nejmladší Vladislavův bratr Zikmund, pozdější polský král Zikmund Starý měl v držení Hlohovsko a později i Opavsko (1499). Dokonce ho Vladislav II. jmenoval správcem celého Slezska. Měl titul královského místodržícího a držel nejvyšší zemské úřady v Horním a Dolním Slezsku a Lužicích (1504-1506). Přestože dosáhl polské koruny už roku 1506, svých práv k Hlohovsku se zřekl až roku 1508 a práv k Opavsku až 1511. Král Vladislav II. nehájil územní integritu zemí České koruny a zřejmě tak chtěl zajistit Jagellonské panství v České koruně. Naposled Vladislav nebránil Českou korunu ani v případě, kdy roku 1494 Jan Zátorský prodal slezské knížectví Zátorsko Polsku.¹²⁸

Neobvyklá míra výsad pro Slezany ve Velkém privilegiu pro Slezsko a příliš štědré nakládání krále Vladislava II. se slezskými územími ve prospěch Jagellonců vedla české stavy při návštěvě Vladislava II. v Praze 11. ledna roku 1510, aby si vymohly privilegium, v němž král potvrdil své předchozí závazky o zachování celistvosti České koruny a dále stanovil, že: „*vrchním slezským hejtmanem a hejtmany ve svídnicko – javorském, hlohovském a opavském knížectví a rovněž i fojty dolno a hornolužickými se mohou stát pouze rodilí Čechové.*“¹²⁹ V praxi však toto nařízení již dodržováno nebylo.

¹²⁷ HOLÁ, Mlada. *Integrační tendence ve správě Slezska za Matyáše Korvína*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*; Praha: Casablanca, 2010. s. 76, 133.

¹²⁸ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 83.

¹²⁹ HOLÁ, Mlada. *Integrační tendence ve správě Slezska za Matyáše Korvína*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*; Praha: Casablanca, 2010. s. 133.

Čeští stavové usilovali, aby se vedlejší země vrátily do České koruny. Nastala otázka, zda v nich Vladislav II. vládne z titulu uherského nebo českého krále. Před svou uherskou volbou 1. července 1490 musel Vladislav potvrdit uherským stavům, že vedlejší země České koruny neoddělí od Uherské koruny do doby, než dojde ke splacení 400 tisíc zlatých. Čeští stavové se opírali o slib Vladislava II., který jim dal po obdržení zprávy, že byl zvolen 21. května 1471 na sněmu v Kutné hoře českým panovníkem. Patnáctiletý Vladislav Jagellonský se tehdy ještě v Krakově zavázal, že majetky náležející k České koruně od ní nebude „odtrhowati a odcizowati, ni žádným obyčejem, ani žádnými wěny, ale což by od Koruny odtrženo neb odcizeno bylo“, to k ní opět připojí.¹³⁰ Povinnost zachovávat územní celistvost České koruny, která se stala po husitské době obvyklou součástí volebních kapitulací, potvrdil na zemském sněmu Vladislav II. ještě v roce 1497. Podle přání českých stavů přistoupil Vladislav II. k revindikaci lén (obnově lenních smluv) českého krále rozptýlených po říši – feuda extra curtem. Pro jejich záležitosti a lenní spory dal zřídit nový úřad (1492/1493) hejtmanství německých lén. V polovině 17. století přestal existovat jako samostatná instituce a byl přiřazen k apelačnímu soudu v Praze.

Česká koruna netvořila na začátku 16. století stmelený celek. Představovala soustátí zemí, z nichž každá reprezentována vlastními stavy, které spolu navzájem nespolupracovaly, ale nepopíraly svou příslušnost k České koruně. Jako jedinou nadřazenou autoritu uznávaly pouze panovníka, nikoliv však české stavy, které se snažily jednat jménem celé České koruny. Neschopnost společného postupu se projevila při volbě českého krále po nešťastné smrti Ludvíka Jagellonského roku 1526 (u Moháče).¹³¹

Za krále Ludvíka Jagellonského (1516 - 1526) pokles královské autority a posilování pozice stavů pokračovaly. Mezi panovníkem a stavy existovalo neustálé napětí, pramenící z toho, že král i stavy zemí toužily po co největší moci a jejich zájmy se střetávaly. Za Jagellonské dynastie získaly stavy jednoznačnou převahu nad panovníkem, ale po roce 1526 královská moc posilovala.

¹³⁰ *Tamtéž*

¹³¹ BOBKOVÁ, Lenka. *Česká koruna na sklonku středověku*. in BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca, 2010. s. 86.

5. 11. Opava versus Vratislav

Rodové a místní zájmy slezských knížat, Jagellonců, Hohenzollernů, Piastovců, potomků Jiřího z Poděbrad, knížat minstrberských i měst byly silnější než vztah ke Koruně české, k panovníkovi. Ukázkou místních sporů byla otázka, zda Opavsko přísluší ke Slezsku nebo je moravským autonomním územím. Opavští se bránili tlaku Vratislavi. Ze začátku šlo o to, zaplatit poplatek za privilegia, která dostala Vratislav od královské kanceláře, o sto zlatých, které požadovala Vratislav od Opavy roku 1529. Opavští napsali do Vratislavi: „...*co se vyplacení obecných Privilegií dotejče, ... my na to dávatí nemíníme, a že takových Privilegií v tomto knížectví nepotřebujeme, a neznáme aby se nám k čemu trefiti mohli...*“¹³² Dále píše: „... *a že užívají svobody zemské obecní na větším díle a Vašich privilegií my neužíváme, i o ně až potud nestojíme...*“¹³³ Opavští tehdy napsali bez zábran, že se drží obyčejů moravského markrabství a že slezské výsady nepotřebují a ani je neznají. Tento státoprávní spor mezi Opavou a Vratislaví a zároveň mezi Moravou a Slezskem, do kterého zasahovaly zemské sněmy, zemští hejtmané i panovníci Ferdinand I. a Rudolf II., pokračoval až do doby pobělohorské. Skončil až po krvavých náboženských bouřích v Opavě. Město bylo v konfliktu s olomouckým biskupem kardinálem Františkem z Dittrichštejna, který začal roku 1602 s protireformačními akcemi. Biskup nařídil vyhnání protestantských pastorů a zavření protestantských kostelů. Měšťané odmítli poslechnout, násilím otevřeli kostely a kamením napadli kardinála. Město bylo císařem odsouzeno k vysoké pokutě a až roku 1607 byla proti městu vyslána vojenská trestní výprava.¹³⁴ Po šestitýdením obléhání bylo město obsazeno císařským vojskem. Během osmiměsíční okupace došlo opět k vyhnání pastorů, zrušení protestantských kostelů a potrestání vůdců. Roku 1614 udělil císař v léno opavské knížectví katolickému Karlovi z Lichtenštejna. Příslušníci opavských stavů tíhnoucí na rozdíl od měšťanů k Moravě, odmítali Lichtenštejna uznat za svého pána. Uznali ho až po Bílé hoře, kdy se přihlásili ke Slezsku, aby se vyhnuli postihu v důsledku porážky českých stavů, který byl na Moravě a v Čechách mnohem horší

¹³² FUKALA, Radek. *Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529 – 1606*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica Historica 29 – 2000. s. 69.

¹³³ *Tamtéž*

¹³⁴ FUKALA, Radek. *Slezsko. Neznámá země Koruny české*. České Budějovice: Veduta, 2007. s. 182.

než ve Slezsku. Tak skončil spor, který trval od roku 1529. Opava připadla ke Slezsku.¹³⁵

5. 12. Reformace ve Slezsku

Ve 20. letech 16. století bylo Slezsko zasaženo vlnou luterské reformace. Dříve fanaticky katolická země snadno a rychle přijala myšlenky náboženského reformátora Luthera, který Jana Husa pokládal za jeden ze svých vzorů. Lutherova kázání, jež vyšla tiskem poprvé ve Vratislavi roku 1518, našla široký ohlas zejména mezi německy mluvícím obyvatelstvem. Přišli luterští kazatelé a na podobojí přecházeli nikoliv jenom jednotlivci, ale celé kostely. V některých oblastech, například v Hohenzollerny ovládaném Krnovsku, byli dokonce lidé nuceni k přechodu k protestantismu pod hrozbou vyhnání ze země.¹³⁶

5. 13. Nástup Habsburků

Volba Ferdinanda I. Habsburského byla provedena jen českým sněmem dne 23. listopadu 1526. Slezských stavů se dotklo, že nebyly pozvány k volbě. Na slezském sněmu v Lubčicích aspoň uznaly dědická práva manželky Ferdinanda I., sestry Ludvíka Jagellonského, na český trůn. Poté prohlásily ze své svobodné vůle Ferdinanda I. a Annu Jagellonskou za své panovníky. Dále schválily čtyři artikuly požadující, aby nový král hájil práva Slezska proti uzurpacím českých stavů. Královské volbě v Čechách ani uznání dědických práv ve Slezsku nezabránila obava protestantské šlechty z protireformačních postojů Ferdinanda I. Už při holdu skládaném Ferdinandovi I. ve Vratislavi vyzval Ferdinand, aby protestantská slezská knížata opustila zemi. Proti tomu se stavy ohradily. Věděly, že panovník potřebuje jejich finanční a vojenskou pomoc v boji proti Turkům. Turecké ohrožení donutilo stavy roku 1527 ke schválení vysoké částky na válečné účely. Pro případ války bylo Slezsko rozděleno do čtyř krajů a slezské vojsko se mělo účastnit i obrany sousední Moravy. Tato krajská organizace se udržela a byla znovu potvrzena roku 1578. Roku 1529 proniklo turecké vojsko až k Vídni, Ferdinand I. vyhrál, ale turecké nebezpečí trvalo i nadále. Ferdinand I. zvítězil ve šmalkaldské válce (1546-1547). Roku 1549 slezské protestantské stavy za to, že stranily Ferdinandovým protivníkům, byly

¹³⁵ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 149. dále v ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 90.

¹³⁶ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 83, 84.

předvolány před soud do Prahy a potrestány. Stejně jako v Lužicích nejvíce byla postižena královská města, jímž byly zabaveny pozemkové majetky, byly omezeny pravomoci městských samospráv a do čela městských rad byli postaveni královští úředníci. Města platila vysoké kontribuce. Byly zrušeny všechny tiskárny s výjimkou vratislavské, která byla cenzurována vratislavským biskupem. Byla zavedena stálá daň z piva. Za účast ve šmalkaldském spolku (svazek protestantských knížat a měst v říši římské) byla některá slezská knížata potrestána odnětím panství. Tak se pro Habsburky uvolnilo knížectví lehnické a zaháňské roku 1551. Jako projev centralizačních a integračních snah byl v Praze ustaven apelační soud, který se stal odvolací instancí pro rozhodnutí městských soudů a soudů v knížectvích v bezprostřední moci krále. Ve svém rozhodování vycházel apelační soud již z římského práva. Bylo zakázáno odvolávat se k cizím soudům. Roku 1557 byla zřízena slezská královská komora ke správě finančních a daňových záležitostí ve Slezsku. Roku 1555 byl mezi císařem a německými knížaty uzavřen tzv. Augšpurský mír, kterým skončily náboženské války v říši. Stanovil zásadu „cuius regio, eius religio“, čí země toho náboženství.¹³⁷ Ve Slezsku tato zásada znamenala nebezpečí pro protestanty v knížectvích ovládaných katolickou šlechtou nebo panovníkem. Zároveň znamenala nebezpečí pro katolíky v panstvích protestantských knížat. Ferdinand I. považoval Augšpurský mír za svou prohru, protože zastával ideu univerzalizmu katolické víry. Aby posílil katolickou víru, uvedl Ferdinand I. do Slezska jezuitský řád roku 1581.¹³⁸

5. 14. Majestát pro Slezsko

Slezské stavy využily těžkého postavení Rudolfa II., kterého jeho bratr Matyáš zbavil vlády v Uhrách, Rakousích a Moravě. Téhož roku protestantské slezské stavy sepsaly ve Vratislavi stížnost, ve které žádaly svobodu vyznání a slib, že vrchním slezským hejtnem bude napříště jen světský kníže pocházející ze Slezska. Nechtěly, aby tuto funkci vykonával vratislavský biskup. Rudolf II. jejich požadavky zamítl. Roku 1609 se slezští stavové usnesli na zadržení berně, dokud panovník jejich požadavky nesplní. Poselstvo ze Slezska u Rudolfa úspěch nemělo, teprve podpora českých stavů pomohla. Dne 9. července 1609 byla mezi českými a slezskými

¹³⁷ RADA, Ivan, VANÍČEK, Vratislav, ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny zemí Koruny české I.* Praha: Paseka, 1992. s. 220.

¹³⁸ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko.* Praha: Libri, 2005. s. 86-88.

protestantskými stavy uzavřena obranná dohoda o vzájemné ozbrojené pomoci v případě ohrožení náboženské svobody. Příslušníci českých stavů, kteří svolali sněm, vypsalí daně a postavili vojsko¹³⁹, slíbili, že nerozpustí ozbrojené jednotky, dokud na slezské požadavky císař nepřistoupí. Dne 20. srpna 1609 byl vydán Rudolfův Majestát pro Slezsko. Povoloval Slezsku luterské vyznání augšpurské konfese a zrovnoprávňoval je s katolickým náboženstvím. Katolické církvi byl zajištěn její pozemkový majetek. Obě vyznání směla zakládat školy, kostely a konat bohoslužby. Zároveň s majestátem si slezské stavy vynutily slib, že slezský zemský hejtman bude jmenován z řad světských knížat a nebude jím vratislavský biskup. Majestát na náboženské svobody pro Slezsko, zaručující protestantům rozsáhlá náboženská práva, musel ve Vratislavi roku 1611 potvrdit i Rudolfův nástupce císař Matyáš. Potvrdil i zřízení německé kanceláře pro Slezsko a Lužice. Roku 1616 se stala německá kancelář součástí české kanceláře.¹⁴⁰

5. 15. České stavovské povstání ve Slezsku

Po pražské defenestraci (23. května 1618) se delegace českých stavů vypravila do Vratislavi a žádala o pomoc na základě dohody o obranném spolku z roku 1609. Slezsko se připojilo k českému stavovskému povstání a slezské stavy vytvořily šestitisícovou armádu v čele s knížetem Janem Jiřím Krnovským, která se spojila s českou stavovskou armádou vedenou hrabětem Jindřichem Thurnem. Král Matyáš zemřel roku 1619 a nahradil ho Ferdinand II. Štýrský, kterého stavy přijaly již roku 1617. Generální sněm Koruny české za účasti slezských zástupců rozhodl v červenci 1619 o změně českého státu v konfederaci, v čele s volitelným panovníkem s mocí omezenou ve prospěch parlamentu. V srpnu sněm odmítl práva Ferdinanda II. na český trůn a zvolil českým králem Fridricha Falckého. Ve Slezsku se ujala moci stavovská zemská vláda. V březnu roku 1620 vznikla stavovská konfederace českých a rakouských zemí a nekatolických uherských stavů. Zvratem ve stavovském povstání byla porážka stavovského vojska v bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Fridrich nebránil Prahu a utekl do Vratislavi. Slezské stavy mu poskytly velkou sumu na vedení války, ale Fridrich Falcký zmocnil stavy k jednání s Ferdinandem II. a koncem prosince 1620 odjel do Hágu. Proběhlo jednání slezských stavů se saským

¹³⁹ KUBEŠ, Jiří. Rudolfův Majestát, víra v českých zemích. in Živá historie leden – únor 2011. s. 10.

¹⁴⁰ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 150, 151.

kurfiřtem Janem Jiřím I. Saským, který byl zmocněncem Ferdinanda II. Sám byl luterán a přidal s k Ferdinandovi II. zřejmě ze zjištných důvodů. Dne 28. února 1621 byla sjednána smlouva mezi Ferdinandem II. a slezskými stavy, tzv. drážďanský akord. Po záruce saského kurfiřta, že budou zachovány stavovské a náboženské svobody, se Slezsko Ferdinandu II. vzdalo. Slezské stavy se zřekly kontaktů se vzbouřenci a souhlasily se zaplacením kontribuce ve výši 30 tisíc guldenů. Ferdinand na to vyhlásil amnestii s výjimkou Jana Jiřiho Krnovského a potvrdil Rudolfův Majestát z roku 1609. Saský kurfiřt obdržel od císaře do zástavy obě Lužice a od slezských stavů, jako obránce luterské víry, finanční odměnu.¹⁴¹ V boji proti Habsburkům pokračoval jen kníže Jan Jiří Krnovský. Odmítl rozpustit vojsko a zpusťošil niské knížectví, které patřilo vratislavskému biskupovi. Když ho zradil jeho hlavní spojenec, sedmihradský kníže Bethlen, který operoval s vojsky na Moravě tím, že sjednal roku 1622 mikulovský mír s Ferdinandem II., musel rozpustit vojsko a odejít do emigrace do Uher, kde po dvou letech zemřel. Krnovské knížectví zabavené Janu Jiřimu Krnovskému obdržel Karel z Lichtenštejna, který ho spojil s Opavskem.

5. 16. Třicetiletá válka ve Slezsku

V letech 1626-1627 vtrhla dánská protestantská vojska vedená Mansfeldem do Slezska. Prošla Slezskem, aby se spojila s vojsky Bethlena, který na chvíli opustil císařské řady. Bethlen opět uzavřel 28. prosince 1626 v Bratislavě s Habsburky příměří. To vedlo k rozkladu dánské armády, kterou opustil i rozhořčený Mansfeld. Protestantské vojsko opuštěné svými veliteli vyplenilo hornoslezská města a v létě 1627 bylo vytačeno Valdštejnem ze země. Porážka mansfeldských, kteří byli podporováni slezskými protestanty, možná i z donucení, poskytlo Ferdinandovi záminku pro rozsáhlou rekatolizaci. Bylo používáno tzv. dragonád, kdy se dragouni Karla z Lichtenštejna ubytovávali v domech protestantů až do doby, dokud jejich majitelé nepřestoupili na katolickou víru.¹⁴²

¹⁴¹ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 158, 159. dále v ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 91-93.

¹⁴² BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 69.

5. 17. Centralizace a posílení panovnické moci

Ve Slezsku na rozdíl od Čech a Moravy nedošlo k zavedení rekatolizačního patentu Obnoveného zřízení zemského (1627, 1628).¹⁴³ Na Slezsko se vztahovala jen ustanovení jen v oblasti působnosti české dvorské kanceláře a české komory. Ve Slezsku zůstalo v platnosti předbělohorské právo, ale byla zavedena opatření ve prospěch posílení a soustředění panovnické moci. Nejvyšším orgánem správy a soudnictví pro všechny země České koruny byla česká dvorská kancelář sídlící od roku 1624 ve Vídni. Ve Vratislavi vznikl jako nejvyšší orgán státní správy pro Slezsko tzv. Vrchní úřad. Vzrostla moc vrchního zemského hejtmana, a to novým způsobem hlasování ve sněmu, kde měl jeho hlas stejnou váhu jako hlas celé kurie. Měl samostatný hlas – votum conclusivum.¹⁴⁴ Pokud stejně jako hejtman hlasovala ještě jedna kurie, měl hejtmanův hlas s touto kurií ve sněmu většinu. Sněm zasedal ve Vratislavi a byl svoláván výlučně panovníkem. Stavby tak ztratily zákonodárnou moc. Od druhé poloviny 17. století se knížata přestala některých sněmů zúčastňovat a nechala se zastupovat. Vedle sněmů působil veřejný konvent zasedající nepřetržitě, který jednal v méně podstatných věcech. K přípravě sněmovních usnesení si stavové zřizovaly tzv. zemská kolegia, složená ze zemských starších, úředníků a několika volených zástupců stavů. Z těchto kolegií, jež vyřizovala běžné záležitosti v době, kdy sněm nezasedal, se postupně vyvinuly stavovské zemské výbory, které měly ale jen omezené pravomoci.¹⁴⁵

5. 18. Třicetiletá válka, pražský mír

Roku 1632 vtrhla do Slezska braniborská vojska a po jejich vyhnání vojska saská a švédská. Po bitvě u Lützen, ve které padl švédský král Gustav Adolf, začal Valdštejn dobývat Slezsko zpět. Sasko – švédská vojska porazil roku 1633 a vůdci slezských protestantů, kteří se s nimi spojili, odešli do emigrace. Protihabsburská konfederace dolnoslezských knížat a Vratislavi v čele s protektorem kurfiřtem Janem Jiřím Saským, který přešel od Ferdinanda k protestantům, po zavraždění Valdštejna roku 1634, za podpory braniborských a švédských jednotek, zahájila protiútok. Boje trvaly až do roku 1635, kdy Jan Jiří Saský přešel za zisk obou Lužic opět na stranu císaře Ferdinanda II. V Praze dne 30. května 1635 byla uzavřena mírová smlouva,

¹⁴³ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 182.

¹⁴⁴ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 189.

¹⁴⁵ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 95, 96.

tzv. pražský mír. Podmínky pražského míru zaručovaly uchování privilegií podle drážďanského akordu z roku 1620, ale tentokrát již jen městu Vratislavi a knížectví lehnickému, břežskému a olešnickému. Všechna knížectví patřící bezprostředně k Habsburkům měla být rekatolizována a nekatolíci měli zemi opustit do tří let. Vratislav, aby získala císařský pardon, musela zaplatit pokutu a roku 1636 přišla o úřad zemského hejtmána vratislavského knížectví, který městská rada držela od roku 1357. Nejhuře bylo Slezsko poškozeno vojenskými operacemi roku 1639. Vpádem Švédů došlo k obnovení protestantismu, ale roku 1640/1641 se císařským vojskům povedlo je vyhnat ze Slezska a císařská vojska pak rabovala nejvíce v místech, kde Slezané poskytli Švédům podporu. Roku 1642 byli Švédové opět ve Slezsku a v některých městech se opevnili. Obě válčící strany se v zemi pohybovaly, ale vyhýbaly se rozhodující bitvě, což vedlo ke zničení celého Slezska. Ušetřeno bylo jen opolsko – ratibořské knížectví, které Ferdinand III. zastavil na 50 let polskému králi (Leopold I. ho vykoupil zpět roku 1666), a město Vratislav, díky svému nedobytnému opevnění. Roku 1648 ukončil třicetiletou válku vestfálský mír. Slezsko ztratilo 25 – 30% obyvatel, zničeno bylo 36 měst, 1095 vsí a 113 zámků.¹⁴⁶ Stará šlechta vymřela nebo byla nucena odejít do emigrace a byla nahrazena novými šlechtickými cizími rody, většinou z řad zasloužilých císařských důstojníků.¹⁴⁷

5. 19. Vestfálský mír, zemská zřízení, městská práva

Slezské poměry po třicetileté válce byly upraveny vestfálským mírem, v rámci dílčích dohod uzavřených saskými, braniborskými, švédskými a rakouskými delegáty dne 18. října 1648 v Osnabrücku, vtělené do osnabrücké mírové smlouvy z 24. října 1648. V rámci těchto ujednání byly Slezsku poskytnuty záruky částečného zachování předbělohorských poměrů. Byly zachovány jisté náboženské svobody, a to v lenních i imediátních knížectvích. Současně nebyla vyloučena možnost příslušníků nekatolické šlechty a někdy i měšťanstva působit ve veřejném životě.

Zásadní změny nedoznal ve Slezsku ani právní systém. Obnovené zřízení zemské, vydané pro Čechy roku 1627 a na Moravě 1628 nebylo pro Slezsko vydáno, i když se připravovalo. Pokus panovníka Leopolda I. o zavedení obnoveného zřízení zemského v Opavsku a v Krnovsku narazil na nesouhlas stavů, které si připravily

¹⁴⁶ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 173.

¹⁴⁷ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 97.

vlastní návrhy zemského práva. Z obnoveného zřízení zemského se na Slezsko vztahovala jen ustanovení této ústavy o působnosti české dvorské kanceláře.

Ve Slezsku se nepodařilo prosadit unifikaci zemského zřízení, tak v zemi vedle sebe existovala až do poloviny 18. století soustava zemských zřízení pro jednotlivá knížectví a stavovská panství a právních norem dílčího charakteru, ovlivněných několika právními systémy, saským právem (zvykovým), polskými právními tradicemi, českým a moravským právem (Opavsko a Krnovsko bylo původně vyděleno z Moravy) a od 16. století římským právem. Římské právo pronikalo do městského soudnictví prostřednictvím pražského apelačního soudu, který vyřizoval odvolání a vydával naučení. Římské právo se protlačilo také i do některých zemských zřízení. Po třicetileté válce zůstaly v platnosti všechny kodifikace zemských práv, jež byly vydány během 16. a začátkem 17. století. Jsou to dolnoslezská zřízení pro Nisko (1549, 1597), Minstrbersko (1570, 1584), Olešnicko (1583, 1617), Zaháňsko (1614), hornoslezská zřízení pro Opolsko – Ratibořsko (1562) a Těšínsko (1573, 1591). Všechna byla přijata příslušnými stavovskými sněmy a potvrzena panovníkem. Zemská zřízení se liší rozsahem i složitostí. Ta složitější obsahují civilní a trestní normy i normy procesní a popisující správní systém. K takovým patřila zemská zřízení opolsko – ratibořského, těšínského a olešnického knížectví. Některá ze slezských knížectví usilovala o zavedení zemských zřízení po roce 1526, avšak žádné z těchto zřízení se nedočkaloby potvrzení od panovníka, čímž císař dával najevo, že zákonodárnou pravomoc má jen on sám. Absence jednotného právního systému ve Slezsku předznamenala rovněž neúspěch unifikace právního systému České koruny jakožto státního celku.

Některá města přijala česká městská práva Pavla Koldína z Koldína, například v Těšíně roku 1598. K všeobecnému zavedení Koldínova zákoníku však nedošlo, zaveden byl v letech 1717 a 1724 pouze v Horním Slezsku. Vzhledem k zavedení apelačního soudu musela města akceptovat římské právo, ale jinak setrvala u původních zvyklostí odvozených z vratislavského soudního řádu. Roku 1713 bylo Vratislavi odňato právo udělovat vrchní naučení v souvislosti se zavedením apelačního soudu v Praze. Jediná jednotná zákonná norma, kterou se podařilo v českých zemích prosadit, byla tzv. Josefína. Byl to trestní zákoník vydaný roku 1707 císařem Josefem I. pod názvem Nové právo útrpné a hrdelní pro království

České, markrabství Moravské a knížectví Slezské.¹⁴⁸ Ke sjednocení procesního a soukromého práva v rámci České koruny do odtržení Slezska nedošlo.¹⁴⁹

5. 20. Rekatolizace

Vestfálský mír garantoval zachování částečné náboženské svobody, nejen v lenních, ale i v imediátních knížectvích. Obnovená zřízení zemská v Čechách a na Moravě, jiné než katolické náboženství nepřipouštěla. Ve Slezsku, které chránil vestfálský mír, byly podmínky protestantů mírnější, než jejich souvěrců v Čechách a na Moravě. Přesto císařské redukční komise ve Slezsku v letech 1653 – 1654 odebraly evangelickým obcím na 650 kostelů a škol. Ze země byli vyhnáni pastoři a učitelé. Mnoho protestantů raději volilo emigraci (asi 200 tisíc) do Polska, Saska a Braniborska. Vytvořili velké komunity v Poznaňsku a Pomořansku. Jedna obec se usadila vedle obce českomoravských bratrských emigrantů v Lešně.¹⁵⁰ Mnozí z emigrantů přiznali, že v cizině, třeba v luteránském Sasku, je nikdo radostně nevitá a společná neláska ke katolické církvi je jen slabým pojítkem mezi lidmi, kteří hovořili rozdílným jazykem. Stávalo se, že pro víru opouštěli vlast i ti, kdo neměli žádné prostředky, ať už byli ožebračeni konfiskacemi, nebo byli již dříve chudí. Ti, kteří se vraceli zpátky, většinou nebyli vrchností postihováni pro nedostatek pracovních sil v důsledku úbytku obyvatelstva. Ale dříve či později přešli ke katolické církvi.¹⁵¹

5. 21. Čarodějnické procesy

Ostudnou etapou v historii Slezska ve druhé polovině 17. století byly čarodějnické procesy. Hlavním důkazním prostředkem byla tortura, což vedlo snadno k přiznání nešťastníků, kteří žili údajně ve spolku s ďáblem. Nejvíce byla zasažena oblast kolem Nisy. Jen v letech 1651 – 1684 bylo v jesenické části nízkého knížectví upáleno 112 nevinných obětí.¹⁵²

¹⁴⁸ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 181,182, 183.

¹⁴⁹ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 185.

¹⁵⁰ BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást České koruny in Slezsko. Perla v České koruně*. Praha: Národní galerie, 2007. s. 69.

¹⁵¹ ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, Mikulec, Jiří, VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008. s. 576.

¹⁵² FUKALA, Radek. *Slezsko. Neznámá země Koruny české*. České Budějovice: Veduta, 2007. s. 199.

5. 22. Pragmatická sankce

Dne 21. října 1720 slezský sněm přijal na žádost císaře Karla VI. zákon o pragmatické sankci z roku 1713. Šlo o nástupnický řád habsburské monarchie, který zaručoval nástupnictví Habsburků v mužské i ženské linii. To znamená nástupnictví podle principu primogenitury (prvorozenectví) v mužské linii, a kdyby chyběl mužský následník, má vláda přecházet i na ženy. Tento zákon byl přijat postupně stavy všech habsburských zemí a byl potvrzen mezistátními smlouvami s evropskými velmocemi kromě Pruska. Karel VI. tímto zákonem zajistil vládu své dceři Marii Terezii. Preferováním svého rodu způsobil oslabení rakouské monarchie. Uznání dědických práv ženě evropské velmoci zřejmě nebraly vážně, protože šest týdnů po smrti Karla VI. se rozpoutala válka o dědictví rakouské, která České koruně způsobila trvalou územní ztrátu. Česká koruna a zároveň i habsburská říše přišla o většinu území Slezska a o Kladsko.¹⁵³

5. 23. Válka o dědictví rakouské

Proti Marii Terezii stála protihabsburská koalice, která neuznala její dědické nároky. Byly to Prusko, Sasko, Bavorsko, Francie a Španělsko. Nejzákeřnější nepřítel byl pruský král Fridrich II. Hohenzollern. Ten nabídl Marii Terezii za postoupení části Slezska pomoc proti nárokům bavorského kurfiřta Karla Albrechta, na rakouský trůn. Ještě v průběhu jednání bez vyhlášení války vtrhla pruská armáda do Slezska (16. prosince 1740).

5. 24. První slezská válka

Na jaře roku 1741 obsadili Prusové většinu Slezska. Rakouská armáda byla 17. dubna 1741 poražena v bitvě u Mollvitz (Molvic, Malujovice) nedaleko Břehu. Nejvýznamnějším úspěchem Prusů bylo dne 10. srpna 1741 obsazení Vratislavi, a to lstí. Vratislavané původně sjednali s Prusy smlouvu o neutralitě (která se jim osvědčovala za třicetileté války). Povolili Prusům jen průchod městem za doprovodu městské stráže a toho Prusové zneužili. V městské bráně převrátili vůz, zabránili zavření brány a obsadili opevnění. Měšťané museli odevzdat zbraně a město řídila pruská správa příštích 200 let.¹⁵⁴

¹⁵³RADA, Ivan, VANÍČEK, Vratislav, ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny zemí Koruny české I.* Praha: Paseka, 1992. s. 274.

¹⁵⁴ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko.* Praha: Libri, 2005. s. 194.

Proti Marii Terezii bojovali pruské, bavorské, francouzské a saské sbory. Panovnice neměla dost vojska, peněz, ani zkušeností (bylo jí 23 let), ani dobré rádce. Marie Terezie si dočasně získala spojení Saska slibem, že mu odstoupí pruh slezského území zabezpečující spojení mezi Saskem a Polskem. August III. byl totiž nejen saský kurfiřt, ale i polský král, takže chtěl obě země spojit. Saský kurfiřt Marii Terezii zradil a v září 1741 uzavřel dohodu s Bavorskem o rozdělení českých zemí. Bavorsku měly připadnout Čechy a Sasko se chtělo zmocnit Moravy a Slezska.¹⁵⁵ Nyní šlo o svrchovanost a územní celistvost celé České koruny, o kterou Marie Terezie nechtěla přijít. Výstižně označil historik J. Goll válku o dědictví rakouské, jako „válku o Českou korunu.“¹⁵⁶

Ohrožena sasko – bavorskou koalicí podporovanou Francií, uzavřela Marie Terezie na zámečku Klein Schnellendorf nedaleko Stonavy v Horním Slezsku dne 9. října 1741 s Fridrichem II. příměří a ústní tajnou dohodu, dle které se zavázala postoupit pruskému králi za slib neutrality Dolní Slezsko. Fridrich II. zneužil tajné příměří ve svůj prospěch. Přijal hold slezských stavů ve Vratislavi, čímž demonstroval svou suverenitu nad Slezskem a pokračoval v budování nové správy Slezska, aby co nejdříve z obsazených území vytěžil daně. Provedl centralizaci moci podle vzoru pruských státních úřadů. Zemi rozdělil na kantony, slezská knížectví a města ztratily své pravomoci. Vše bylo řízeno z centra pruského absolutistického státu. Už v listopadu roku 1741 Fridrich II. příměří porušil. Připojil se k protihabsburské koalici, obsadil Opavsko, táhl do severovýchodních Čech a na Moravu a obléhal Brno.¹⁵⁷

Na konci října 1741 vtrhlo do Čech francouzsko – bavorské vojsko a dne 26. listopadu 1741 dobylo Prahu. Karel Albrecht, bavorský kurfiřt se nechal před shromážděnými českými stavy provolat českým králem. Korunovat se neměl čím, protože korunovační insignie měla Marie Terezie ve Vídni.¹⁵⁸ V lednu 1742 se pak nechal zvolit říšským císařem jako Karel VII.

Prusové měli v plánu spojit se s francouzsko – bavorskou armádou a zaútočit na Vídeň.

K první rozhodné bitvě došlo 17. května roku 1742 u vesnice Chotusice u Chrudimi.

¹⁵⁵ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 103.

¹⁵⁶ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 374.

¹⁵⁷ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 104.

¹⁵⁸ ČAPKA, František. *Dějiny zemi Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. s. 380.

Rakušané byli poraženi. Fridrich II. s přesvědčením, že Slezsko definitivně vybojoval a souhlasil s mírovým jednáním. Rakouští diplomaté usilovali o stažení pruské armády z Čech za odstoupení Slezska. Ušetřené vojenské síly použili na vytlačení francouzsko – bavorské armády z Čech.

Mírová jednání skončila předběžným vratislavským mírem dne 11. června 1742. Touto mírovou smlouvou Prusko získalo svrchovanost nad Horním a Dolním Slezskem a nad Kladskem. Převzalo i část dluhů vázaných k tomuto území. Obě strany se vzdaly všech dalších územních nároků. Fridrich II. přislíbil zachovat ve Slezsku postavení katolické církve. Opavsko, Těšínsko, Krnovsko a část Niska zůstaly součástí rakouské říše a tím i České koruny.¹⁵⁹

Ujednání vratislavského míru potvrdil dne 28. července roku 1742 berlínský mír, který uzavřel první slezskou válku. Dne 14. srpna 1743 ve Vídni se stavy zemí České koruny zřekly práv k části Slezska odstoupené berlínským mírem Prusku.¹⁶⁰

5. 25. Druhá slezská válka

Vratislavským mírem skončila válka mezi Pruskem a Rakouskem. Habsburská armáda mohla všechnu sílu soustředit proti francouzsko – bavorskému agresorovi. V září 1742 uzavřelo Sasko mír s Marií Terezií a 16. prosince 1742 odešla francouzsko – bavorská vojska z Prahy. Dne 12. května 1743 se nechala korunovat Marie Terezie ve Svatovítském chrámu v Praze českou královnou.¹⁶¹ Rakušané obsadili Bavorsko a z císaře Karla VII. se stal psanec.¹⁶² Rakouští spojenci měli úspěchy a ohrožovali Francii. Fridrich II. z obavy, že by mohl přijít o Slezsko, nabídl Bavorsku a Francii nové spojení. Dne 17. srpna 1744 vtrhla pruská armáda přes Sasko, Lužici a Slezsko ve třech proudech do Čech. Již 16. září 1744 dobyla Prahu. Pruský postup, který byl namířen na Vídeň, se zastavil u Českých Budějovic. Rakouská vojska se vyhýbala přímé bitvě, ale napadala zásobovací a osamocené jednotky. Tím se pruská armáda vyčerpala a musela s hladovými a nemocnými vojáky vyklidit Čechy. Rakousko získalo nové spojence Sasko, Anglii a Nizozemí. Dne 20. ledna 1744 zemřel v Mnichově císař Karel VII. a Rakousko uzavřelo mír s Karlovým nástupcem bavorským kurfiřtem Maxem Josefem, který se vzdal nároků

¹⁵⁹ STELLNER, František. *Pruské nároky na slezská knížectví a válka o rakouské dědictví*. in *Ve znamení Koruny české. Sborník k 60. narozeninám profesorky L. Bobkové*. Praha: Casablanca, 2006. s 169-181

¹⁶⁰ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 201.

¹⁶¹ ČAPKA, František. *Dějiny zemi Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999. s. 384.

¹⁶² JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 383.

rodu Wittelsbachů na habsburské dědictví. Ubyl další nepřítel. Saský spojenc Rakouska projevil svou „dědičnou“ vypočítavost. Za pomoc v boji proti Prusům požadoval na Vídní slezská knížectví, Hlohov, Zahán a Javor. Na oplátku sliboval, že dá při volbě římského císaře svůj hlas manželovi Marie Terezie Františku Lotrinskému. Vídeň odmítla a nakonec saští diplomaté uznali nedělitelnost Slezska a v případě vítězství se uvolili smířit se jen s kusem Pruska.¹⁶³ Ale špatně zkoordinovaní Rakušané a Sasové prohráli bitvu u Hohenfriedbergu (polsky Dobromierz) dne 4. června 1745. Rakouské a Saské plány byly zmařeny. Úspěch mělo Rakousko na diplomatickém poli. František Lotrinský byl zvolen 13. září roku 1745 většinou kurfiřtských hlasů římským císařem a 4. října 1745 byl ve Frankfurtu korunován jako císař František I. Přestože Prusové zvítězili v další bitvě u Žďáru u Dvora Králové, Marie Terezie se nevzdávala. Čekala na pomoc nového spojence, Ruska. Pruský král se svojí rozvinutou špionážní sítí, využil informaci o plánech na přenesení války k Berlínu a zaútočil preventivně na Sasko. Bitva u Kesselsdoru nedaleko Drážďan byla opět pruským vítězstvím a 17. prosince Prusové obsadili Drážďany. Hned po bitvě zahájil Fridrich II. mírová jednání. Neměl už dost prostředků na vedení války a obával se střetu s Ruskem. Rakouská vojska byla vázána ve válce proti Francii a angličtí spojenci Marie Terezie trvali na uzavření míru. Mír byl podepsán 25. prosince 1745 v Drážďanech. Rakušané museli znovu uznat pruskou anexi Slezska a Fridrich II. se zavázal dát dodatečně svůj kurfiřtský hlas Františkovi I. a uznat tak jeho volbu císařem.¹⁶⁴

Druhá slezská válka se dotkla území Slezska a Kladska jen krátce a nadělala méně škod než válka první. Nejvíce zasáhla Čechy a Sasko. Škody byly ve Slezsku hlavně majetkové v důsledku průchodů armád pruských a rakouských, plenění Rakušany a placení kontribucí oběma vojskům. Na Slezany pod pruskou okupací dolehla povinnost vysokých válečných daní, všeobecná vojenská povinnost pro Prusko a germanizace. Byl povolen jen jeden úřední jazyk, němčina. Ze Slezanů se tak postupně stali Prusové. Kladnou stránkou pruské okupace byla úplná náboženská svoboda.

¹⁶³ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 385.

¹⁶⁴ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 385, 386.

5. 25. 1. Rakouské Slezsko po druhé slezské válce

Z původního Slezska o celkové rozloze 37 480 km² zůstalo Rakousku jen 5 148 km². Hranice vedla napříč některými knížectvími. V Rakousku a tedy v Koruně české zůstalo knížectví těšínské, opavské a krnovské, stavovské panství Bohumín, jižní část knížectví niského s městy Cukmantl (Zlaté Hory), Frývaldov (Jeseník), Javorník a Vidnava. Celé toto zbytkové území bylo nazváno „vévodství slezské“. Jako vrcholný správní orgán byl ustaven v říjnu 1742 Královský úřad se sídlem v Opavě.¹⁶⁵ Měl v pravomoci politickou správu, justici, vedení hypotečních knih, byl soudem první instance, druhou instancí zůstal apelační soud v Praze. Stavby zasedaly ve Veřejném konventu, který působil jako knížecí sněm zasedající jedenkrát ročně a současně jako zemský výbor zasedající v období mezi sněmy. V důsledku centralizace byly stavy postupně vyřazovány ze správy země. Slezsku byla odňata vojenská správa a byla svěřena generálnímu velitelství v Olomouci. Šlechtě tak zůstala jen takřka neomezená svrchovanost nad nevolníky až do roku 1781, kdy Josef II. svým dekretem zrušil nevolnictví i v rakouském Slezsku.

Dvorským dekretem Josefa II. z 20. června 1782 v rámci úspor a centralizace, byl zrušen Královský úřad v Opavě a Slezsko bylo sloučeno s Moravou. Vznikla nová správní jednotka Země moravkoslezská a slezské záležitosti byly spravovány z Brna.¹⁶⁶

5. 26. Sedmiletá válka

Po drážďanském míru nastalo mezi Pruskem a Rakouskem jedenáct let bez bojů. Nepřátelství a nedůvěra však trvaly. Válka o rakouské dědictví pokračovala bez Pruska. Válku ukončil roku 1748 mír uzavřený v Cáchách. Marie Terezie uhájila své dědictví, avšak se ztrátou Slezska se nemohla smířit. V rámci sedmileté války, kterou můžeme označit i jako první světovou válku, protože se bojovalo na čtyřech kontinentech (Amerika, Evropa, Asie, Afrika), by se boje o Slezsko mohly jevit jako okrajové, ale z hlediska střední Evropy měly dalekosáhlý význam. Marie Terezie uzavřela novou spojeneckou koalici, ve které překvapivě byla Francie a Rusko. Jediným spojencem Pruska byla Anglie, protože bojovala proti Francii o kolonie v Severní Americe. Pruský král, dobře informován o přípravách války, zaútočil první

¹⁶⁵ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 388.

¹⁶⁶ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 389.

na Sasko. Dne 29. srpna donutil saskou armádu k ústupu. Dne 1. října 1756 svedl vítěznou bitvu s Rakušany u Lovosic. K Rakousku se připojili další spojenci Švédsko a říšská knížectví Bavorsko a Württembersko. V dubnu 1757 vtrhlo pruské vojsko ve čtyřech proudech do Čech. Dne 6. května 1757 zvítězili Prusové u Štěrbohol a obléhali Prahu. Rakouské armádě, která táhla Praze na pomoc, se postavil Fridrich II. u Kolína. V bitvě u Kolína utrpěl pruský král dne 18. června 1757 první velkou porážku od maršála Dauna, po které se musel stáhnout z Čech. Válka se přenesla do Slezska. Rakušané pronikli do Slezska a byli zpočátku úspěšní. Po kapitulaci Svídnice vstoupili 25. listopadu do Vratislavi.¹⁶⁷

Dne 5. prosince roku 1757 v bitvě u Leuthen (Lysá) na západ od Vratislavi byli Rakušané poraženi a stáhli se do Čech. Sedmiletá válka pokračovala se střídavými úspěchy bojujících stran. Prusko se dostalo až na pokraj katastrofy. Zachránil je nástup nového cara Petra III. na trůn. Petr III., který byl velkým obdivovatelem Fridricha II., vystoupil z protipruské koalice. Koncem roku 1762 byla zahájena mezi Marií Terezií a Fridrichem II. mírová jednání, která vedla v následujícím roce k uzavření hubertsburského míru dne 15. února 1763. Mír potvrdil ujednání dřívějších mírových smluv z Vratislavi a Drážďan po první a druhé slezské válce. Ani jedné ze stran nepřinesl další územní zisky. Sasko, které se proměnilo v jedno velké bojiště, zůstalo v plném územním rozsahu a Slezsko a Kladsko zůstaly pruskému králi.¹⁶⁸ Prusko muselo vyklidit Sasko a Fridrich II. se zavázal dát svůj kurfiřtský hlas Josefovi II. Součástí mírové dohody byla i amnestie pro obyvatele pruského Slezska, kteří podporovali ve válce Habsburky. Ti, kteří si přáli zůstat habsburskými poddanými, měli právo se do dvou let vystěhovat.¹⁶⁹

Slezsko utrpělo v sedmileté válce obrovské lidské a materiálové ztráty. Počet obyvatel se snížil dle odhadů o 115 tisíc lidí.¹⁷⁰ Násilnou anexí Slezska získalo Prusko zvětšení území asi o jednu třetinu a zvýšení počtu obyvatelstva až o 50%.¹⁷¹ Pruský stát získal nejbohatší provincii České koruny, což značně posílilo hospodářský potenciál státu a zvětšilo příjmy do státní pokladny. Úměrná pruskému

¹⁶⁷ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 390-392.

¹⁶⁸ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 395.

¹⁶⁹ ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko*. Praha: Libri, 2005. s. 108, 109.

¹⁷⁰ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 213.

¹⁷¹ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 200.

zisku byla rakouská a česká ztráta.¹⁷² Daně pro pruskou státní pokladnu plynoucí ze Slezska vynášely v prvních letech pruské okupace přes 3,5 milionu tolarů, což představovalo celou jednu třetinu pruských příjmů. Podobnou sumu vyžadovala také habsburská vláda, ale nikdy ji v plné výši nezískala. Pruský fiskus postupoval mnohem rigorózněji. Později dosahovaly pruské příjmy ze Slezska až 5 milionů tolarů.¹⁷³ Ztráta Slezska poškodila habsburskou říši nejen politicky, ale i hospodářsky. Hubertsburský mír definitivně zpečetil odtržení nejrozvinutější země České koruny od rakouského soustátí. V hospodářském ohledu se postupem let staly náhradou za Slezsko Čechy, které se rozvojem výroby staly „dílnou monarchie“.¹⁷⁴

Jakékoli pochybné nároky na slezská knížectví nemohou omluvit rozpoutání slezských válek. Hlavním viníkem byl vedle bavorského a saského kurfiřta pruský král Fridrich II., který si říkal „Veliký“. Podle mého názoru je veliká jen jeho vina za ztrátu statisíců životů, obrovské materiální škody a za zničení životů příslušníků mnoha národů Evropy. Pro Českou korunu, kromě lidských a materiálních škod, je zásadní územní ztráta, ztráta Slezska.

6. Právní aspekty územních změn Slezska

Do této kapitoly patří zásadní dokument, kterým byla slezská knížectví připojena k České koruně, inkorporační listina ze dne 7. dubna 1348 a její potvrzení z 9. října 1355. Čtenář se s nimi může seznámit v kapitole 3. a 4.

K dokumentaci odtržení Slezska od České koruny předkládám přehled mírových jednání, kterými rakouská monarchie Slezsko ztrácela i těch kterými se Slezsko snažila zachránit.

Rakousko - saská dohoda I.

Dohoda mezi Rakouskem a Saskem byla podepsána dne 11. dubna 1741. Marie Terezie přislíbila Sasku za účast v protipruské koalici odevzdat půlmílový pás země ve Slezsku k zajištění spojení Saska s Polskem. Po porážce Rakouska u Mollwitz (Molvic) Sasko přeběhlo na pruskou stranu.

¹⁷² JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II.* Praha: Lidové noviny, 2012. s. 397.

¹⁷³ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II.* Praha: Lidové noviny, 2012. s. 378.

¹⁷⁴ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II.* Praha: Lidové noviny, 2012. s. 390.

Ústní tajná dohoda „o přerušení vzájemného nepřátelství“ v Klein – Schnellendorfu dne 9. října 1741¹⁷⁵

Vzhledem k pruským spojencům to bylo utajené příměří. U Nisy se pár dní předstíral boj a pak rakouská vojska měla právo volného odchodu z města. Bylo dohodnuto, že rakouská vojska se stáhnou ze Slezska na Moravu a pruské vojsko přezimuje v Horním Slezsku. Za dodržení neutrality během války proti francouzsko – bavorské protihabsburské koalici přislíbila Marie Terezie Prusku Dolní Slezsko a pevnost Nisu.

Vratislavský mír

Mírová smlouva mezi Rakouskem a Pruskem ze dne 11. června 1742. Jedná se o předběžnou mírovou smlouvu, která Marii Terezii umožnila soustředit síly na válku proti Francii a Bavorsku. Ratifikační listiny si obě strany předaly ve Vratislavi dne 20. června 1742. Prusko získalo téměř celé Slezsko a Kladsko s výjimkou knížectví těšínského, jižních částí knížectví opavského, krnovského a niského. Vratislavský mír umožnil volný pohyb obyvatelstva přes hranice po dobu pěti let po uzavření vratislavského míru. Fridrich II. se zavázal vystoupit ze sasko – bavorsko – francouzské koalice.

Berlínský mír

Je mír ze dne 28. července 1742. Znamenal definitivní podpis vratislavské mírové smlouvy z 11. června 1742 mezi Marií Terezií a Fridrichem II. Hranice potvrzená ve Vratislavi přetrvala přes malé změny až dodnes.¹⁷⁶

Výměna ratifikačních listin

Výměnu ratifikačních listin berlínského míru provedli habsburští a pruští zmocněnci v Hlubčicích dne 20. ledna 1743. Na jejich základě byla provedena delimitace hranice mezi pruskou a českou částí Slezska.

Potvrzení územní anexe stavy zemí České koruny

Ve Vídni dne 14. srpna roku 1743 potvrdily stavy zemí České koruny odstoupení Slezska Prusku v intencích berlínského míru.

¹⁷⁵ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 373.

¹⁷⁶ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 194, 195, 200.

Rakousko – saská dohoda II.

Mezi Saskem a Rakouskou říší byla uzavřena dne 18. května 1745 další smlouva, kterou byl Sasku, po porážce Pruska, znovu přislíben pás země ve Slezsku spojující Sasko s Polskem.

Drážďanský mír

V Drážďanech byl uzavřen mír dne 25. prosince 1745 mezi habsburskou monarchií, Pruskem a Saskem, který ukončil druhou slezskou válku. Potvrdil Prusku anexi Slezska a Kladska a uložil Sasku zaplatit válečné odškodnění ve prospěch Pruska.¹⁷⁷ Sasové museli zaplatit válečné reparační ve výši jednoho milionu tolarů¹⁷⁸ a přijmout i fakt, že Prusové odvedli do své armády mnoho poddaných saského kurfiřta. Fridrich II. uznal volbu Františka Lotrinského říšskoněmeckým císařem.

Hubertsburgský mír (hubertusburgský mír)

Na loveckém záměčku Hubertsburg nedaleko Lipska byl dne 15. února roku 1763 uzavřen mír mezi Marií Terezií a Fridrichem II. Potvrdil vřatislavský a drážďanský mír. Marie Terezie se s konečnou platností zřekla Kladska a většiny Slezska.¹⁷⁹

¹⁷⁷ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 201, 204, 205.

¹⁷⁸ JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012. s. 387.

¹⁷⁹ ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. s. 213.

7. Závěr

V předložené diplomové práci jsem se věnoval dějinám obou Lužic od 14. do 17. století a dějinám Slezska od 14. do 18. století, po dobu, kdy byly součástí státu Česká koruna. Tyto země prošly staletími společné existence s Českou korunou a ovlivnily tak její dějiny. Ač čeští králové slibovali ve svých volebních kapitulacích, že zachovají celistvost České koruny, že zemi nerozdělí a nezpronevěří, stal se opak. Ferdinand II. obě Lužice zpronevěřil, když jimi zaplatil své dluhy. Marie Terezie Slezsko neuhájila před agresorem. Lužice a Slezsko nadobro opustily český stát a spojily své dramatické osudy se sousedními státy. Samotná Česká koruna, téměř o polovinu menší, však přetrvala a pokračovala nakonec jako součást habsburské říše. České království zaniklo dne 28. října 1918, kdy byla vyhlášena Československá republika (zákonem číslo 11/1918 z. a n.). Československá republika nastoupila na místo České koruny a zachovává kontinuitu státu, země a lidu. Na státoprávní spojení Slezska a Lužic s Českou korunou se během staletí zapomnělo. Lužice a Slezsko zmizely z povědomí. Málokdo ví, že velká území v dnešní Spolkové republice Německo a v Polsku, byla součástí českého státu. Je tedy na místě historii Lužic a Slezska poznat a pochopit, abychom tak odhalili zákoutí naší historie, která nám dosud byla skryta.

Summary

Upper and Lower Lusatia and Silesia are important historical lands in Central Europe. Currently the largest parts of Lusatias and Silesia are located in the territory of Poland, their lesser parts in Germany and the lesser part of Silesia in the territory of the Czech Republic. Until the end of World War II a vast area of both Lusatias and Silesia belonged to Germany. In the past the areas around the rivers Oder and Neisse with the most famous towns Bautzen, Görlitz, Breslau on the Oder river, where targets of interest of Polish and Saxon and Czech Kings. Later became objects of invasions of the Prusian house of Hohenzollern and Austrian Habsburgs. All three lands had a distressful history. Silesia was bordered by Poland, the historical Hungary, Brandenburg, Moravia, Bohemia and Upper and Lower Lusatia. Upper and Lower Lusatia were bordered by each other and Saxony, Brandenburg, Silesia and Upper Lusatia was bordered by Bohemia. Borders and boundaries have changed often during the history. Silesia, Upper and Lower Lusatia never have become independent states. Since the 14th century, have been the integral parts of Czech Kingdom called the Bohemian Crown, established by Roman King and the Czech King Charles IV. On the 7th april 1348 in Prague, Charles IV. passed the important document which considered to be the constitutional act, „the incorporation of Silesia and Upper Lusatia to the Bohemian Crown.“ Lower Lusatia was incorporated by the document from the 1st august 1370. In these documents the three lands were tied, incorporated to the lands of the Bohemian Crown for several centuries. Upper and Lower Lusatia as so called ulterior lands have stayed in the Bohemian Crown until the year 1635. Silesia, its major part (90%) became, after the post war territorial distribution, an integral part of Prusia in 1740, later the part of Germany and Poland, and after the World War II the most of Silesia became the part of Poland. Only the minor part (10%) has stayed as a part of Habsburg monarchy and later Czechoslovakia and today the Czech Republic.

In the first part of my diploma work I try to present the overview of the history of Lusatias as lands of the Crown of Bohemia. In the second part I attempt to describe the history of Silesia as a land of the Crown of Bohemia.

At the same time I try to present the historical documents concerning the beginning and over of the common coexistence of all three respective lands of the Crown of Bohemia.

*„The Crown of Bohemia was not centralised kingdom but rather free union of the lands of the Crown ruled and unitized by the King of Bohemia“.*¹⁸⁰ Just the relations between the lands and the center in Prague and later in Buda and Vienna – the Kings Office is the main topic of my diploma work. For the Czech citizens are the northern lands of the Bohemian Crown „far away“ and „unknown“ lands. The Czech people almost do not know anything about the history of Lusatias and Silesia. That is the reason why I have written this diploma work.

¹⁸⁰ BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526)*. Praha: Casablanca 2010. s. 382, 383.

Seznam použité literatury

BOBKOVÁ, Lenka. *7. 4. 1348 Ustavení Koruny království českého. Český stát Karla IV.* Praha: Havran 2006.
ISBN 80 – 86515 – 61 – 3

MALÝ, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945.* Praha: Linde Praha a.s. 1999.
ISBN 80 – 7201 – 167 – 7

BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice na přelomu středověku a raného novověku (1437-1526).* Praha: Casablanca 2010.
ISBN 978 – 80 – 87292 – 10 – 5

BOBKOVÁ, Lenka, BŘEZINA, Luděk, ZDICHYNEC, Jan. *Horní a Dolní Lužice.* Praha: Libri, 2008.
ISBN 978 – 80 – 7277 – 382 – 4

BOBKOVÁ, Lenka. *Velké dějiny zemí Koruny české IV.* Praha: Paseka. 2003.
ISBN 80 – 7185 – 501 – 4

HORA – Hořejš, Petr. *Toulky českou minulostí díl II.* Praha: Baronet. 1995.
ISBN 80 – 85890 – 20 – 8

SPĚVÁČEK, Jiří. *Václav IV. 1361-1419.* Praha: Svoboda, 1986.
ISBN 25 – 002 – 86

MEZNÍK, Jaroslav. *Čechy a Morava ve 13. století.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991.
ISBN 80 – 04 – 25948 - 0

VANĚČEK, Václav. *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945.* Praha: Orbis, 1970.
ISBN 11 – 052 - 70

BOBKOVÁ, Lenka a kol. *Korunní země v dějinách českého státu I.* Praha: FF UK, Historický ústav AV ČR, 2003. ISBN 80 – 86067 – 85 – 8

BOBKOVÁ, Lenka, KOVNIČNÁ, Jana. *Korunní země v dějinách českého státu II.* Praha: Ústav českých dějin FF UK, 2005.
ISBN 80 – 86971 – 07 – 4

KNOLL, Vilém, SMRŽOVÁ, Petra, ZBORNÍKOVÁ, Alena. *Vybrané mezníky českých právních dějin.* Pelhřimov: Čeněk, 2002.
ISBN 80 – 86473 – 11 - 2

ŽÁČEK, Rudolf. *Slezsko.* Praha: Libri, 2005.
ISBN 80 – 7277 – 245 - 7

BOBKOVÁ, Lenka, FUKALA, Radek. *Slezsko jako součást zemí české koruny.* in *Slezsko. Perla v České koruně.* Praha: Národní galerie, 2007.
ISBN 978 – 80 – 7035 – 337 - 0

KAREL IV. *Vlastní životopis. Vita Caroli Quarti.* Z latiny přeložil Jakub Pavel. Praha: Odeon, 1978.
ISBN 01 – 511 – 78

CZECHOWICZ, Boguslaw. *Dvě centra v Koruně.* České Budějovice: Veduta, 2011.
ISBN 978 – 80 – 86829 – 60 – 9

BOBKOVÁ, Lenka, KONVIČNÁ, Jana. *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. – 17. století*. Praha: Togga, 2007.
ISBN 978 – 80 – 7308 – 188 - 1

JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu I*. Praha: Lidové noviny, 2012.
ISBN 978 – 80 – 7422 – 167 – 5

ČORNEJ, Petr, BARTLOVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české VI*. Praha: Paseka, 2007.
ISBN 978 – 80 – 7185 – 873 - 7

FUKALA, Radek. *Státoprávní spor o Opavsko v letech 1529 – 1606*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica Historica 29 – 2000

FUKALA, Radek. *Slezsko. Neznámá země Koruny české*. České Budějovice: Veduta, 2007.
ISBN 978 – 80 – 86829 – 23 – 4

RADA, Ivan, VANÍČEK, Vratislav, ČORNEJ, Petr, ČORNEJOVÁ, Ivana. *Dějiny zemí Koruny české I*. Praha: Paseka, 1992.
ISBN 80 – 85192 – 29 – 2

KUBEŠ, Jiří. *Rudolfův Majestát, víra v českých zemích*. in Živá historie leden – únor 2011.

ŽÁČEK, Rudolf. *Dějiny Slezska v datech*. Praha: Libri, 2004. ..
ISBN 80 – 7277 – 172 – 8

JIRÁSEK, Zdeněk a kol. *Slezsko v dějinách českého státu II*. Praha: Lidové noviny, 2012.
ISBN 978 – 80 – 7422 – 168 – 2

ČORNEJOVÁ, Ivana, KAŠE, Jiří, Mikulec, Jiří, VLNAS, Vít. *Velké dějiny zemí Koruny české VIII*. Praha: Paseka, 2008.
ISBN 978 – 80 – 7185 – 947 – 5

ČAPKA, František. *Dějiny zemí Koruny české v datech*. Praha: Libri, 1999.
ISBN 80 – 7277 – 000 – 4

BŘEZINA, Luděk, KONVIČNÁ, Jana, ZDICHYNEC, Jan. *Ve znamení Koruny české*. Praha: Casablanca, 2006.
ISBN 80 – 903756 – 1 – 8

BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české II*. Praha: Paseka, 1993.
ISBN 80 – 85192 – 60 – 8